

81775

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**YAHUDİLİK'TE VE HİRİSTİYANLIK'TA VAHİY
ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Tarakçı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman Küçük

T 81775

Ankara 1999

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

YAHUDİLİK'TE VE HİRİSTİYANLIK'TA VAHİY
ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük

Doç. Dr. Mustafa Erdem

Doç. Dr. Ahmet Güç

İmzası
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi: 3.09.1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
Kısaltmalar	IV
GİRİŞ	1
I. Vahyin Tanımı	1
II. Diğer Dinlerde Vahiy	3

BİRİNCİ BÖLÜM : YAHUDİLİK'TE VAHİY

I. Tanah'ta Vahiy ile İlgili Kelime Ve Kavramlar	8
A. Tanah'ta Vahiy İfade eden Kelimeler	9
B. Tanah'ta Vahiy İle İlgili Kavramlar	11
1. Tanrı'nın Kelâmı	11
2. Peygamberlik	13
II. Tanah'ta Vahiy Anlayışı	18
A. Vahyin Kaynağı	18
B. Vahyin Geliş Şekilleri	18
1. Tanrı'nın Vasıtasız Konuşması	18
2. Teofani ve Rüyet	19
3. Rüya	23
4. Tanrı'nın Meleği	25
5. Tanrı'nın Ruhu ve Eli	27
6. Yaratma ve Tabiat Olayları	30
7. Tarihî Olaylar	32
8. Kura	36
C. Kendisine Vahiy Gelen Kişiler	38
D. Vahyin Yazılması	39

İKİNCİ BÖLÜM : HİRİSTİYANLIK'TA VAHİY

I. Sinoptik İnciller'de Vahiy	44
A. Kelimeler	44
B. İsa ve Vahiy	44
C. Havariler ve Vahiy	47
D. Vahiy Alan Diğer Kişiler	48
II. Elçilerin İşleri Kitabı'nda Vahiy	50
A. Tanıklık	50
B. Rüyet	51
C. Kutsal Ruh, Havariler ve Vahiy	52
D. Melek ve Vahiy	54
E. Kura	55
III. Pavlos'a Göre Vahiy	57
A. Kelimeler	57
B. Eski Ahit ve Yeni Ahit Vahiy Anlayışlarının Karşılaştırılması	59
C. Yaratma, Tabiat Olayları ve Vahiy	61
D. Uhrevî (Eskatolojik) Vahiy	63
IV. Yuhanna'ya Göre Vahiy	65
A. Kelimeler	65
B. İsa: Tanrı'nın Kelâmı ve Oğlu	66
C. İsa: Vahyin Kaynağı ve Konusu	69
V. Vahiy Edebiyatı	70
A. Vahiy Edebiyatı'nın Genel Özellikleri	70
B. Yuhanna'nın Vahiy Kitabı	71
VI. Vahiy, İlham ve Kitâb-ı Mukaddes	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : KARŞILAŞTIRMA

I. Vahyin Tanımı	79
II. Vahyin Kaynağı	80
III. Vahyin Geliş Şekilleri	81
VI. Vahyin Etkisi	85
SONUÇ	87
Bibliyografya	89

ÖNSÖZ

“Dinlerarası Diyalog” çalışmaları, günümüzün yükselen değerlerinden birisidir. Teknolojinin ve uluslararası seyahat imkânlarının gelişmesiyle, yabancı ve farklı dinlere mensup insanlarla karşılaşmak, bu kişilerle aynı ortamı paylaşmak ve değişik konularda işbirliği yapmak, çağımız insanının artık normal karşıladığı olgulardır. Farklı kültür coğrafyalarından gelip buluşan insanlar, ancak birbirlerinin hassas oldukları konuları bildikleri ve buna saygı gösterdikleri takdirde uzun süreli ilişkiler kurulabilecektir. Bu da “diğerlerini” tanımayı gerektirmektedir.

“Yahudilik’te ve Hıristiyanlık’ta Vahiy Anlayışı Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmamız, söz konusu iki dinin vahiy hakkındaki söylemlerini açıklamayı ve böylece “Dinlerarası Diyalog” faaliyetlerinin temel prensiplerinden biri olan “diğer dinleri tanıma” hususunda katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Vahiy, hem Yahudilik’te hem de Hıristiyanlık’ta üzerinde önemle durulan bir konudur. Dindeki Tanrı tasavvuru, Tanrı-insan ilişkisi ve bilgi kuramı (epistemoloji) ile yakından ilişkili olan vahiy, ülkemizde yapılan çalışmalarda, genellikle, İslâm dini ile sınırlı olarak ele alınmıştır. İslâm’da vahiy anlayışını inceleyen müstakil birkaç eserin¹ dışında konu, Kelâm ve Tefsir kitaplarında açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer dinlerin vahiy telakkileri ise, peygamberlik, kutsal kitap ve melek gibi konularda yapılan araştırmalarda, çok kısıtlı olarak, incelenmiştir.

¹ Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği*, İstanbul 1996; M. Zeki Duman, *Vahiy Gerçeği*, Ankara 1997; W. M. Watt, *Modern Dünyada İslâm Vahyi*, (çev. Mehmet S. Aydın), Ankara 1982.

Ülkemizde ve genel olarak İslâm dünyasında, Hristiyanlığın vahiy anlayışı tam olarak anlaşılmadığından olsa gerek, vahiy ile Yeni Ahit özdeşleştirilmiş ve İnciller arasındaki farklılıklardan hareketle Hristiyan vahyinin tahrif edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kanaat, kimi zaman Kur'an'daki bazı ifadelere, kimi zaman da Hristiyanlık'ta uzun süre devam eden "Yeni Ahit'in, tamamıyla (harfi harfine), Tanrı Kelâmı olduğu" inancına dayanmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki, her din, kendi teolojisini kurmakta ve akla aykırı görünen konuları yorumlamaya gayret etmektedir. Başka dinlerdeki kavramları, kendi anlayışımızla değerlendirmekten kaynaklanan bu yanlış, bize, gerek Yahudilik'te ve Hristiyanlık'ta, gerekse diğer dinlerde vahiyle ve vahye bağlı tartışmalarla ilgili müstakil araştırmalara ne denli ihtiyaç duyulduğunu, açıkça, göstermektedir.

İşte bu sebeple, yüksek lisans tez konusu olarak "Dinlerde Vahiy Anlayışı Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bir konu seçtik. Ancak araştırmamızın ilerleyen merhalelerinde, hem zamanın sınırlı olması, hem de kaynaklara ulaşmadaki zorluklar sebebiyle, konumuzu, Yahudilik ve Hristiyanlık ile sınırlandırdık. İki dini de kendi düşünce sistemi içinde ele almaya çalıştığımız bu araştırmada, öncelikle, Yahudiliğin ve Hristiyanlığın Kutsal Kitapları'na başvurduk. Kitab-ı Mukaddes sözlüklerine ve ilgili ansiklopedi maddelerine de sık sık müracaat ettik.

Tanah'tan yaptığımız alıntılarda, Kitab-ı Mukaddes Şirketi tarafından İstanbul'da 1995 yılında basılan "Kitab-ı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit" adlı tercümeyi kullandık. Yeni Ahit için, dört tercüme arasında, en uygun Türkçe ifadeyi sunan tercümeyi tercih ettik. Ancak mana bakımından kayda değer bir değişiklik olmadığı için hangi tercümeyi kullandığımızı belirtme gereği duymadık. Kullandığımız Yeni Ahit tercümeleri şunlardır:

İncil (Sevindirici Haber), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1998.

İncil (Müjde), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 1991.

İncil (Sevindirici Haber), Müjde Yayınları, İstanbul 1994.

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1995.

...

Tez, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş'te vahyin önemi, dinlerin vahiy ile ilgili olarak kullandıkları kelimeler ve farklı vahiy tarifleri kısaca belirtildikten

sonra Hinduizm, Zerdüştilik ve İslâm'da vahiy anlayışı üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm'de, Yahudi Kutsal Kitabı'nda vahyi açıklamak için kullanılan kelimeler ve kavramlar açıklanmıştır. Yahudi Kutsal Kitabı'nın bütünlüğü içinde vahyin nasıl anlaşıldığı, hangi şekillerde gerçekleştiği ve kimlerin vahiy aldığı incelenmiştir. İkinci Bölüm'de Hristiyanlık'ta vahiy anlayışını ortaya koymak için, Yeni Ahit, değişik bölümlere ayrılarak tetkik edilmiştir. Böylece Sinoptik İnciller'in, Yuhanna'nın ve Pavlos'un vahiy hakkındaki görüşlerine değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca Hristiyanlık'ta vahiy, ilhâm ve Kitab-ı Mukaddes ilişkisi ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de Yahudilik'te ve Hristiyanlık'ta vahiy telakkisi, dört ana başlık altında karşılaştırılmıştır. Sonuç'ta ise, bu çalışmadan elde ettiğimiz neticeler zikredilmiştir.

Çalışmalarım esnasında kütüphanesinden, engin bilgisinden ve değerli tecrübelerinden istifade ettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Bey'e; yardımlarını ve yakın ilgilerini gördüğüm Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeleri sayın Doç. Dr. Ahmet Güç Bey'e ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman Sayar Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Bursa 1999

Muhammet Tarakçı

KISALTMALAR

- DB** Dictionary of the Bible (ed. James Hastings), Edinburg 1963.
- DCR** A Dictionary of Comparative Religion (ed. S. G. F. Brandon), London 1970.
- EBT** Encyclopedia of Biblical Theology (ed. Johannes Bauer), London 1970.
- EJ** Encyclopedia Judaica (ed. Cecil Roth – Jeoffrey Wigoder), I – XVI, Jerusalem 1972 – 1978.
- ER** Encyclopedia of Religion (ed. Vergilius Ferm), New York.1983 – 1986.
- ERE** The Encyclopedia of Religion and Ethics (ed. James Hastings), I-XII, New York 1980.
- ET** Encyclopedia of Theology, New York 1986.
- HBD** Harper's Bible Dictionary (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973.
- IDB** The Interpreter's Dictionary of the Bible (ed. Nolan B. Harman), I-IV, New York 1952.
- NBD** *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962.
- NCE** The New Catholic Encyclopedia, Catholic University of America, I-XVII, Washington 1967.

YENİ AHİT İLE İLGİLİ KISALTMALAR

İşler	Elçilerin İşleri
Romalılara	Pavlos'un Romalılara Mektubu
Kol.	Pavlos'un Koloselilere Mektubu
Efes.	Pavlos'un Efesoslulara Mektubu
İbrânîlere	Pavlos'un İbrânîlere Mektubu
I.Sel.	Pavlos'un Selaniklilere Birinci Mektubu
I.Kor.	Pavlos'un Korintoslulara Birinci Mektubu
II.Kor.	Pavlos'un Korintoslulara İkinci Mektubu
I.Tim.	Pavlos'un Timoteos'a Birinci Mektubu
II.Tim.	Pavlos'un Timoteos'a İkinci Mektubu
Yahuda	Yahuda'nın Mektubu

GİRİŞ

I. VAHYİN TANIMI

Vahiy, Tanrı kavramına yer veren dinlerin üzerinde durduğu önemli konulardan birisidir. Dinler, geçerliliğini ve gücünü, Yüce Varlık ile ilişkilerinden almaktadır. Özellikle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da vahyin, "kâinatı yaratan Tanrı'nın, insanı dünyada ve âhirette saadete ulaştıracak bilgileri ve hükümleri insana bildirmesi" şeklinde anlaşılması mümkündür. Bu sebeple vahiy ile gelen dinî hükümler, insan için bağlayıcıdır; aynı zamanda vahiy, insanın Tanrı'yı tanımasını ve kurtuluşa ulaşmasını sağlayabilecek bilgileri elde etmesi için gereklidir.

Vahyi, temelde, Tanrı-âlem veya Tanrı-insan ilişkisi olarak değerlendirirsek, bu konunun, tarihin ilk çağlarından beri insan zihnini meşgul eden en önemli sorunlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. "Tanrı, âlemi yarattıktan sonra, ona müdâhale etmekte midir? Tanrı insanla iletişim kurmakta mıdır? İnsan Tanrı ile nasıl iletişim kurmaktadır? Bu iletişimin muhtevası nedir?". Bu soruların cevapları, vahiy konusuna yer veren her dinde az veya çok farklılık göstermektedir; ancak ortak olan husus, Tanrı'nın insanla iletişim kurduğu ve insanın dünya-âhiret saadetinin bu iletişime bağlı olduğu düşüncesidir.

Dinlerin vahiy telakkileri ile ilgili ilk izlenimleri, vahyi ifade etmek için kullandıkları kelimelerden almaktayız. Kitab-ı Mukaddes'te, bugünkü anlamıyla vahyi karşılayan bir terim yoktur. Ancak Kitab-ı Mukaddes'te, vahiy olayını açıklamak için kullanılan birtakım ifadeler de yok değildir. Tanah, vahyi izah etmek amacıyla, "gālā (açıklamak), yāda ' (açıklamak, bildirmek), nir'ah (kendisini göstermek), noda (bildirmek)" gibi kelimelerle "Tanrı'nın Kelâmı" ifadesini

kullanmaktadır. Yeni Ahit'te "apokaluptein (açıklamak), phaneroun (göstermek), tanık olmak, gizem, Tanrı'nın Kelâmı", konumuzla ilgili olarak en çok karşımıza çıkan ifadelerdir. İslâm'da Arapça "vahy" (gizlice söylemek) kelimesini görmekteyiz. Hinduizm'de ise vahyi ifade eden "sruti" (duyulan) kelimesi ile karşılaşmaktayız.

Vahiy ile ilgili, birbirine benzeyen, birçok tarif yapılmıştır. Biz bu tariflerden birkaçını zikretmekle yetineceğiz. Vahiy:

"Dinde, kutsal ya da tanrısal gerçekliğin ya da ereğin insanlara açınlanmasıdır"¹.

"Dünyanın başlangıcı, hayatın anlamı, insanın kaderi, tabiat ve Allah'ın irâdesi ile ilgili insanî kararsızlıklar üzerine, Allah'tan gelmiş kabul edilen cevaplardır"².

"Allah Teâlâ'nın dilediği şeyleri, peygamberlerine, mahiyeti bizce tam olarak bilinemeyen bir yolla bildirmesi ve ilhâm etmesidir"³.

"Tanrı tarafından verilen bir işarettir".

"Tanrı bilgisinin verilmesidir".

"Özel ve kurtarıcı bilgidir"⁴.

Görüldüğü gibi, tanımlarda bazı farklılıklar olsa bile, vahyin, "Tanrı ile insan arasındaki iletişim" şeklinde genel bir tarifini yapmak mümkündür.

¹ "Vahiy", *Ana Britanica*, İstanbul 1986-1990, XXI/494.

² Albert M. Besnard, "Katolik Mezhebi", *Din Fenomeni*, (çev. Mehmet Aydın), Konya 1995, 171.

³ A. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akaidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul 1987, 154.

⁴ Norbert Brox, "Revelation", *Encyclopedia of Biblical Theology* (EBT), (ed. Johannes Bauer), London 1970, 770.

II. DİĞER DİNLERDE VAHİY

Eski (artık müntesibi kalmamış) dinlerde vahiy, kabilelerin veya bireylerin ruhlar âlemi ile irtibat kurabileceği kanaatine dayanmaktaydı. Bu durumda vahyin konusu, her şeyden önce, tabiatüstü güç ve bu gücün kullanılmasını sağlayan bilgi olmuştur. Şamanizm'in ve kehânet uygulamalarının, genel olarak, vahyin ilk örnekleri olduğu ileri sürülmektedir⁵.

Hind geleneğinde vahiy ile ilgili olarak "sruti" kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Sanskritçe'de "sruti", kelime olarak, "duyulan" anlamına gelmektedir; terim olarak ise, eski azizlere vahyedilen gerçekleri ifade etmektedir. Dört Veda (Rigveda, Yajurveda, Sāmaveda, Atharvaveda) sruti'yi oluşturmaktadır⁶. Hind edebiyatının önemli örneklerinden biri olan Upanişadlar da sruti'ye dahil edilmektedir⁷. Hinduizm'in Kutsal Kitapları arasında "smriti" diye adlandırılan bir kolleksiyon daha vardır. Smriti, "hatırlanan" demektir, terim anlamı ise, azizlerin yorumlarından oluşan hakikattir. Manu Kanunnamesi, Puranalar, Muhabharata ve Ramayana desatanlarını içeren bu kolleksiyon, vahiy mahsûlü değildir; Manu ve Vyāsa gibi eski azizlerin eseridir⁸. Sruti, ilâhi dinlerin kutsal kitaplarına, smriti ise kutsal kitaplardan çıkarılan öğretiyeye benzetilmiştir⁹. Başka bir izahta ise, sruti vahiy, smriti ise gelenek olarak açıklanmıştır¹⁰.

Hinduizm'in vahye dayanan Kutsal Kitapları (sruti), "rişi" denilen kişilerce yazıya geçirilmiştir. Sözcük anlamı "gören" diye tercüme edilebilecek olan "rişi" kelimesi, "gizemli şeyleri iç bakışla (derûnî bir göz ile) kavrayan kişiler" için kullanılmaktadır. Vahyin başlangıç dönemlerinde yaşadığı kabul edilen birçok rişi vardır. Rişiler Tanrı ile özel bir ilişki içindedir. Rigveda'da bu kişilerin, bazen, "Tanrılar" diye isimlendirildiği belirtilmektedir.

⁵ Bkz. Eric J. Sharpe, *50 Key Words*, London 1971, 54.

⁶ David A. Brown, *A Guide to Religions*, London 1975, 63-64; John Clark Archer, *The Great Religions of the Modern World* (ed. Edward J. Jurji), Princeton New Jersey 1967, 53.

⁷ S. G. F. Brandon, "Revelation", *A Dictionary of Comparative Religion* (DCR), (ed. S. G. F. Brandon), London 1970, 538.

⁸ Rein Fernhout, *Canonical Texts: Bearers of Absolute Authority*, (İngilizce'ye çeviren: Henry Jansen-Lucy Jansen), Atlanta 1994, 28.

⁹ Brown, 64.

¹⁰ Mircea Eliade – Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Ali Erbaş), İstanbul 1997, 156.

Rişiler'in aldığı vahyin kaynağı olarak pek çok Tanrı gösterilmektedir. Işık ve ateş tanrısı Agni ile sarhoşluk veren kurban ckisinin tanrısı Soma bunlardandır. Fernhout, Agni'nin vahiy sürecindeki rolünü, Rigveda'dan yaptığı şu alıntı ile aklamaktadır:

“...Gizli ve karanlık düşüncelerde dolaşıp durmaktayım. Düzenden (Rta) ilk doğan (Agni), bana geldiğinde, bu konuşmanın bir bölümünü aldım”¹¹.

Upanişadlar'da ise, vahyin kaynağının Brahman olduğu kaydedilmektedir. Brahman, Upanişadlar'da şu şekilde tasvir edilmiştir: “Akılda, hayatta, ışıkta, hakikatte ve geniş meknlarda bulunan bir Ruh vardır. Benim kalbimde olan işte bu Ruh'tur. O, rin tanesinden, arpa tanesinden, hardal tanesinden ve kuş yeminden daha küçüktür. Yeryüzünden, gökten ve bütün kinattan büyük olan bu Ruh, kalbimdedir ... ve O, Brahman'dır”. Upanişadlar'daki başka bir ifadeye göre, yazarı, bu sözleri söylemeye sevkeden de Brahman'dır¹².

Görüldüğü gibi, Hinduizm'de değişik Tanrılar'ın vahyettiğine inanılmaktadır. Bununla birlikte, Hinduizm'in ekolleri arasında, Vedalar'ın kaynağı hakkında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Yoga ekolü, Vedalar'ın, rişiler'in sezgileri sonucu ortaya çıktığı kanaatinde-dir. Buna göre vahiy, yoga esnasında meydana gelen bir ie doğmadır. Sankara ekolü de, benzer şekilde, vahyi, dern (batın) bir idrk olarak görmektedir. Nyana-Vaisesila'ya göre kutsal metinler, temelde, Tanrı'dandır ve geçerliliğini O'ndan almaktadır. Ateist bir akım olarak bilinen Mimamsa ise, kutsal metinlerin ezeli olduğuna inanmaktadır¹³.

Vahiy düşüncesine yer veren dinlerden biri de Zerdştlik'tir. M. 570 yılında doğduğu tahmin edilen Zerdüşt, bu dinin kurucusu ve peygamberidir. Zerdüşt, yirmi yaşında bir mağarada inzivaya çekilmiş, burada değişik konular üzerinde düşünerek on yıl geçirmiştir. Otuz yaşında peygamberlik görevi alan Zerdüşt, taraftarlarıyla Aivita suyu kenarında çekildiği uzletin 45. gününde miraca çıkmıştır. Mirata melekler kendisine hürmet etmişlerdir. Zerdüşt, daha sonra, tanrı Ahura Mazda ile görüşmüş ve O'ndan yeni dinin hükümlerini almıřtır¹⁴.

¹¹ Bkz. Fernhout, 30-32.

¹² Bkz. Juan Mascar, *The Bhagavat Gita*, London 1970, 19-21.

¹³ Ninian Smart, “Revelation (Hindu)”, DCR, 538.

¹⁴ Bkz. Günay Tümer – Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, 118-119; Haluk Hacaloğlu, *Zerdüşt, “Ahura Mazda”*, İstanbul 1995, 22-25.

Zerdüş'tün vahiy tecrübesi ile ilgili elimizde, neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Bununla birlikte, Zerdüş'tün, vahyi, "Tanrı'nın özgür irâdesinin bir fiili" olarak gördüğü ifade edilmiştir¹⁵. Dinî geleneğe göre Zerdüş'te, iki şekilde vahiy almıştır: a) İlham ile, b) Rüyet vasıtasıyla¹⁶.

Zerdüş'tiler'in Kutsal Kitabı olan Avesta'nın Vesna Bölümü'nde, Zerdüş'tün söylediklerinin ve yaptığı işlerin vahiy mahsûlü olduğu kaydedilmektedir: "Zerdüş'tün düşüncesi, sözü ve işi, baştanbaşa ilham eseridir"¹⁷.

İslâm'da vahiy konusu, Arapça "vahy" kelimesi ile ele alınmaktadır. Vahiy, Arapça'da, sözcük anlamı itibariyle, "gizlice bildirmek, ilham etmek, imâ ve işaret etmek, yazmak" gibi manalara gelmektedir¹⁸. İslâm dininde vahiy, terim olarak, "Allah Teâlâ'nın, peygamberlerine çeşitli şekillerde söz ve emirler göndermesi" anlamındadır¹⁹.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın insan ile üç şekilde iletişim kurduğu belirtilmektedir²⁰:

a) İlham. Tanrı'nın, ilham yoluyla vahyetmesine örnek olarak, İbrahim'e rüyasında oğlunu kurban etmesinin bildirilmesini²¹ ve Hz. Musa'nın annesine gelen vahyi²² göstermek mümkündür.

b) Allah'ın perde arkasından vahyetmesi. Vahyin bu çeşidinde, vahyi alan kişi, Allah'ı görmemekte, sadece Allah'ın sözlerini duymaktadır. İslâm inancına göre, Hz. Musa²³ bu çeşit bir vahye mazhar olmuştur²⁴.

c) Meleğin vahye aracılık etmesi. İslâmî geleneğe göre vahiy, genellikle, melek (Cebrail) vasıtasıyla peygambere ulaşmaktadır.

Hadislerde de vahiy konusu üzerinde durulmuştur. Buhârî'nin, "Bed'u'l-Vahy" başlığı altında kitabına aldığı bir hadise göre peygamberimiz, bir soruya cevaben, kendisine iki şekilde

¹⁵ Johannes Deninger, "Revelation" (Almanca'dan İngilizce'ye çeviren, Matthew J. O'Connell), *Encyclopedia of Religion* (ER), (ed. Vergilius Ferm), New York.1983 – 1986, XII/361; Norbert Schiffers, "Revelation", *Encyclopedia of Theology* (ET), New York 1986, 1453.

¹⁶ Gherardo Gnoli, "Zarathushtra", ER, XV/557.

¹⁷ Bkz. Hacıoğlu, 132.

¹⁸ Bkz. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Lübnan 1990, XV/379-381.

¹⁹ Bkz. Demirci, 26-27.

²⁰ Şûra, 42/51.

²¹ Saffât, 37/102.

²² Kasas, 28/7.

²³ Bkz. Nisa, 4/164; Tâhâ, 10/9-14; A'râf, 7/143.

²⁴ Şerafettin Gölcük, *Kelâm*, Konya 1991, 302.

vahiy geldiğini söylemiştir: Hz. Peygamber, bazen, çingirak sesine benzeyen bir ses ile, bazen de insan şekline giren bir melek vasıtasıyla vahyi almıştır²⁵. Hz. Aişe'den rivâyet edilen başka bir hadiste, Hz. Muhammed'e gelen vahyin ilk şeklinin sâdık rüyalar olduğu belirtilmiştir²⁶.

Kur'an-ı Kerim'den ve hadislerden yapılan alıntılardan hareketle İslâm'da vahyin geliş şekillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) İlham,
- b) Tanrı'nın perde arkasından konuşması,
- c) Meleğin vahiy getirmesi,
- d) Peygamberin çingirak sesine benzeyen bir ses ile vahyi alması,
- e) Sâdık rüyalar.

İslâm düşüncesine göre, Hz. Muhammed, Miraç'ta, Tanrı ile doğrudan görüşmüştür. Bu sebeple, Allah Resûlü'nün Miraç'ta yaşadığı tecrübe de, vahyin geliş şekillerine ilave edilmektedir²⁷.

İslâm, gerek vahiy hakkında ilk kaynakların (Kur'an ve hadisin) daha açıklayıcı bilgi vermesi, gerekse Hz. Muhammed'in Allah'tan aldığı vahyi olduğu gibi yazdırması ve bu vahyin ilk şekli ile günümüze gelmesi sebebiyle, vahiy konusunda diğer dinlerden ayrılmaktadır. İslâm'da vahyin, ilâhi bilgilerin dikte ettirilmesi şeklinde anlaşılması mümkündür. Bu anlayış, peygamberin dinî fonksiyonunu iptal etmemekle birlikte, peygamberin söz ve fiilleri ile vahyi birbirinden ayırmaktadır. Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm gibi dinlerde ise kutsal metinler (en azından günümüzde mevcut nüshalar) ilham ile yazılmıştır ve bu kitaplarda, yazarların üslûp ve düşüncelerinin de izleri bulunmaktadır.

²⁵ Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 2.

²⁶ Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 3.

²⁷ Kılavuz, 157.

BİRİNCİ BÖLÜM
YAHUDİLİK’TE VAHİY

YAHUDİLİK'TE VAHİY

I. TANAH'TA VAHİY İLE İLGİLİ KELİME VE KAVRAMLAR

Vahyi ifade etmek üzere İngilizce'de "Revelation" kelimesi kullanılmaktadır. "Revelation", Latince "revelo" kelimesinden alınan "reveal" fiilinden türetilmiştir. "Revelo", İbrânice'deki "gālā" ve Grekçe'deki "apokalyptō"nun karşılığıdır. Gālā, apokalyptō ve revelo kelimelerinin her üçü de, "ne olduğunun bilinebilmesi veya görülebilmesi için gizli olan bir şeyi göz önüne koymak" anlamına gelmektedir²⁸. "Revelation" ise, Tanrı'nın kendisini "açması" veya "göstermesi" manasında kullanılmaktadır²⁹.

Tanah'ta bugünkü anlamıyla vahiy (revelation) kelimesini karşılayan teknik bir terim yoktur; sadece vahiy ile ilgili bazı kelimeler yer almaktadır³⁰. Yahudi Kutsal Kitabı, vahiy düşüncesinden ve şekli tartışmalardan ziyade vahiy olayı ile ilgilenmiştir³¹. Bu sebeple Tanah'ın vahiy anlayışının açıklanmasında, vahiy ile ilgili kelimeler ve kavramlar önem kazanmaktadır.

²⁸ J. I. Packer, "Revelation", *The New Bible Dictionary* (NBD), (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1090.

²⁹ Watt, 91.

³⁰ Bkz. René Latourelle, *Theology of Revelation*, London 1968, 21; Richard P. McBrien – Geoffrey Chapman, *Catholicism*, London 1981, 202; Schiffers, 1455; H. Haag, "Révélation", *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1985, X/587.

³¹ Gerard O'Collins, *Theology and Revelation*, London 1968, 13.

A. TANAH'TA VAHYİ İFADE EDEN KELİMELELER

Tanah'ta vahiy ile ilgili olarak en çok, gālā, yāda', nir'ah ve noda' kelimeleri kullanılmaktadır. Gālā, İbrânîce'de "açmak, örtüsünü kaldırmak, ortaya çıkarmak" gibi anlamlara gelmektedir³². Gālā, Tanah'ta Yehova'nın, insanların gözlerini ve kulaklarını açtığını, böylece onların, vahyi alabildiklerini ifade etmek için kullanılmıştır³³: "Orduların Rabbi kulaklarımı işittirdi. Gerçek ölünceye kadar bu kötülükler size başışlanmayacaktır, orduların Rabbi Yehova diyor"³⁴. Tanah'ta gālā, Tanrı'nın, O'nun adaletinin, ve din ile ilgili şeylerin görülmesini de ifade etmektedir³⁵.

Yāda', İbrânîce'de, "açıklamak, ifşâ etmek ve bildirmek" anlamlarına gelmektedir; terim olarak ise, Tanrı'nın vahyini ve kendisi hakkında bilgi vermesini açıklamaktadır³⁶: "Allah Musa'ya söyliyip dedi: Ben Rab'im"³⁷

Yahudi Kutsal Kitabı'nda Tanrı'nın, tarihî olaylar yardımıyla da kendisini açıkladığı kabul edilmektedir. Tanrı'nın kendisini bu şekilde tanıtmayı, yāda' kelimesiyle belirtilmiştir: "Fakat aralarında bulundukları milletlerin gözünde ismim bozulmasın diye kendi ismim uğrunda çalıştum; o milletler ki, onların gözü önünde İsrailoğullarını Mısır'dan çıkararak kendimi onlara bildirdim"³⁸.

"Nir'ah", İbrânîce'de, görmek anlamına gelen "ra'ah" fiilinin, nif'al babındaki çekimidir. Nif'al babı, dönüşlülük ifade etmektedir. Bu babdaki fiillerin öznesi de nesnesi de aynıdır. Bu durumda nir'ah, sözcük anlamı itibarıyla, "kendisini göstermek" manasına gelmektedir. Nir'ah, terim olarak, kutsal bir mekânda Tanrı'nın tecellisini açıklamakta ve bir mekânın kutsallığını

³² Bkz. J. Jensen, "Revelation, Concept of", *The New Catholic Encyclopedia* (NCE), Washington 1967, XII/436; J. Barr, "Revelation", *Dictionary of the Bible* (ed. James Hastings), Edinburg 1963, 847; C. F. D. Moule, "Revelation", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (IDB), (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/55.

³³ Bkz. Deninger, 359; Haag, 587.

³⁴ İşaya 22:14.

³⁵ Bkz. Tekvin 35:7; Tesniye 29:29; I.Samuel 2:27; 3:21; 9:15; II.Samuel 7:27; Mezmurlar 98:2; Daniel 10:1.

³⁶ Jensen, 436; Deninger, 359.

³⁷ Çıkış 6:2

³⁸ Hezekiel 20:9.

bildiren rivâyetlerin bulunduğu cümlelerde kullanılmaktadır³⁹. İsrailoğulları'na göre bazı mekânlara kutsallık verilmesi, bu yerlerde ilâhi vahyin gerçekleşmesi sebebiyledir. Tekvin Kitabı'nda anlatıldığına göre İbrahim, Şekem'e doğru giderken Tanrı'yı görmüş ve orada kutsallığın sembolü olan bir mezbah yaptırmıştır⁴⁰. Metinde bu rüyeti niteleyen ifadeler yoktur; sadece karşılıklı konuşmalar ve Tanrı'nın İbrahim'e verdiği vaatler zikredilmiştir. Nir'ah kelimesinin kullanıldığı cümlelerde zürriyet, kurtuluş ve toprak gibi birtakım vaatler⁴¹ sürekli olarak bulunmaktadır⁴².

Tanah'ta vahiy kimi zaman bir olay şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durumda olayın anlamını açıklayan sözlere ihtiyaç duyulmaktadır. İlâhi tecellilerin anlaşılabilmesi ve insan için bir önem kazanabilmesi, ancak Tanrı'nın konuşmasından sonra mümkün olabilmektedir. Bu, Nir'ah kelimesinin işaret ettiği ilâhi vahiylerin çoğunda ortak bir husustur⁴³:

“Rab Abraham'a görünüp dedi: Bu memleketi senin zürriyetine vereceğim; ve kendisine görünmüş olan Rab'be orada bir mezbah yaptı”⁴⁴.

Tanah'ta Tanrı, Yakub'a, Musa'ya, Manoah'a ve Süleyman'a da kendisini gösterdiği belirtilmiştir⁴⁵. Ayrıca Rab'bin izzetinin görünmesi de Nir'ah ile ifade edilmiştir⁴⁶.

Noda', İbrânice'de “kendini bildirmek” anlamına gelmektedir. Noda' kelimesinin kullanıldığı cümlelerde, Tanrı ile ilgili olarak, “görme” anlamının (ve dolayısıyla Nir'ah fiilinin) içerdiği antropomorfik imalardan kaçınılmaktadır⁴⁷. Bu sebeple Çıkış Kitabı'nda Noda' ve Nir'ah, bir arada ama zıt anlamlarda kullanılmıştır:

³⁹ Edward Lipinski, “Revelation”, *Encyclopedia Judaica* (EJ), (ed. Cecil Roth – Jeoffrey Wigoder), Jerusalem 1972 – 1978, XIV/118.

⁴⁰ Tekvin 12:6-7.

⁴¹ Bkz. Tekvin 12:7; 35:12; 26:24; 35:9-11; Çıkış 3:2-10, 16, 17; Hâkimler 6:12-16; 13:3.

⁴² Haag, 587.

⁴³ Lipinski, 118.

⁴⁴ Tekvin 12:7.

⁴⁵ Bkz. Tekvin 35:9-10; 48:3-4; Çıkış 3:2, 16, 17; Hâkimler 13:21-22; I.Krallar 3:5; 9:2.

⁴⁶ Bkz. Levililer 9:4-6, 23.

⁴⁷ Lipinski, 118.

“... Ben Rab'im. İbrahime, İshaka ve Yakuba, Kâdir olan Allah olarak göründüm; fakat onlara Yehova ismimle malum olmadım”⁴⁸.

Tanrı'nın, İsrailoğulları'nın dışındaki milletlere kendisini bildirmesi de Noda' ile ifade edilmiştir:

“Kendimi büyük edeceğim, kendimi takdis edeceğim, ve çok milletlerin gözündeki kendimi tanıtacağım, bilecekler ki, ben Rab'im”⁴⁹.

Yukarıda zikredilen cümlelerde de görülebileceği gibi, Noda', sürekli olarak, “Ben Rab'im” formülüyle birlikte kullanılmaktadır⁵⁰.

B. TANAH'TA VAHİY İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Tanrı'nın Kelâmı

Tanrı'nın Kelâmı, Tanah'ta vahye en yakın anlama sahip bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır⁵¹. Tanah'ta Tanrı'nın Kelâmı (dabar) 394 kez yer almakta ve “Tanrı'dan insana gelen emir, peygamberlik, uyarı ve cesaretlendirmeyi içeren ilâhi iletişim” manasına gelmektedir⁵².

Yeremya, Hoşea, Yoel, Yunus, Tsefanya, Haggay ve Zekarya kitapları, “Tanrı'nın Kelâmı ... geldi” şeklinde veya bazı önemsiz farklarla başlamaktadır. Bu ifade, adı geçen kitapların değişik bölümlerinde de tekrar edilmektedir. “Tanrı şöyle diyor” veya “Tanrı'nın sözünü dinleyin” ifadeleri de Peygamber kitaplarında sık sık kullanılmaktadır⁵³.

⁴⁸ Çıkış 6:3.

⁴⁹ Hezekiel 38:23; 39:7.

⁵⁰ Lipinski, 118.

⁵¹ Bkz. Latourelle, 21; McBrien - Chapman, 202, 228.

⁵² J. B. Taylor, “Word”, NBD, 1337; J. N. Sanders, “The Word”, IDB, IV/868.

⁵³ Bkz. Sanders, 868.

Amos, Obadya ve Mika, Tanrı'nın Kelâmı ile rüyet ifadelerini birlikte kullanmışlardır: "Tekoa çobanları arasında olan *Amosun sözleri*; onları Yahuda kralı Uzziyanın günlerinde, ve İsrail kralı Yoaşın oğlu Yeroboamın günlerinde, zelzeleden iki yıl önce İsrail hakkında *gördü*"⁵⁴.

Tanah'ta Tanrı'nın Kelâmı'nın dinamik yönünden de bahsedilmektedir. Tanrı'nın Kelâmı salt bir "konuşma" ve "bilgilendirme" değildir. Bu Kelâm, işaret ettiği şeyi gerçekleştirmiş, insanın durumunu değiştirmiş ve insana hayat vermiştir. Tanrı'nın Kelâmı aktif, etkili ve yaratıcı bir sözdür⁵⁵.

Tanrı Kelâmı'nın ilk tesiri, onu alan peygamber üzerinde olmuştur. Yabancı bir güç, peygamberi kuşatmıştır⁵⁶. Kelâm, peygamberin toplumu tarafından kınanmasının sebebi⁵⁷ veya bir sevinç kaynağı olabilir: "Sözlerin bulundu, ve onları yedim; ve sözlerin bana meserret ve yüreğime sevinç oldu"⁵⁸. Kelâm bazen peygamber üzerinde, yanan bir ateş gibi etki bırakmıştır⁵⁹.

Kelâm'da peygamberi zorlayan bir güç vardır: "Aslan kükredi, kim korkmaz? Rab Yehova söyledi; kim peygamberlik yapmaz?"⁶⁰. Kendisine Tanrı'nın Kelâmı gelen kişi, kelâmın söylediği şeyi yapmak zorunda kalmaktadır; bununla beraber bilincini kaybetmemektedir. Yeremya, "Ve: Onu artık anmayacağım, ve artık onun ismile söylemeyeceğim, dedim; o zaman yüreğimde, kemiklerimin içine kapatılmış yanar bir ateş gibi oldu, ve kendimi tutmaktan yoruldum, artık elimden gelmiyor"⁶¹ derken, en azından sessiz kalma ihtimalini düşünebilmiştir⁶².

Tanrı'nın Kelâmı'nın, peygamber üzerindeki tesirinin dışında, kendine ait bir etkiye ve yaratıcı bir güce de sahiptir. Tanrı'nın Kelâmı sonsuza kadar var olacaktır: "Ot kurur, çiçek solar, fakat Allahımızın sözü ebediyen durur"⁶³. Tanah'a göre Tanrı'nın istekleri, O'nun söylemesi ile gerçekleşir: "Ve Allah dedi: Işık olsun; ve ışık oldu"⁶⁴. Tanah'ta göklerin Tanrı'nın Kelâmı ile

⁵⁴ Amos 1:1. Ayrıca bkz. İşaya 2:1; Yeremya 38:21; Obadya 1:1; Mika 1:1.

⁵⁵ Latourelle, 318.

⁵⁶ Latourelle, 318.

⁵⁷ Yeremya 20:7-9.

⁵⁸ Yeremya 15:16.

⁵⁹ Yeremya 20:8-9.

⁶⁰ Amos 3:8.

⁶¹ Yeremya 20:9. Karş. I.Samuel 10:6.

⁶² Sanders, 869.

⁶³ İşaya 40:8.

⁶⁴ Tekvin 1:3.

yaratıldığı⁶⁵, tabiat güçlerinin Kelâm'a itaat ettiği⁶⁶ ifade edilmekte ve Tanrı'nın Kelâmı ateşe veya kayaları parçalayan bir çekiçe benzetilmektedir⁶⁷.

Tanrı Kelâmı'nın dinamik gücü, İşaya'da çarpıcı bir teşbih ile tasvir edilmiştir:

“Çünkü yağmur ve kar nasıl göklerden iner ve oraya dönmezlerse, fakat yeri sular ve onu doğurtup yerden bitirir, ve ekinciye tohum ve yiyciye ekmek verirse; ağzımdan çıkan sözüm de öyle olacaktır; bana boş dönmeyecektir, fakat murat ettiğim şeyi yapacak, ve yapsın diye onu gönderdiğim işi başaracak”⁶⁸.

2. Peygamberlik

Peygamber, kelime olarak, bir başkası adına konuşan kişi⁶⁹ demektir. İbrânîce'de peygamberin karşılığı olarak nâbî' kullanılmaktadır. Nâbî, “çağırma” fiilinden türetilen edilgen bir yapıdır ve “Tanrı'nın çağırdığı kişi” anlamına gelmektedir. Kelimenin etken bir yapı olarak anlaşılması da mümkün görülmüştür; buna göre nâbî, “Tanrı adına konuşan” manasındadır. Her iki durumda da ortak olan husus, ilâhi iletişimin bu insanlar tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır⁷⁰.

Tanah'ta peygamber, Allah'ın, kelâmını insanlara bildirmek için gönderdiği kimselere verilen bir addır⁷¹. Yahudi Kutsal Kitabı'nda peygamber anlamında kullanılan terimler, nâbî, roeh, hozeh, Tanrı'nın Kulları⁷² ve Tanrı Adamı'dır. Daima peygamber olarak tercüme edilen nâbî kelimesi, Tanah'ta 309 defa zikredilmektedir. Roeh⁷³ ve Hozeh⁷⁴ kelimeleri ise “Gören” şeklinde tercüme edilmektedir⁷⁵. Bu üç kelimenin birbiriyle olan irtibatı konusunda geniş tartışmalar olmuştur. Tanah'ın ilk bölümlerinde, zikredilen kelimeler arasındaki nüanslara dikkat

⁶⁵ Mezmurlar 33:6.

⁶⁶ Mezmurlar 148:8.

⁶⁷ Yereya 5:14; 23:29.

⁶⁸ İşaya 55:10-11.

⁶⁹ Johannes Schildenberger, “Prophet”, EBT, 716; D. J. Mc Carthy, “Prophet”, NCE, XI/866.

⁷⁰ Mc Carthy, “Prophet”, 866.

⁷¹ Bkz. II.Krallar, 17:13; Yereya 7:25; 25:4.

⁷² Bkz. Yeşu 1:1-2; II.Krallar 17:13, 23; 21:10; 24:2; Ezra 9:11; Yereya 7:25.

⁷³ Bkz. I.Samuel 9:9, 18, 19; 16:4.

⁷⁴ Bkz. II.Samuel 24:11; I.Tarihler 21:9; II.Tarihler 9:29; 19:2; 33:18; 35:15.

âniden başladığı iddia edilmiştir⁸⁵.

Samuel ile başlayıp Amos'a kadar (yaklaşık olarak MÖ. XI-VIII. yy) olan döneme, "İlk Dönem" veya "Klâsik Peygamberler Öncesi Dönem" denilmektedir⁸⁶. İlk dönem peygamberliğinin bâriz özelliklerinden birisi, grup halinde peygamberlik yapılmasıdır⁸⁷. Bu dönemin diğer bir özelliği ise, peygamberlerde görülen vecd halidir⁸⁸. Buna karşın Natan gibi, yalnız olarak peygamberlik yapan ve kendisinde herhangi bir vecd hali görülmeyen peygamberler de vardır⁸⁹.

⁷⁵ Mustafa Sinanoğlu, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Nübüvvet*, (Basılmamış Doktora Tezi), MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, 24-28.

⁷⁶ I.Tarihler 29:30; I.Samuel 9:10.

⁷⁷ Bkz. İşaya 29:10; 30:10.

⁷⁸ L. L. Morris, "Prophecy, Prophets", NBD, 1037-1038.

⁷⁹ Schildenberger, 716.

⁸⁰ Tesniye 33:1; Yeşu 14:6.

⁸¹ Morris, 1037.

⁸² Tekvin 20:7.

⁸³ Morris, 1036.

⁸⁴ Çıkış 15:20; Hâkimler 4:4; 6:8.

⁸⁵ Robert R. Wilson, "Biblical Prophecy", ER, XII/21; D. J. Mc Carhty, "Prophetism", NCE, XI/869.

⁸⁶ Sinanoğlu, 121.

⁸⁷ Bkz. I.Samuel 10:5, 10; 19:20; I.Krallar 18:4; 20:35; 22:6; II.Krallar 2:3, 5, 7, 15-18; 4:1, 38; 5:22; 6:1; 9:1.

⁸⁸ Bkz. II.Krallar 3:15; I.Samuel 10:5, 10; 19:20, 21, 23.

⁸⁹ Bkz. II.Samuel 7.

Amos ile birlikte (yaklaşık olarak MÖ. 750) İsrail peygamberliğinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin peygamberlerine “yazar peygamberler” denilmektedir. Ancak söz konusu peygamberler, kendi adları ile bilinen kitapların yazarı değildir. Bu sebeple “yazar peygamber” ifadesi yanlış bir adlandırma olarak değerlendirilmektedir⁹⁰. Tanah’ta peygamber kitaplarının yazarı ile ilgili olarak üç görüşten söz edilmektedir:

a) Bu kitapları veya bu kitapların bazı sözlerini yazan bizzat peygamberlerdir. “Şimdi git, onların önünde bunu bir levha üzerine yaz, ve o kitaba kaydet de, gelecek zaman için ebediyen şahit olsun”⁹¹. “Ve ona peygamber İlyadan şu yazı geldi: Atan Davudun Allahı Rab şöyle diyor...”⁹².

b) Tanah’ta Yeremya’nın vahyi yazmak için bir sekreter tuttuğu bildirilmektedir: “Ve vâki oldu ki ... Rab’dan Yeremya’ya şu söz geldi: Kendin için bir kitap tomanı al, ve Yoşiya’nın günlerinden, sana söylediğim günden bugüne kadar İsrail’e karşı, Yehuda’ya karşı ve bütün milletlere karşı sana söylediğim sözlerin hepsini ona yaz... O zaman Yeremya Neriya’nın oğlu Baruk’u çağırdı; ve Baruk, Rab’bin Yeremya’ya söylemiş olduğu bütün sözleri onun ağzından kitap tomanına yazdı”⁹³.

c) Peygamberlerin etrafında, onun yanından ayrılmayan bir grup insan bulunmuştur. Gruptaki bu kişiler, baş peygamberin öğretisini almışlardır. İşaya’da böyle bir grup “şakirtler” diye isimlendirilmiştir⁹⁴. Özellikle İlya ve Elişa dönemlerinde, söz konusu şakirtler grubuna “peygamber oğulları” da denildiği görülmektedir⁹⁵. Peygamberlerin sözlerini koruyan ve sonraki nesillere nakledilmesini sağlayanlar, peygamberlerin etrafında toplanan bu insanlardır⁹⁶. Kısacası, “yazar peygamber” olarak bilinen kişiler, Tanrı’nın kelâmını kendi dönemlerinin insanlarına

⁹⁰ Mc Carhty, “Prophetism”, 870.

⁹¹ İşaya 30:8.

⁹² II.Tarihler 21:12. Ayrıca bkz. Yeremya 29:1-3.

⁹³ Bkz. Yeremya 36:1-4, 18, 27, 28, 32.

⁹⁴ İşaya 8:16.

⁹⁵ Bkz. I.Krallar 20:35; II.Krallar 2:3, 5, 7, 15; 4:1, 38; 6:1; 9:1.

⁹⁶ Morris, 1040-1041.

açıklamışlardır. Bu peygamberlerin sözleri, yakın arkadaşları veya şakirtleri tarafından korunmuş ve bir zaman sonra derlenip yazıya geçirilmiştir⁹⁷.

Peygamberler, vahiy tecrübeleri ile ilgili olarak çok az şey söylemişler; sadece gördükleri rüyeleri, duydukları sözleri zikretmekle yetinmişlerdir. Yeremya, vahyi, “Tanrı’nın meclisinde bulunmak” şeklinde açıklamıştır⁹⁸. Buradan hareketle Tanah’ın, peygamberlerin vahiy tecrübelerini tasvir etmek yerine, Tanrı ile karşılaşmaları anında aldıkları mesaj ile ilgilendiğini söylemek mümkündür⁹⁹.

Tanah’ta Musa döneminden itibaren vurgulanan bir husus da yalancı peygamberlerdir¹⁰⁰. Mikaya ile Tsedekiya¹⁰¹, Yeremya ile Hananya¹⁰² arasında cereyan eden olaylar konunun en canlı örnekleri arasındadır. Beyt-el’e, hiçbir şey yememek ve içmemek üzere gönderilen bir Tanrı adamının, kendisine meleğin geldiğini söyleyen eski bir peygamberin sözüne güvenerek yemek yemesi üzerine ölmesi; buna karşın yalan söyleyen peygamberin cezalandırılmaması ise daha ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰³. Tanah’ta yalancı peygamberleri tanımak için bazı ölçüler belirlenmiştir. Mümkün olmadığını bildikleri halde, barış ve huzur vaad etmeleri yalancı peygamberlerin niteliklerinden birisidir¹⁰⁴. Yalancı peygamberleri tanımının ikinci yolu, söylediği sözün gerçekleşmemesidir¹⁰⁵: “Ancak bir peygamber kendisine söylemediği emretmediğim bir sözü küstahça benim ismimle söyler, yahut başka ilâhların ismile söylerse, o peygamber ölecektir. Ve Rab’bin söylemediği sözü nasıl bilelim? diye yüreğinden dersin; peygamber Rab’bin ismile söylediği zaman, o şey olmaz, ve çıkmazsa, Rab’bin söylemediği şey odur; peygamber küstahlıkla söylemiştir, ondan yılmayacaksın”¹⁰⁶. Ancak Tanrı, kullarını denemek maksadıyla, yalancı peygamberlerin sözlerinin gerçekleşmesine izin vermektedir¹⁰⁷. Bu

⁹⁷ Mc Carthy, “Prophetism”, NCE, XI/870; Schildenberger, 718; Wilson, 16; Kaufmann, 349.

⁹⁸ Yeremya 23:22.

⁹⁹ Wilson, 16.

¹⁰⁰ Tesniye 13:1-5; 18:20-22.

¹⁰¹ I.Krallar 22.

¹⁰² Yeremya 28.

¹⁰³ I.Krallar 13.

¹⁰⁴ Bkz. Yeremya 23:16-17; Hezekiel 13:10, 16; Mika 3:5.

¹⁰⁵ Nehemya 6:12.

¹⁰⁶ Tesniye 18:20-22.

¹⁰⁷ Tesniye 13:1-3.

durumda yalancı peygamberi tanımak için temel prensip olarak geriye, onların insanları, başka ilâhlara ibadet etmeye yöneltmeleri kalmaktadır¹⁰⁸.

Sonuç olarak Tanah'ta; Tanrı'nın, ilâhi iletişimi sağlamak üzere peygamberler gönderdiğini, bu peygamberlerin bazen tek, bazen de grup olarak bulunduklarını, kadın peygamberlerin¹⁰⁹ ve bir defaya mahsus peygamberlik yapan insanların¹¹⁰ olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰⁸ Tesniye 13:2, 5, 10.

¹⁰⁹ Bkz. Çıkış 15:20; Sayılar 12:2; Hâkimler 4:4; II.Krallar 22:14; Nehemya 6:14.

¹¹⁰ Sayılar 11:25, 26.

II. TANAH'TA VAHİY ANLAYIŞI

A. VAHYİN KAYNAĞI

Monoteist bir anlayışı yansıtan Tanah, vahyin kaynağı olarak Tanrı'yı görmektedir. Bu Tanrı, İsrail'in milli ilâhı¹¹¹, kıskanç¹¹², intikam alan¹¹³ ve tarihî olaylara müdâhale eden¹¹⁴ Rab Yehova'dır. İsrail dinine göre insanın, kendi çabasıyla Tanrı'yı bulması mümkün değildir¹¹⁵. Vahyin gerçekleşmesinde insanın herhangi bir katkısı yoktur; aktif olan tamamıyla Tanrı'dır¹¹⁶.

B. VAHYİN GELİŞ ŞEKİLLERİ

1. Tanrı'nın Vasıtasız Konuşması

Tanah'ta Tanrı'nın Musa ile vasıtasız bir şekilde konuştuğu belirtilmiştir: “Rab Musa ile bir adam arkadaşıyla söyleşir gibi yüz yüze söyleşirdi”¹¹⁷. Ancak Tanrı ile insan arasındaki böyle bir iletişim şekli sadece Musa'ya ait bir ayrıcalıktır:

“Şimdi sözlerimi iyi dinleyin; eğer aranızda bir peygamber varsa, ben, Rab, rüyette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleşeceğim. Kulum Musa öyle değildir; bütün evimde sâdıktır; onunla remz ile değil, açıkça, ağız ağıza söyleşeceğim”¹¹⁸.

Tesniye Kitabı'nın sonunda yer alan, “Musa gibi Rab'bin yüz yüze bildiği bir peygamber daha İsrail'de çıkmadı”¹¹⁹ ifadesi de düşünüldüğünde Musa'ya ait olan ve Tanrı'nın doğrudan iletişim kurduğu özel bir vahiy şeklinin varlığı kabul edilmektedir¹²⁰.

¹¹¹ Bkz. Çıkış 6:7; Levililer 26:12; Tesniye 26:17; Yeremya 7:23; 11:5; Hezekiel 14:11.

¹¹² Çıkış 34:14; 20.6.

¹¹³ Çıkış 20.5.

¹¹⁴ Haag, 594; Rowley, 40.

¹¹⁵ Deninger, 359.

¹¹⁶ Moule, 54.

¹¹⁷ Çıkış 33:11.

¹¹⁸ Sayılar 12:6-8.

¹¹⁹ Tesniye 34:12.

¹²⁰ Bkz. Sinanoğlu, 54.

2. Teofani ve Rüyet

Teofani, Tanrı'nın insana görünmesi anlamına gelmektedir¹²¹. Tanah'ta teofani ile ilgili çok sayıda cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerde Tanrı, gözle görülebilir bir varlık olarak sunulmaktadır. İbrahim, Tanrı'yı ziyaret etmek için Mamre'ye giderken üç adam görmüştür. Söz konusu üç adamdan birisi Tanrı, diğer ikisi ise melektir. Bu teofanide Tanrı, İbrahim'e bir çocuğu olacağını müjdelemiştir¹²². Yakub ile ilgili rivâyet ise daha ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sabaha kadar süren mücadelenin ardından Yakub'un söylediği, "Tanrı'yı yüz yüze gördüm ve canım sağ kaldı"¹²³ cümlesi, Tanrı ile doğrudan ve şahsen karşılaşmayı ifade etmektedir¹²⁴.

Tanah'ta Tanrı'nın insana görünmesi, iki şekilde gerçekleşmiştir:

a) İnsan formunda gerçekleşen teofaniler. Çıkış Kitabı'nda böyle bir teofani anlatılmaktadır: "Musa ile Harun, Nadab, Abihu ve İsrail'in ihtiyarlarından yetmiş kişi çıktılar; İsrail'in Allah'ını gördüler; ve O'nun ayakları altında, gök yakuttan tuğla döşeme gibi, aydınlıkça asıl göke benzer bir şey vardı. Ve İsrailoğulları asilzâdelerine dokunmadı; ve Allah'ı gördüler ve yiyip içtiler"¹²⁵. Tanah'ın bu cümlelerinde geçen "O'nun ayakları" ifadesi, teofaninin, insan formunda gerçekleştiğini ima etmektedir¹²⁶. Yakub'un, İbrahim'in ve İşıya'nın Tanrı'yı görmeleri de bu gruba dahil etmek mümkündür¹²⁷.

b) Teofanilerin ikinci çeşidi, ateşte ve bulut direğinde gerçekleşen Tanrı'nın tecellileridir: "Rab çadırda, bulut direğinde göründü; bulut direği çadırın kapısı üzerinde durdu. Ve Rab Musa'ya dedi..."¹²⁸. "Gündüzün bulut direğinde ve yürütecekleri yolda onlara ışık vermek için geceleyin ateş direğinde kendilerine yol gösterdin. Sina dağı üzerine indin ve onlarla göklerden söyleştin, onlara doğru hükümler, gerçek şeriatler, iyi kanunlar ve emirler verdin"¹²⁹.

¹²¹ Bkz. J. T. Burchael, "Theophany", NCE, XIV/69; G. Henton Davies, "Theophany", IDB, IV/619; "Theophany", *Harper's Bible Dictionary* (HBD), (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 752.

¹²² Tekvin 18:1-15.

¹²³ Tekvin 32:30.

¹²⁴ Rudolf Schnackenburg, "Vision", EBT, 948.

¹²⁵ Çıkış 24:9-11.

¹²⁶ Davies, 620.

¹²⁷ Bkz. Tekvin 18:1-15; 32:25-32; İşıya 6.

¹²⁸ Tesniye 31:15-16.

¹²⁹ Nehemya 9:12-13; Çıkış 13:21-22.

Tanah'ta Tanrı'nın ateşte veya bulut direğinde tecellîleri ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür¹³⁰. Söz konusu tecellîler, İsrailoğulları'nın çölde dolaştıkları sürece devam etmiştir¹³¹.

Yahudi Kutsal Kitabı'nda, bu iki gruba dâhil edilemeyen teofaniler de bulunmaktadır. Tanah'a göre Yehova İbrahim'e, Abimelek'e, İshak'a, Yakub'a, Musa'ya, Samuel'e, Davud'a, Süleyman'a ve Yeremya'ya da görünmüştür¹³².

Tanah, bünyesinde, bir yandan Tanrı'nın görüldüğü ile ilgili pek çok cümle barındırırken, diğer yandan Tanrı'yı veya O'nun Meleği'ni görmenin ölümle neticeleneceğini ifade etmiştir¹³³. Benzer bir ikilem, daha spesifik olarak, Musa için geçerlidir. Tanah'a göre Musa, Allah'ın sûretini görme imtiyâzını elde etmiş¹³⁴ ve Yehova'nın yüz yüze bildiği yegâne peygamber olmuştur¹³⁵. Bununla beraber, Çıkış Kitabı'nda Musa'nın Tanrı'yı görme isteği reddedilmiştir: "Ve dedi: Niyaz ederim, kendi izzetini bana göster... Ve dedi: Yüzümü göremezsın; çünkü insan beni görüp de yaşayamaz. Ve Rab dedi: İşte yanımda bir yer var, kaya üzerinde duracaksın; vâki olacak ki, izzetim geçtiği zaman seni kayanın bir kavuğuna koyacağım, ben geçinciye kadar elimle seni örteceğim; elimi kaldıracam, arkamı göreceksın; fakat yüzüm görölmiyecek"¹³⁶.

Tanah, değişik kişiler tarafından yazılmıştır. Söz konusu ikilemin farklı yazarların üslûplarından ve bilgi birikimlerinden kaynaklandığı da düşünülmektedir. Nitekim Tevrat'ın en eski kaynağı olan Yahvist metinlerde, Adem'in, İbrahim'in, Hacer'in ve Musa'nın, Tanrı'yı, insan sûretinde gördükleri belirtilmektedir¹³⁷. Elohist gelenekte ise Tanrı, göklerden konuşan, rüyalarda görülen bir varlık olarak sunulmaktadır¹³⁸. Deuteronomist gelenek, Tanrı'nın, dinî kurallar vasıtasıyla kendisini izhâr ettiğini; İsrailoğulları'nın, O'nun sesini duyduğunu, ama hiçbir

¹³⁰ Bkz. Çıkış 3:2-6; 16:10; 19:9, 16, 18; 24:15-18; Levililer 16:2; Tesniye 10:4.

¹³¹ "Theophany", HBD, 752.

¹³² Bkz. Tekvin 12:7; 17:1; 20:3; 26:2, 24; 35:1, 9; 48:3; Çıkış 3:16; 4:1, 5; I.Samuel 3:21; I.Krallar 3:5; 9:2; 11:9; II.Tarihler 1:7; 3:1; 7:12; Yeremya 31:3.

¹³³ Bkz. Çıkış 3:6; 19:21; 33:20; Tesniye 4:33; 5:24-25; Hâkimler 13:22.

¹³⁴ Sayılar 12:8.

¹³⁵ Tesniye 34:12.

¹³⁶ Çıkış 33:18-23.

¹³⁷ Bkz. Tekvin 3:8; 16:7-14; 18; 19; 22:11-15; Tesniye 34:10.

¹³⁸ Bkz. Tekvin 20:3; 21:17; 28:12.

sûret görmediğini ifade etmektedir¹³⁹. Tevrat'ın kaynaklarından olan Ruhban metinlerinde ise, Tanrı'nın, kendisini, geçmişte İbrahim'e¹⁴⁰ ve Musa'ya gösterdiği, ancak bu iki kişinin dışında, teofanilerin rüyalar, rüyetler ve izzetin görünmesi ile sınırlı olduğu zikredilmektedir¹⁴¹.

Tanrı'nın görülmesi ile ilgili ikilem, bazı tabirlerin tevil edilmesi yolu ile de çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Tanah'ta teofanilerle ilgili cümlelerde Tanrı'yı tasvir eden ifadeler bulunmamaktadır; bu sebeple Tanrı'nın görünmesini, kutsal yerleri ziyaret etmek¹⁴²; "Tanrı'nın yüzü" ifadesini ise, O'nun yardımı¹⁴³ olarak yorumlamak mümkündür. Tevili savunanlar; kutsal yerlerde ibadeti ve dinî saygı gösterilerini, Tanrı ile yeryüzünde karşılaşmak ve O'nu görmek olarak değerlendirmekte; bunun tabî bir sonucu olarak Tanrı'yı, fizikî bir varlık olarak görme imkânını reddetmektedirler¹⁴⁴.

Vahyin, teofaniye benzeyen diğer bir geliş şekli ise rüyettir. Teofani ile rüyet (vizyon) arasında bir ayırım yapmak zordur¹⁴⁵. Ancak yine de, teofanilerde ilâhî bir varlığın tecellîsinin veya bu varlık tarafından verilen mesajın önem kazandığını; rüyetlerde ise herhangi bir nesne veya mekânın vurgulandığını söylemek mümkündür¹⁴⁶.

İbrânîler rüyet için, hâzôn ve mar'eh kelimelerini kullanmışlardır. Hâzôn¹⁴⁷, genellikle, söz ile ilgili bir niteliğe sahiptir¹⁴⁸. Mar'eh¹⁴⁹ ise, "görmek" fiilinden türetilmiştir¹⁵⁰. Tanah'ta rüyetler, sık sık, rüya ile birlikte zikredilmiş¹⁵¹, kimi zaman da Tanrı kelâmının açıklanmasını¹⁵² ifade etmiştir¹⁵³.

¹³⁹ Bkz. Tesniye 4:10-15.

¹⁴⁰ Tekvin 17:1.

¹⁴¹ Burtchael, 69.

¹⁴² Bkz. Çıkış 23:15-17; 34:20-23; Tesniye 16:16.

¹⁴³ Bkz. Mezmurlar 11:7; 17:15; 24:6; 27:8; Eyüb 33:26; Hoşea 5:15.

¹⁴⁴ Schnackenburg, 948-949; Rowley, 24.

¹⁴⁵ Davies, 619.

¹⁴⁶ Bkz. Sinanoğlu, 55.

¹⁴⁷ İşaya 2:1; Amos 1:1, Mika 1:1.

¹⁴⁸ "Vision", HBD, 798.

¹⁴⁹ Sayılar 12:6; I.Samuel 3:15.

¹⁵⁰ J. G. S. S. Thomson, "Vision", NBD, 1313.

¹⁵¹ Bkz. Daniel 1:17; 2:28; 4:5.

¹⁵² Bkz. Amos 1:1; İşaya 1:1; Obadya 1:1.

¹⁵³ B. D. Napier, "Vision", IDB, IV/791.

Tanah'a göre rüyet, vahyin asıl vasıtalarından birisidir: "Ve dedi: Şimdi sözlerimi dinleyin; eğer aramızda bir peygamber varsa, ben, Rab, rüyette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleyeceğim"¹⁵⁴.

Rüyetlerde değişik nesneler görülmekte ve söz konusu nesneler, vahyin muhtevası haline gelmektedir. Tanah'ta anlatıldığına göre Amos, bir sepet yaz meyvası görmüş ve "yaz" (kais) kelimesi ile "son" (kēs) kelimesi arasında bir bağlantı kurmuştur. Böylece Amos'a, İsrail'in sonunun geldiğini bildiren vahiy iletilmiştir¹⁵⁵. Yeremya ise, bir badem dalı gördüğünde, düşüncesi, badem dalından (shākedh), uyanık olmaya (shōkedh) sıçramış ve insanlara ulaştırılacak olan mesaj, Yeremya'nın zihninde doğmuştur: "Bana Rab'bin sözü: Yeremya, sen ne görüyorsun? diye geldi. Ve dedim: Ben bir badem dalı görüyorum. Rab bana dedi: İyi gördün; çünkü ben sözümün üzerinde, onu yapmak için uyanık bekliyorum"¹⁵⁶.

Peygamberlerde, düşüncenin intikâlini sağlayan sadece kelime benzerlikleri değildir. Amos, elinde şâkül ile duvar yanında duran bir adam¹⁵⁷; Yeremya, kuzey yönünde kaynar bir kazan¹⁵⁸, bir çömlekçi¹⁵⁹, içinde iyi ve kötü incirler bulunan bir sepet¹⁶⁰ görmüş; ve bunlar insanlara açıklanacak meseller olmuştur¹⁶¹.

Özetlemek gerekirse, Tanah'ta vahyin ilk merhalesinin teofaniler olduğunu söylemek mümkündür¹⁶². Bazı rüyet ve teofanilerin, sadece görünür deneyimleri içermelerine¹⁶³ karşın, Tanah'ta "görünmek" ifadesinin, genel olarak, Tanrı'nın kendisini ifşâ ettiği ve mesaj ilettiği anlamına geldiğini söyleyenler bulunmaktadır¹⁶⁴. Bunun yanında, teofani veya rüyet gören kişilere, aynı zamanda, görünen şeyin anlamını açıklayan sözler de vahyedilmiştir¹⁶⁵.

¹⁵⁴ Sayılar 12:6.

¹⁵⁵ Amos 8:1-3.

¹⁵⁶ Yeremya 1:11-12.

¹⁵⁷ Amos 7:7-9.

¹⁵⁸ Bkz. Yeremya 1:13-15.

¹⁵⁹ Bkz. Yeremya 18:1-10.

¹⁶⁰ Bkz. Yeremya 24:1-10.

¹⁶¹ Bkz. Rowley, 32-33.

¹⁶² McBrien - Chapman, 202.

¹⁶³ Bkz. Çıkış 24:9-11; Hezekiel 1:4-28.

¹⁶⁴ O'Collins, 18; Sanders, 869.

¹⁶⁵ Bkz. I.Samuel 3:1-21; İşaya 6:8; Hezekiel 2:1; Yeremya 1:11-14; Amos 7:3; 8:2.

3. Rüya

“Rüyalar” veya “gecenin rüyetleri”, kadim Yakın Doğu’da tabiat üstü güçlerden gelen mesajlar olarak kabul edilmiş ve rüyaların yorumlarına büyük önem verilmiştir¹⁶⁶. Babilliler’in ve Mısırlılar’ın “rüya” literatürü ile Tanah’ın rüya ile ilgili cümleleri karşılaştırıldığında, İbrânîler’in rüya fenomeni ile daha az ilgilendikleri görülmektedir¹⁶⁷.

Tanah’ta büyük peygamberler, Tanrı’nın irâdesini keşfetmek için rüyalara başvurmamış, daha çok rüyetlere güvenmişlerdir¹⁶⁸. Tanah’ta Yahvist kaynak, rüyalara karşı ihtiyatlı bir yaklaşım içindedir¹⁶⁹. Elohist metinlerde ise rüyalar, Tanrı’nın insanla iletişiminin düzenli vasıtaları olarak görülmektedir¹⁷⁰.

Tanah’ın değişik bölümlerinde Tanrı’nın insanla rüyada konuşabileceği ifade edilmiş olmasına rağmen¹⁷¹, İbrânîler arasında rüya tabiri ile ilgili teknik bir usûle veya bilim dalına (oneiromancy) rastlanmamaktadır. Rüya tabiri tekniği, tamamıyla, İsrail’in dışındaki uluslara ait bir özelliktir¹⁷². Hüküm vermede, meselleri ve muammaları çözmede uzman olan Süleyman bile, bütün hikmetine rağmen, rüyaları yorumlamamıştır. Bununla birlikte İbrânîler arasında Yusuf ve Daniel’in rüya tabir ettikleri anlaşılmaktadır. Yusuf Mısırlı bir büyücü, Daniel ise Kaldeli bir astrolog olarak putperest kralların saraylarında bulunmuşlardır. Tanah, bu kişilerin rüya yorumlarını, Tanrı’nın kelâmı olarak kabul etmiştir. Yusuf ve Daniel’in rüya yorumu ile diğer milletlerin rüya tabir usûlleri arasındaki fark, Tanah’ta yorumun, genellikle rüya esnasında, Tanrı tarafından verilmesidir¹⁷³. Diğer milletlerde ise rüya yorumu, yorumcunun kendi hikmetinin bir parçasıdır¹⁷⁴.

¹⁶⁶ I. Mandelsohn, “Dream” IDB, I/868.

¹⁶⁷ J. G. S. S. Thomson, “Dream”, NBD, 323.

¹⁶⁸ “Dream”, HBD, 141.

¹⁶⁹ Johannes B. Bauer, “Dream”, EBT, 215.

¹⁷⁰ A. W. F. Blunt – F. F. Bruce, “Dreams”, DB, 222.

¹⁷¹ Bkz. Sayılar 12:6; I.Samuel 28:6; Eyüb 33:15.

¹⁷² Hâkimler 7:13-15.

¹⁷³ Bkz. Tekvin 41:15-16; 40:8; Daniel 2:17-23, 28.

¹⁷⁴ Yehezkel Kaufmann, *The Religion of Israel*, London 1961, 94.

Rüyalarda genellikle sembolik bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Rüyanın yorumu bu sembollerin çözümüne bağlıdır¹⁸⁶. Bununla beraber rüyaların nihâi yorumu Tanrı'ya aittir:

“Ve Firavun Yusuf'a dedi. Rüya gördüm, onu tabir eden yoktur; ben senin hakkında, ne zaman rüya işitirsen, onu tabir edebilirsin diye işittim. Yusuf Firavun'a cevap verip dedi: Bende yoktur; Allah Firavun'a hayırlı cevap verecektir”¹⁸⁷.

Tanah'ta birçok cümlede yalan rüyalarından da bahsedilmektedir¹⁸⁸. Yalan rüyayı tanımanın iki yolu vardır: a) Rüyanın, Allah'tan başka ilâhlara kulluk etmeye çağırması¹⁸⁹; b)

¹⁷⁵ Thomson, 323.

¹⁷⁶ Tekvin 40:9-7.

¹⁷⁷ Tekvin 41:1-7.

¹⁷⁸ Bkz. I.Krallar 3:5-15; Tekvin 20:3-7.

¹⁷⁹ Mendelsohn, 868.

¹⁸⁰ Bkz. Tekvin 20:3, 6, 7; 31:10-13, 24; 37:5-10; 40:5; 41:1; Daniel 2.

¹⁸¹ Blunt – Bruce, 222.

¹⁸² I.Krallar 3:4-15; II.Krallar 1:3-12.

¹⁸³ Mendelsohn, 868.

¹⁸⁴ Tekvin 28:12.

¹⁸⁵ Blunt – Bruce, 222.

¹⁸⁶ Theodor H. Gaster, “Dreams”, EJ, VI/208; Benjamin Kilborne, “Dreams”, ER, IV/482.

¹⁸⁷ Tekvin 41:15-16. Ayrıca bkz. Tekvin 40:8; Daniel 2:17-23, 28.

¹⁸⁸ Bkz. Yeremya 23:25, 32; Zekarya 10:2.

Rüyanın gerçekleşmemesi¹⁹⁰. Tanah'a göre rüya gördüğünü söyleyen yalancıların öldürülmesi gerekmektedir¹⁹¹.

Özet olarak söylemek gerekirse rüya, Tanrı'nın irâdesini seçilmişlere¹⁹², krallara¹⁹³ ve peygamberlere¹⁹⁴ bildirdiği meşru yollardan biridir¹⁹⁵; ancak yanlış rüyaların ve rüya gördüğünü iddia eden yalancıların çoğalmasa sebebiyle rüyaya karşı ihtiyatlı yaklaşım¹⁹⁶ ve rüya vahyin ikinci derecedeki vasıtası olarak kabul edilmiştir¹⁹⁷. Tanah'taki şu ifadeler de bu kanaati desteklemektedir:

“Ve dedi: Şimdi sözlerimi dinleyin; eğer aranızda bir peygamber varsa, ben, Rab, rüyette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleyeceğim”¹⁹⁸.

4. Tanrı'nın Meleği

Meleği ifade etmek için İbrânîce'de kullanılan “mal'akh” kelimesi, elçi veya haberci anlamına gelmektedir¹⁹⁹.

Meleklerin fonksiyonu, Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi vahiy temeline dayanan dinlerde büyük önem kazanmıştır. Bu dinler insan ile Tanrı arasındaki ayırma dikkat çekmektedir. Bunun tabîî bir sonucu olarak Tanrı ile insan arasındaki araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Tanrı ile insan arasındaki ayırımın daha az belirgin olduğu politeist dinlerde ise, meleklerin fonksiyonları, bizzat tanrılar tarafından yerine getirilmektedir²⁰⁰.

¹⁸⁹ Tesniye 13:1-4.

¹⁹⁰ Gaster, 208.

¹⁹¹ Tesniye 13:5.

¹⁹² Eyüb 33:15-16.

¹⁹³ I.Samuel 28:6.

¹⁹⁴ Sayılar 12:6.

¹⁹⁵ Mendelsohn, 868.

¹⁹⁶ Blunt – Bruce, 222.

¹⁹⁷ Thomson, 323.

¹⁹⁸ Sayılar 12:6.

¹⁹⁹ Allison Coudert, “Angel”, ER, I/282; Johann Michl, “Angel”, EBT, 20.

²⁰⁰ Bkz. Coudert, 282-283.

Meleklerin çok çeşitli görevleri vardır²⁰¹. Ancak biz burada vahiy ile ilgili olarak özel bir öneme sahip olan “Tanrı’nın Meleği” üzerinde duracağız.

Tanrı’nın Meleği, Tanah’ta adı geçen vahyin araçlarından biridir. Bazen “Yehova’nın Meleği”²⁰², bazen de “Rab’b’in Meleği”²⁰³ olarak Tanah’ta yer almaktadır. Tanrı’nın Meleği, Tanrı’nın vekili ve O’nun adına konuşan bir varlık olarak insanlarla iletişim kurmak için gönderilmiştir²⁰⁴. Tanrı bu melek aracılığıyla kendisini bildirmektedir. Tanah’taki birçok cümlede Tanrı’nın Meleği, ilâhi bağlantısının bir uzantısı olarak Tanrı ile özdeşleştirilmiştir:

Rab’bin Meleği, İbrahim’in eşi Hacer’e görünmüş ve ona bir çocuğu olacağını müjdeleyerek, “İşte, sen gebesin, ve bir oğul doğuracaksın, ve onun adını İsmail koyacaksın, çünkü Rab sana olan cefayı ıstıttı” dediğinde, Hacer kendisiyle konuşanın Tanrı olduğunu zannetmiştir:

“Ve Hacer kendisine söyleyen Rab’bin ismini, Sen, yâ Allah, beni görüyorsun, diye çağırdı; çünkü dedi: Burada mı beni göreni gördüm?”²⁰⁵.

Hacer’in Tanrı’nın Meleği’ni Tanrı zannetmesi, söz konusu Melek’in, konuşmalarında, Tanrı gibi birinci tekil şahıs kipi kullanmasına bağlanabilir²⁰⁶. Nitekim Tanah’ın başka bölümlerinde de bu Melek’in, Tanrı gibi konuştuğuna şahit olmaktadır:

“Ve Rab’bin meleği göklerden ona çağırıp dedi: İbrahim; ve: İşte ben, dedi. Ve dedi: Elini çocuğa uzatma, ve ona bir şey yapma; çünkü şimdi bildim ki, sen Allah’tan korkuyorsun, ve kendi biricik oğlunu benden esirgemedin”²⁰⁷.

Tanrı ile O’nun Meleği’nin özdeşleştirilmesi, insanların bu Melek’ten korkmalarına da sebep olmuştur. Tanrı’nın Meleği’ni görmek, Tanrı’yı görmek kadar tehlikeli kabul edilmiştir:

²⁰¹ Bkz. R. A. Stewart, “Angel”, NBD, 37; Durmuş Özbek, Bugünkü Semâvî ve İlâhî Kitaplarda Melekler ve Özellikleri, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 1990, III/304 – 308.

²⁰² Bkz. Tekvin 16:7, 9; 22:11, 15; 31:11; Çıkış 3:2, 4; Hâkimler 2:1; 6:11.

²⁰³ Bkz. Tekvin 21:17; Hâkimler 13:6, 9.

²⁰⁴ J. B. Taylor, “Angel of the Lord”, 38.

²⁰⁵ Tekvin 16:11-13.

²⁰⁶ Taylor, “Angel of the Lord”, 38.

²⁰⁷ Bkz. Tekvin 22:11-12. Ayrıca bkz. Tekvin 31:11-13; Çıkış 3:2-6; Hâkimler 6:11-16.

“Ve Gideon Rab’bin meleği olduğunu gördü; ve Gideon dedi: Eyvah, yâ Rab Yehova! Çünkü Rab’bin meleğini yüz yüze gördüm. Ve Rab ona dedi: Sana selamet olsun; korkma; ölmeyeceksin”²⁰⁸.

Zikredilen cümlelerdeki özdeşleştirmeye karşın, Tanah’ın bazı ifadelerinde Tanrı ile Meleği arasında kesin bir ayırım göze çarpmaktadır²⁰⁹.

Erken dönem İbrânî düşüncesinde bizzat Tanrı, insanlara görünmüş ve onlarla konuşmuştur²¹⁰. Ancak zamanla ve özellikle Sürgün sonrası dönemde bu anlayış değişmiş²¹¹ ve Tanrı, Meleği vasıtasıyla insanlara vahyi iletmiştir²¹². Yahudi Kutsal Kitabı’nda, İbrânîce’de “Tanrı’nın adamı, Tanrı’nın kuvveti” anlamlarına gelen²¹³ Cebrail isimli meleğin de vahye aracılık ettiğinden söz edilmektedir²¹⁴.

5. Tanrı’nın Ruhu ve Eli

Ruh kelimesi Tanah’ta, rüzgâr, insanın nefesi (ve dolayısıyla hayat prensibi), duygu ve insanın kişiliği manalarına²¹⁵ gelmektedir²¹⁶.

Tanrı’nın Ruhu tabirine Tanah’ta sık sık rastlanmaktadır. Tanrı’nın Ruhu ifadesi, ruh kelimesinden farklı olarak, çok az yerde rüzgâr veya insanın nefesi anlamında kullanılmıştır²¹⁷. Tanrı’nın Ruhu, bu ruhun insanla ve yaratma eylemi ile ilişkisindeki ilâhi gücü ifade etmektedir²¹⁸.

²⁰⁸ Hâkimler 6:22-23; 13:21-22. Karş. Tekvin 32:30; Çıkış 33:20; İşaya 6:5-7.

²⁰⁹ Bkz. Zekarya 1:12-13.

²¹⁰ Tekvin 3:8; Çıkış 12:1.

²¹¹ Coudert, 283; Michl, 23.

²¹² Bkz. Hezekiel 40:4; 43:6; 47:6; Zekarya 1:8-21; 2:1-5; 4:1-14.

²¹³ Ali Erbaş, *İlâhi Dinlerde Melek İnancı* (Basılmamış Doktora Tezi), MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992, 74.

²¹⁴ Bkz. Daniel 8:16-26; 9:21-27.

²¹⁵ Bkz. Tekvin 6:17; 7:15, 22; 41:8; 45:27; Sayılar 11:3; Tesniye 27:16; I.Krallar 10:5; Eyüb 12:10; 34:14; 41:5, 16; Yeremya 2:24; 14:6; Mezmurlar 104:29; Vaiz 3:19.

²¹⁶ J. G. Simpson – G. W. H. Lampe, “Holy Spirit”, DB, 389.

²¹⁷ Bkz. Tekvin 2:7; Çıkış 15:10; Eyüb 27:3; İşaya 40:7; 59:19; Hoşea 13:15.

²¹⁸ Simpson – Lampe, 389.

Tanah'ta Tanrı'nın Ruhü'nün çok değişik fonksiyonlarından söz edilmektedir. Tanah'a göre Tanrı'nın Ruhü, yaratılışa aracılık etmiş²¹⁹, dünyanın başlangıcında suların üzerinde dolaşmış, insanın yaratılmasında rol oynamış²²⁰, gökleri süslemiş²²¹ ve doğanın tazelenmesini sağlamıştır²²².

Mezmurlar'da ise Tanrı'nın Kelâmı ve Tanrı'nın Ruhü yaratma işinde birlikte zikredilmiştir: "Gökler Rab'bin sözü ile, ve onların bütün orduları ağzının nefesile yaratıldı"²²³.

Tanrı'nın Ruhü, insanlara sanatkârlık, liderlik ve kahramanlık gibi bazı hünerler vermiştir²²⁴. Tanah'ta anlatıldığına göre, Şimşon'a Tanrı'nın Ruhü gelmiş ve bunun sonucunda Şimşon bir oğlağı iki parça eder gibi aslanı iki parça etmiş²²⁵, otuz kişiyi öldürmüştü²²⁶ ve ellerini bağlayan iplerden kurtulmuştur²²⁷. Otniel, Tanrı'nın Ruhü'nün ilhâmı ve etkisiyle İsrail'e hükmetmiş ve halkı için zafer kazanmıştır²²⁸. Tanrı'nın Ruhü'nün bazı insanların değişik sanat dallarında hüner kazanmasına vesile olduğu da Tanah'ta zikredilmektedir²²⁹.

Tanrı'nın Ruhü'nün etkisiyle insanlar özel bir görme ve anlama gücü kazanmışlardır. Yusuf ve Daniel rüyaların yorumunu ve diğer ilâhi vahiyleri Tanrı'nın Ruhü vasıtasıyla almışlardır²³⁰. Bununla beraber Tanrı'nın Ruhü'nün ilhâmı, en mükemmel şekilde peygamberlikte ortaya çıkmıştır²³¹. Tanrı'nın Ruhü'nün peygamber üzerinde, onu bir yerden başka bir yere yönlendiren veya taşıyan fizikî bir tesiri olmuştur²³². Tanrı'nın Ruhü'nün peygamber üzerinde derûni bir etkisi de vardır. Bu derûni etki sayesinde peygamber, Tanrı'nın

²¹⁹ G. Walters, "Holy Spirit", NBD, 531.

²²⁰ Tekvin 1:2; 2:7.

²²¹ Eyüb 26:13.

²²² Mezmurlar 104:30.

²²³ Mezmurlar 33:6.

²²⁴ S. G. F. Brandon, "Holy Spirit", DCR, 335; Edwin Lewis, "Holy Spirit", HBD, 265.

²²⁵ Hâkimler 14:6.

²²⁶ Hâkimler 14:19.

²²⁷ Hâkimler 15:14.

²²⁸ Hâkimler 3:10.

²²⁹ Bkz. Çıkış 31:1-4; 35:31.

²³⁰ Tekvin 41:38; Daniel 5:14.

²³¹ Robert Koch, "Spirit", EBT, 873; Simpson – Lampe, 390.

²³² Bkz. I.Krallar 18:12; II.Krallar 2:16; Hezekiel 3:14; 8:3; 11:1; 43:5.

irâdesini ve düşüncesini anlayabilmektedir²³³. Davud, Ruh'un kendisi aracılığıyla insanlarla konuştuğunu belirtmiştir: "Rab'bin Ruhu benim vasıtamla söyledi, ve onun sözü benim dilim üzerinde idi. İsrailin Allahı dedi, İsrailin Kayası bana söyledi"²³⁴. Peygamber bir söz söylediği zaman, asıl konuşan Tanrı'nın Ruhu'dur²³⁵. Peygamber, Tanrı'nın Ruhu kendisinin içine girdiğinde O'nun sesini duyabilmektedir²³⁶.

Tanrı'nın Ruhu'nun vahiy olayındaki önemli fonksiyonuna rağmen, bazı peygamberler, Tanrı'nın Ruhu'ndan söz etmemişlerdir²³⁷. Robert Koch, bunun Sürgün öncesi döneme ait olduğunu ifade etmektedir; fakat Tanah'ta, bu dönem peygamberlerinin, Tanrı'nın Ruhu'ndan haberdar olduklarını gösteren cümleler de bulunmaktadır²³⁸. Hoşea, peygamberi "ruh adamı" olarak nitelemiştir²³⁹. Mika, insanların hile ruhu ile yalancı peygamberlik yapabileceklerini ifade etmesine²⁴⁰ karşın, kendisinin Tanrı'nın Ruhu ile dolu olduğunu belirtmekten de geri durmamıştır²⁴¹. İşaya, Hezekiel, Yoel ve Zekarya kitaplarında az da olsa Tanrı'nın Ruhu'ndan bahsedilmektedir. Sürgün'den sonraki dönemde ise, önceki peygamberlerin, Tanrı'nın emirlerini, O'nun Ruhu vasıtasıyla aldıkları açıkça ifade edilmiş²⁴² ve Tanrı'nın Ruhu nebevî ilhâmın kaynağı olarak görülmüştür²⁴³.

Tanrı'nın Ruhu, her ne kadar belirli ve müstesna kişilerde ortaya çıksa da, Tanah'ta bütün İsrailoğulları'nın, bir gün Tanrı'nın Ruhu'ndan ilhâm alacaklarına dâir bir ümit vardır²⁴⁴. Musa, herkesin Tanrı'nın Ruhu'nu alarak peygamberlik yapmasını dilemiş²⁴⁵, Yoel ise bu dileği bir beklentiye dönüştürmüştür: "Ve ondan sonra vâki olacak ki bütün beşer üzerine Ruhum'u

²³³ Simpson – Lampe, 390.

²³⁴ II.Samuel 23:2-3.

²³⁵ I.Krallar 22:24.

²³⁶ Hezekiel 2:2; 11:5.

²³⁷ Amos 7:14; Yeremya 31:33.

²³⁸ Koch, 873.

²³⁹ Hoşea 9:7.

²⁴⁰ Mika 2:11.

²⁴¹ Mika 3:8. Ayrıca bkz. İşaya 30:1; 48:16.

²⁴² Zekarya 7:12; Nehemya 9:30.

²⁴³ Hezekiel 2:2; 3:24; 11:5.

²⁴⁴ Simpson – Lampe, 390.

²⁴⁵ Sayılar 11:29.

dökeceğim ... o günlerde köleler üzerine de cariyeler üzerine de Ruhum'u dökeceğim"²⁴⁶. Hezekiel'de ve İşaya'da da benzer ifadelere rastlamak mümkündür²⁴⁷. "Ve lütûf ve yalvarış ruhunu Davud evi üzerine ve Yerusâlimde oturanlar üzerine dökeceğim"²⁴⁸.

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Tanah'ta Tanrı'nın Ruhu'nun, insanları yönlendirdiğini, rüyaların yorumlanmasında ve vahyin peygambere ulaşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Peygamberler, Tanrı'nın ilk ve önemli emirlerini²⁴⁹, O'nun topluma yol gösterecek dinî ve politik direktiflerini²⁵⁰ ve önemli konularla ilgili kehânetleri²⁵¹ Tanrı'nın Ruhu sayesinde almışlardır²⁵².

Tanrı'nın Eli de vahyin gelişine aracılık etmiş²⁵³ ve Tanah'ın bazı cümlelerinde Tanrı'nın Ruhu ile birlikte kullanılmıştır²⁵⁴.

6. Yaratma ve Tabiat Olayları

Tanah'ta söz konusu edilen Tanrı, tabiatın gerisinde duran ve onu kontrol eden bir varlıktır. Tekvin Kitabı'nda Tanrı'nın her şeyi, "sözü" vasıtasıyla yarattığı ifade edilmiştir²⁵⁵. Mezmurlar, yaratılışı daha açık bir şekilde anlatmaktadır: "Gökler Rab'bin sözü ile ve onların

varlığını, ihtişamını, gücünü ve hikmetini açıkladığı düşünülmüştür²⁵⁹: “Görsünler, ve bilsinler, ve düşünsünler, ve hep birden anlasınlar ki, bunu Rab’bin eli yapmıştır, bunu İsrail’in Kuddûsü yaratmıştır”²⁶⁰.

İsrailoğulları, tabiatta görülen bazı özel işaretlerle, Tanrı’nın irâdesini ve geleceği öğrenme eğiliminde olmuşlardır. Tanah’a göre, bulutun hareketlerinin, duyulan bir yürüyüş sesinin, yaprağının üzerine çığ düşmesinin Tanrı’dan gelen mesaj şeklinde yorumlanması mümkündür²⁶¹.

İsrail toplumu içinde gerçekleşen doğal afetler, Tanrı’nın öfkesinin bir tecellisi olarak kabul edilmiştir. Davud döneminde arka arkaya üç yıl meydana gelen kuraklığın, yıllar önce Saul’ün işlediği günahın cezası olduğuna inanılmıştır²⁶². Amos Kitabı’nda Tanrı’nın İsrailoğulları’nı gınahtan döndürmek için pek çok musibet gönderdiği anlatılmaktadır²⁶³; İsrail ulusunun karşılaştığı bütün musibetler de, Tanrı ile yaptıkları ahidi bozmalarının bir cezasıdır:

“Ve gelecek nesil, sizden sonra kalkacak olan oğullarınız, ve uzak bir diyardan gelecek olan yabancı, bu diyarın belalarını, ve Rab’bin onu hasta ettiği hastalıkları, ve Rab’bin öfkesinde ve gazabında altüst ettiği Sodom ve Gomorra, Adma ve Tseboim’in yıkılması gibi O’nun bütün diyarı kükürt ve tuz ve yanık olduğunu, ekilmediğini, mahsul vermeyip onda hiçbir yeşil ot bitmediğini gördükleri zaman, bütün milletler de söyleyip diyecekler: Niçin Rab bu diyara bunu etti? Ve bu büyük öfke kızgınlığı nedendir? O zaman diyecekler: Çünkü kendilerini Mısır diyarından çıkardığı zaman atalarının Allahı Rab’bin onlarla yaptığı ahdi bıraktılar, ve bilmedikleri, ve kendilerine hisse olarak verilmemiş olan başka ilâhlara gidip kulluk ettiler, ve onlara secde kıldılar; ve bu kitapta yazılmış olan lânetin hepsini bu diyarın üzerine getirmek için Rab’bin öfkesi ona karşı alevlendi; Rab öfke ile, gazapla ve büyük hiddetle onları memleketlerinden söktü”²⁶⁴.

²⁵⁸ Mezmurlar 19:1.

²⁵⁹ Latourelle, 332.

²⁶⁰ İşaya 41:20. Ayrıca bkz. Mezmurlar 19:2-5; Eyüb 25:7-9; 38; 39; Süleyman’ın Meselleri 8:22-31.

²⁶¹ Bkz. Sayılar 9:15-18; Hâkimler 6:36-40; II.Samuel 5:24.

²⁶² II.Samuel 21:1-9.

²⁶³ Amos 4:6-11.

²⁶⁴ Tesniye 29:22-29. Ayrıca bkz. Tesniye 28:15-68.

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, hem yaratma eylemi ve âlem, hem de tabiat olayları; Tanrı'yı, O'nun izzetini, kudretini, rızasını ve öfkesini gösteren ilâhî işaretler olarak vahyin vasıtaları arasında yer almışlardır²⁶⁵.

7. Tarihî Olaylar

Dindar insan için zaman iki çeşittir: Dindışı ve kutsal. Her din, kendisi için önemli ve kutsal gördüğü bir tarihe sahiptir. İsrailoğulları'nın kutsal tarihi, İbrahim'in Kenan diyarına doğru yola çıkmasıyla başlamıştır. Zamana bakış açılarıyla diğer milletlerden ve dinlerden ayrılan İbrânîler, tarihi, ilk kez, Tanrı'nın bir tezâhürü olarak görmüşlerdir. İsrail ulusu için zaman, doğrusaldır: Bir başlangıcı vardır, belli bir amaca veya sona doğru ilerleyen süreçte Yehova'nın fiilleri, O'nun tarihe müdâhaleleri olarak görülmüştür ve Tanrı, bunların derin anlamlarını ancak kendi halkı için ifşâ etmiştir²⁶⁶.

Seküler bir tarihçi, İsrail tarihinde Tanrı'nın müdâhalelerini görme konusunda kendisini zorunlu hissetmemektedir. Esaretten kurtuluş, fetihler, sürgün ve mabedin yıkılması anlaşılabilir ve analiz edilebilir olaylardır. Ona göre; bu olayların gerçekleşmesinde rol oynadığı ifade edilen olağanüstü şeylerin doğal bir açıklaması vardır²⁶⁷.

İsrailoğulları ise Yehova'nın tarihe müdâhalelerini, Tanrı'nın, kendisini ve irâdesini halkına açıklamak için kullandığı özel bir tarz olarak görmüşlerdir. Bu sebeple İsrail dini, tarihî bir din olarak yorumlanmış ve Yahudiliğin iki esasa dayandığı iddia edilmiştir: a) Tarihî olaylar, b) Tarih içinde gerçekleşen ve tarih tarafından ortaya çıkarılan vahiy²⁶⁸.

İsrailoğulları, kendi tarihleri içindeki müdâhaleleriyle Tanrı'yı öğrenmişler ve O'na inanmışlardır. İsrail dininin ilk amentülerinden biri de bu görüşü desteklemektedir:

“Ve Allah'ın Rab'bin önünde cevap verip diyeceksin: Babam göçebe bir Ârâmî idi, sayıca az olarak Mısır'a inip orada misafir oldu; orada büyük, kuvvetli, sayıca çok bir millet oldu. Mısırlılar bize kötü davrandılar, bizi alçaltıp üzerimize ağır hizmet koydular; atalarımızın Allahı Rab'be feryat ettik, Rab sesimizi işitti, düşkünlüğümüzü, zahmetimizi ve sıkıntımızı gördü; Rab

²⁶⁵ Bkz. Rowley, 25-28; Kaufmann, 91; George Bristow, *Vaat*, Yeni Yaşam Yay., İstanbul 1995, 53.

²⁶⁶ Bkz. Mircae Eliade, *Kutsal ve Dindışı* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1991, 84-91; Latourelle, 344.

²⁶⁷ Jensen, 437.

*kuvvetli elle, uzanmış kolla, büyük dehşetle, alametlerle, ve harikalarla bizi Mısır'dan çıkardı; bizi bu yere getirdi, bu diyarı, süt ve bal akan diyarı bize verdi*²⁶⁹.

Tanah'ın değişik cümlelerinde benzer ifadelere rastlamak mümkündür²⁷⁰. Tüm bu iman ikrârlarında ortak olan konu, daima, Tanrı'nın kendisini İsrailoğulları'na bildirdiği tarihî olay, yani Çıkış'tır.

Yahudi inancına göre, Tanrı'nın tarihe müdâhalelerinin vahiy olarak anlaşılmasının ilk ve en önemli örneği, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışıdır. Bu rivâyeti, tarihî bir olay olarak okumak ve onda, basitçe, tarih sahnesinde gerçekleşen ilâhî etkinliğin örneklerini görmek mümkündür. Bu durumda söz konusu rivâyetin, Tanrı'nın, İsrailoğulları'nın yardımına geldiğinden başka bir anlamı olmayacaktır. Başka ulusların da, Tanrı'nın kendi yardımlarına geldiğine inandıkları düşünüldüğünde, Çıkış, sıradan bir olay olarak anlaşılabilir. Ancak bu olayın, İsrailoğulları için çok daha derin bir anlamı vardır²⁷¹.

Çıkış hâdisesi, Tanrı'nın, Musa'yı, İsrailoğulları'nı kurtarmak üzere Mısır'a göndermesi ile başlamıştır²⁷². Musa, kendisini Yehova'nın gönderdiğini bilmenin sağladığı güvenle Mısır'a gitmiş ve İsrailoğulları'na esaretten kurtulacaklarını vadetmiştir: “Rab Musa'ya dedi: Alametlerimi ve harikalarımı Mısır diyarında çoğaltacağım. Fakat Firavun sizi dinlemeyecek, elimi Mısır'ın üzerine koyacağım ve ordularımı, kavmim İsrailoğulları'nı, Mısır diyarından büyük hükümlerle çıkaracağım. Mısır'ın üzerine elimi uzattığım, ve İsrailoğulları'nı onların ortasından çıkardığım zaman, Mısırlılar bilecekler ki, Rab benim”²⁷³.

Yehova'nın Mısır'da yaptığı birçok olağanüstü işe rağmen Firavun iman etmemiş²⁷⁴, sadece İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmalarına izin vermiştir²⁷⁵. Firavun daha sonra verdiği karardan dönmüş, ordularıyla İsrailoğulları'nı takip etmiştir. İsrailoğulları Firavun'un muazzam ordusunu görünce feryat etmişler, fakat Musa kavmini teskin etmiş ve kendilerinin güç

²⁶⁸ Haag, 594.

²⁶⁹ Tesniye 26:5-9.

²⁷⁰ Bkz. Tesniye 6:20-24; Yeşu 24:2-13; Çıkış 15:1-18; Mezmurlar 44:2-9; 78; 136.

²⁷¹ Rowley, 40.

²⁷² Çıkış 3:7.

²⁷³ Çıkış 7:3-5.

²⁷⁴ Çıkış 7-12.

²⁷⁵ Çıkış 12:31-32.

kullanmalarına gerek kalmadan Tanrı'nın onları kurtaracağını vadedmiştir. İsraililer, savaşmak ve zafer kazanmak üzere Firavun'un ordusuna yönelmemişlerdir. Tanrı, onlar adına savaşmış, rüzgâr ve dalga vasıtasıyla düşmanlarını dağıtmıştır²⁷⁶.

Bu rivâyette göz önünde bulundurulması gereken husus, Tanrı adına ortaya çıkıp, İsrailoğulları'na, herhangi bir katkıları olmadan kurtulacaklarını vadeden bir peygamberin varlığı ve bu peygamberin vaadine uygun olarak gerçekleşen kurtuluş olayıdır. Çıkış hâdisesinde, Tanrı'nın tabiatı kontrolü ve tarihteki etkinliği ile Musa'nın sözleri birleşmiş ve bu olay, Tanrı'nın bir vahyi haline gelmiştir²⁷⁷. Yehova, Çıkış olayı ile, kendisini kâdir-i mutlak ve kurtarıcı bir Tanrı olarak İsrail'e tanıtmıştır: "Ve Rab o günde İsrail'i Mısır'ın elinden kurtardı... İsrail Rab'bin Mısırlılar üzerinde yapmış olduğu büyük işini gördü, kavm Rab'den korktu, Rab'be ve kulu Musa'ya inandılar"²⁷⁸.

Peygamber Debora'nın, Kenan ordusuna karşı kazandığı zaferde de Tanrı'nın tarihe müdâhalesini görmek mümkündür²⁷⁹. Söz konusu savaşta düşmanları daha iyi bir orduya ve ürkütücü savaş arabalarına sahip olduğu halde İsraililer büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zaferin sebebi, İsrailoğulları'nın çok cesur savaşması veya düşman ordusunun kötü idare edilmesi değildir. Savaş esnasında İsrail ordusuna gelen ilâhi yardım, savaşın sonucunu etkilemiştir²⁸⁰.

Kral Hizkiya döneminde, İsrailoğulları, Çıkış olayında olduğu gibi, kendileri hiçbir güç kullanmadan Yeruşalim'i, Tanrı'nın doğrudan müdâhalesi sayesinde Asur kralı Sanherib'in elinden kurtarmışlardır²⁸¹.

Tanrı, tarihe, sadece İsrailoğulları'nın lehinde müdâhale etmemektedir. Hezekiel ve İşaya'da, İsrailoğulları'nın, Tanrı ile yaptıkları ahide sâdık kalmamaları sebebiyle Yehova'nın kendilerini zillete düşürdüğünden söz edilmektedir. Hezekiel'e göre Sürgün, Tanrı'nın irâdesinin bir tecellîsi olarak Yehova'nın bilinmesine vesiledir: "Ben onları milletler arasına dağıtınca ve onları memleketlere saçınca, bilecekler ki, ben Rab'im"²⁸². İşaya'da ise, Yehova'nın yeniden

²⁷⁶ Çıkış 14:5-30.

²⁷⁷ Bkz. Rowley, 42-43.

²⁷⁸ Çıkış 14:30-31.

²⁷⁹ Hâkimler 4.

²⁸⁰ Rowley, 43-44; Haag, 595.

²⁸¹ İşaya 36-37.

²⁸² Hezekiel 12:15.

İsrailoğulları'na yardım etmesiyle Sürgün'ün sona ereceği ifade edilmiştir. Sürgün'ün sona ermesi, yeni bir Çıkış olarak görülmüştür²⁸³. Yeni Çıkış, Tanrı'nın kudretini, bilgisini, yüceliğini ve yegâneliğini sadece İsrailoğulları'na değil, aynı zamanda bütün milletlere de gösterecektir²⁸⁴.

Tanah'ta Tanrı'nın tarihe müdâhalelerini ifade eden başka örnekler de görmek mümkündür. Tanah bu tür tarihî olayların doğal fenomenler olarak görülmesini reddetmektedir²⁸⁵. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Tarihin tamamı veya bütün tarihî olaylar vahiy midir? İsrail teolojisine göre, tarihî müdâhalelerin vahiy olarak değer kazanması İsrailoğulları'na verilmiş bir imtiyazdır²⁸⁶; bu sebeple sadece İbrânî kutsal tarihi içinde korunmaya lâyık görülen olaylar vahiy olabilir²⁸⁷. Ancak bu ilk ayırım da yeterli değildir. Tarih vasıtasıyla gelen bir vahiyden söz edebilmek için, tarihî olayın yorumlanması da gerekmektedir. Kudüs'ün yıkılması (MÖ. 586), Yahudiler'in Babil'den çıkarılması, İsrail tarihi içinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte, bu olaylar, "İsrailoğulları'nın ahide sadakatsizlikleri sebebiyle Yehova'nın kendilerine verdiği cezalar" şeklinde yorumlanmadıkça vahiy olarak değerlendirilmemektedir²⁸⁸. Musa'nın ve diğer peygamberlerin yorumları olmasaydı, İsrail ulusunun karşılaştığı pek çok olayın gerçek anlamlarından yoksun kalacağını, Mısır'dan Çıkış'ın, bir halkın hicretinden başka bir manasının olamayacağını söylemek mümkündür²⁸⁹.

Tarih ve vahiy ilişkisi ele alınırken, "Olay mı yoksa olayların yorumu mu vahiydir?" sorusu daima gündemde kalmıştır. R. Rendtorff'a göre, ham madde (olay) tarihin vahiy olması için yeterli değildir. Aksine, bu olaylar, "Tanrı'nın kendisini tanıtmak istediği fiiller" olarak anlaşılmalı ve özümsemeye muhtaçtır. Yorum tezinin, zaman geçtikçe, herkes tarafından kabul edilir hale geldiği görülmektedir²⁹⁰.

İsrail inancının temelinde Tanrı'nın tarihe müdâhale ettiğini; bu müdâhalelerin İsrail'de hem toplumun hem de bireylerin hayatlarını değiştirdiğini kabul ve tasdik etmek yatmaktadır²⁹¹.

²⁸³ Haag, 595.

²⁸⁴ İşaya 40:12-31; 41:20.

²⁸⁵ Jensen, 437.

²⁸⁶ Haag, 594.

²⁸⁷ Latourelle, 348.

²⁸⁸ Haag, 596; Latourelle, 348.

²⁸⁹ Latourelle, 348-349.

²⁹⁰ Haag, 596.

²⁹¹ McBrien - Chapman, 202.

Tanrı'nın etkin olduğu bir tarih, Yehova'nın kendisini gösterdiği değişik formlarla doludur. Çıkış, Sina Ahidi, Sürgün, fırtınalar, bulut ve ateş direğinin görünmesi, rüzgâr gibi olaylar vahiy niteliği taşımaktadır²⁹². Tarih vasıtasıyla gelen vahiy, sadece İsrailoğulları'na değil, bütün insanlara Tanrı'yı tanıtmaktadır²⁹³. Tarihin İsrail toplumu için çok önemli bir yere sahip olması sebebiyle, Tanah'a göre vahyin, sözlü iletişimden ziyade, tarihî olayları içerdiği bile iddia edilmiştir²⁹⁴.

Ne kadar etkileyici olursa olsun müşahhas bir olay, Tanrı'nın filini ve planını yeterince açıklayabilmek için Kelâm'a ihtiyaç duymaktadır. Bu Kelâm, peygamberler tarafından temin edilmektedir²⁹⁵. Bu sebeple, tarihî olaylar olmadan Kelâm'ın faydasız, Kelâm olmadan da tarihî olayların anlamsız olduğu söylenebilir. İsrail tarihinde Tanrı'nın fiilleri ile Kelâmı, daima, yan yana bulunmuştur²⁹⁶.

8. Kura

İsrail dininin özelliklerinden birisi de, putperestlerin, kâhinlik yapmak için kullandıkları usûllerin yasaklanmasıdır. Tesniye Kitabı'nda bu usûllerin pek çoğu zikredilmiştir: "Aranızda oğlunu ve kızını ateşten geçiren, falcı, münecim, sihirbaz, efsuncu, büyüci, cinci, bakıcı, veya ölümlere danışan bulunmayacak... Çünkü bu şeyleri yapan adam Rab'be mekruhtur"²⁹⁷. Tanah'ta sözü edilen diğer kehânet usûlleri ise, hepatoskopi (hayvan karaciğerine bakarak falcılık yapmak)²⁹⁸, astroloji²⁹⁹, putlar ve terâfim³⁰⁰ vasıtasıyla kehânettir³⁰¹.

Tanah, zikredilen usûllerin etkisini inkâr etmemiştir. Yahudi Kutsal Kitabı'nda anlatıldığına göre Saul, savaş ile ilgili olarak Tanrı'ya danışmak istemiş; ancak Rab, ne rüya, ne Urim ve Thummim ne de peygamberlerle kendisine cevap vermiştir. Bunun üzerine bir cinci

²⁹² Bkz. Schiffers, 1454; Jensen, 436; Brox, 771; O'Collins, 14.

²⁹³ Bkz. Çıkış 7:5, 17; 14:4, 18; Hezekiel 12:14-16; 21:5; 25:7, 11, 17; 25:7; 26:6; 28:22-27; 29:6, 9, 16, 21; 36:23; İşaya 43:10; 45:3-6; 49:26.

²⁹⁴ H. L. Goudge, "Revelation", *The Encyclopedia of Religion and Ethics* (ed. James Hastings), New York 1980, X/748.

²⁹⁵ Jensen, 437.

²⁹⁶ Goudge, 748.

²⁹⁷ Tesniye 18:10-12. Ayrıca bkz. Levililer 20:6, 27; I.Samuel 28:3, 9; II.Krallar 23:24; İşaya 8:19; Hezekiel 13:17.

²⁹⁸ Bkz. Hezekiel 21:26.

²⁹⁹ Bkz. Yeremya 10:2; İşaya 47:13.

³⁰⁰ Bu kelimenin anlamı ve neyi ifade ettiği tam olarak bilinmemektedir. Bkz. J. A. Motyer, "Teraphim", NBD, 1253.

³⁰¹ Bkz. Tekvin 31:19, 34; 30:27; Hezekiel 21:26; İşaya 19:3.

kadına giden Saul, söz konusu kadının falı sayesinde, daha önce ölmüş olan Samuel ile görüşmüştür³⁰². Tanah, kehâneti mekruh bir iş olduğu için yasaklamış; fakat hiçbir yerde kehânetin faydasız olduğunu ifade etmemiştir³⁰³.

İsrail dininin kehânet ile ilgili usûller arasında kabul ettiği sadece Urim ve Thummim'dir. Urim ve Thummim, kâhinlerin, Tanrı'nın irâdesini tespit etmek için kullandıkları kutsal kuralardır³⁰⁴.

Urim kelimesi, "bela getirmek" fiilinden gelmektedir. Şayet soru, basitçe, "Evet - Hayır" şeklinde cevaplandırılacaksa, Urim hayır, Thummim ise evet anlamına gelmektedir. Urim ve Thummim'in, iki yassı taş olduğu iddia edilmiştir. Buna göre, eğer taşların ikisinin de aynı tarafı gelmişse, Tanrı'dan cevap alındığı kabul edilmiştir³⁰⁵. Urim ve Thummim'e aynı anda sadece bir soru sorulabilirdi. Urim ve Thummim'e danışmak isteyen kişi, baş rahip ile birlikte çadıra girer ve ancak kendisinin duyabileceği bir sesle sorusunu sorardı³⁰⁶.

Bazı ilim adamları Urim ve Thummim'in, "Urlu ve Tamitu" denilen kader tabletlerini kullanan Babilliler'den İbrânîler'e geçtiğini iddia etmişlerdir³⁰⁷. Ancak yine de, Urim ve Thummim'in anlamı ve nasıl uygulandığı konusu kapalı kalmıştır³⁰⁸.

I.Samuel'de Urim ve Thummim, rüya ve peygamberlik gibi, Tanrı'nın insanla iletişim kurduğu meşru vasıtalardan birisi olarak kabul edilmiştir³⁰⁹. Tanah'ta anlatıldığına göre Saul, Filistîlerle savaşma konusunda Tanrı'ya danışmış; ancak cevap alamamıştır. Saul, Tanrı'nın kendileriyle iletişim kurmamasını, kavim içinde günah işlendiğine bağlamış ve suçluyu ortaya çıkarmak için Urim ve Thummim'e başvurmuştur. Saul ve oğlu Yonatan bir tarafa, kavmin geri kalanları diğer tarafa ayrılmış; Saul kötülük kendisinde veya oğlunda ise Urim, kavimde ise Thummim çıkmasını dilemiştir. Cevap Urim olunca, Saul ile oğlu arasında tekrar kura çekilmiş; böylece suçlunun Yonatan olduğu tespit edilmiştir³¹⁰.

³⁰² I.Samuel 28:3-9.

³⁰³ Kaufmann, 88.

³⁰⁴ Bkz. S. G. F. Brandon, "Urim and Thummim", DCR, 632; Rowley, 28; "Urim and Thummim", HBD, 791.

³⁰⁵ Rowley, 29; Motyer, "Urim and Thummim", NBD, 1036.

³⁰⁶ Rabbi Aryeh Kaplan, *Handbook of Jewish Thought*, Jerusalem 1979, 95.

³⁰⁷ "Urim and Thummim", HBD, 792.

³⁰⁸ Brandon, "Urim and Thummim", 632.

³⁰⁹ I.Samuel 28:6.

³¹⁰ I.Samuel 14:37-45.

Tanah'ta Davud'un, Urim ve Thummim'e başvurduğunu gösteren iki olay zikredilmiştir³¹¹. Bu rivâyetlerde Urim ve Thummim ifadesi kullanılmamıştır; ancak metinde geçen "efod"³¹² kelimesinin Urim ve Thummim'e işaret ettiği kabul edilmiştir³¹³.

Urim ve Thummim, kâhinler tarafından³¹⁴, Davud döneminin sonuna kadar kullanılmıştır. Peygamberlik müessesesinin ortaya çıkmasıyla, Urim ve Thummim'e artık ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir³¹⁵. Tanah'ta Urim ve Thummim, Tanrı'nın irâdesini tespit etmenin mekânîk bir usûlü olarak vahyin vasıtaları arasına dâhil edilmektedir³¹⁶. Ancak Urim ve Thummim'in vahyin diğer geliş şekillerine nisbetle daha az bir öneme sahip olduğu görülmektedir³¹⁷.

C. KENDİSİNE VAHİY GELEN KİŞİLER

Vahiy denilince akla ilk gelen kişiler peygamberlerdir. Gerçekten de Tanah'ta peygamberler vahyin öncelikli alıcısı³¹⁸ ve Tanrı kelâmının adamı olarak görülmüşlerdir³¹⁹.

Tanah'a göre vahiy, sadece peygamberlere gelmemektedir. İsrailoğulları'nın siyasi liderleri de Tanrı'dan vahiy almışlardır³²⁰. Yahudi Kutsal Kitabı'nda ifade edildiğine göre Yehova, Nuh'a, İbrahim'e, İshak'a, Yakub'a, Yeşu'ya, Davud'a ve Süleyman'a vahyetmiş³²¹; Nuh, İbrahim ve Davud ile dinî içerikli ahitler yapmıştır³²².

Tanah'ta vahiy aldığı kabul edilen diğer bir grup ise, kâhinlerdir³²³. Kâhinler, Urim ve Thummim vasıtasıyla³²⁴ Tanrı'nın irâdesini tespit etmişlerdir³²⁵.

³¹¹ I.Samuel 23:9-12; 30:7-8.

³¹² Efod, kâhinlerin giydiği ve içine Urim ve Thummim'in konulduğu eski bir kutsal elbisedir. Geniş bilgi için bkz. C. De Wit, "Dress", NBD, 326.

³¹³ I. Mendelsohn, "Urim and Thummim", IDB, IV/739.

³¹⁴ Bkz. Çıkış 28:30; Levililer 8:8; Tesniye 33:8; Ezra 2:63; Nehemya 7:65.

³¹⁵ Mendelsohn, 740; Motyer, "Urim and Thummim", 1036.

³¹⁶ I.Samuel 28:6; Sayılar 27:21.

³¹⁷ Bkz. Rowley, 28, 31; Motyer, "Urim and Thummim", 1036; Kaufmann, 89; Kaplan, 94.

³¹⁸ McBrien - Chapman, 203.

³¹⁹ Yeremya 18:18.

³²⁰ Rowley, 36.

³²¹ Bkz. Tekvin 6:13-22; 7:1-5; 9:4-6; 12:1-3; 18:1-33; 22:1-3, 11-18; 26:2-5, 23-25; 28:12-15; 31:3, 11-13; 35:1, 9-15; 46:2-4; Yeşu 1:1; 3:7; 4:1, 5, 2; I.Samuel 23:2, 4, 11, 12; II.Samuel 2:1; 21:1-3; I.Krallar 3:5; 6:11.

³²² Bkz. Tekvin 9:8-17; 12:7; 17:1-21; II.Samuel 23:5; Mezmurlar 89:3-4, 28-29.

³²³ Brown, 109; Rowley, 37.

Tanah'ta peygamberlerin, kralların ve kâhinlerin dışında, rüyet veya rüya vasıtasıyla vahiy alan başka insanlardan da söz edilmiştir³²⁶. Balam, bu kişilerden birisidir. Balam'ın, Tanrı ile konuştuğu, Tanrı'nın, onun gözünü açtığı ve Rab'b'in Meleği'ni gördüğü Tanah'ta ifade edilmiştir³²⁷: “Balam gözlerini kaldırdı, İsraili sıptlarına göre oturmakta gördü ve onun üzerine Allahın Ruhu geldi. Ve meseline başlayıp dedi: Beor oğlu Balam diyor, gözü açılmış olan adam diyor; Allah'ın sözlerini işiten adam, düşerek ve gözleri açık olarak Kadır'in rüyetini gören adam diyor”³²⁸.

Balam, Yeşu Kitabı'nda falcı olarak nitelenmiş³²⁹ ve bütün Midyanlı erkeklerle birlikte İsraililer tarafından bir savaş sonunda öldürülmüştür³³⁰. Tanah'ın vahiy anlayışı açısından Balam'ın önemi, İsraili olmadığı halde Tanrı'nın, onunla konuşmasıdır. Bu gerçeğe dayanan bazı bilim adamlarına göre Yahudilik, başlangıçta, millî bir din olarak ortaya çıkmamıştır, veya en azından, millî özellikler İsrail dininde bugünkü kadar hâkim bir unsur olmamıştır³³¹.

D. VAHYİN YAZILMASI

Yahudi Kutsal Kitabı'nın; gerçek yazarlarının kimliği, yazımında dikkat edilen kurallar ve yazılma vetresi kesin olarak bilinmemektedir. Yaklaşık olarak bin yıl süren gelişim süreci³³² içinde, Tanah'ın yazılmasının doğru bir kronolojisini çıkarmak mümkün görünmemektedir³³³. Dolayısıyla, Kitab-ı Mukaddes'in yazımı ile ilgili ortaya atılan bütün iddialar, bir varsayım olmaktan ileri gidememiştir. Bununla beraber, Mezopotamya'daki saray ve mabed kütüphanelerinin, MÖ. 1000 yılından evvel, klâsik edebiyatlarını, yazılı ve standart bir külliyat haline getirdikleri ifade edilebilir. Benzer şekilde, MÖ. VI. yy.'da Homeros'un şiirleri, aslına uygun olarak derlenmiştir. İsrail'de de, kâhinlerin, Tanah'ın korunmasında önemli bir rollerinin

³²⁴ Bkz. Çıkış 28:30; Levililer 16:8; I.Samuel 23:9-12.

³²⁵ “Priest”, HBD, 578.

³²⁶ Bkz. Tekvin 2; 3; 4; 16:7-14; 20:3-7; 21:17-18; 25:22-23; 31:24; Çıkış 24:9-11; Levililer 10:8; Sayılar 12:1-2.

³²⁷ Bkz. Sayılar 22:9-12, 20, 31; 23:4-5, 16.

³²⁸ Sayılar 24:2-4, 15-16.

³²⁹ Yeşu 13:22.

³³⁰ Sayılar 31:8.

³³¹ A. Van Selms, “Balaam”, NBD, 129; “Balaam”, HBD, 58.

³³² Jaroslav Jan Pelikan, “Bible”, Encyclopedia Britannica, III/571; Tümer – Küçük, 230.

³³³ “Bible”, HBD, 72.

olduğunu ve kutsal metinlerin, mabedlerde muhafaza edildiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple vahyin yazılması, düşünülenin aksine, sonraki dönemlere ait bir iş değil, ilk dönemden itibaren devam eden bir süreçtir³³⁴.

Tanah'ta konu ile ilgili referanslarda vahyi yazan ilk kişinin Musa olduğu görülmektedir. Amalek ile yapılan savaşı İsrailoğulları, Rab'bin yardımıyla kazanmış; Tanrı, bu olayı, bir anılma olarak yazmasını Musa'ya emretmiştir³³⁵. Musa'nın, Tanrı'nın kendi eliyle taş levhalar üzerine yazdığı vahyi aldığı Tanah'ta sık sık zikredilmiştir: "Musa döndü, şهادetin iki levhası elinde olarak dağdan indi; levhaların iki tarafı yazılı idi; bir yüzü ve öbür yüzü yazılı idi. Levhalar Allah işi idiler, levhalar üzerine yazılmış yazı, Allah'ın yazısı idi"³³⁶. İşaret edilen cümlelerden hareketle, yazılı kelâmın, vahyin geliş şekillerinden biri olduğu da iddia edilmiştir³³⁷. Tanrı'dan aldığı yazılı vahiylerle Sina dağından dönen Musa, kavminin, buzağıya taptığını görünce, kızgınlıkla elindeki levhaları kırmış³³⁸ ve söz konusu levhaları ikinci kez kendisi yazmıştır³³⁹. Tesniye Kitabı'nda, levhaların üzerinde sadece on emrin yazılı olduğu ifade edilmiştir³⁴⁰. Musa, daha sonra, Tanrı'nın bütün sözlerini yazıp halkın karşısında okumuş ve yazdığı kitabı kâhinlere emanet etmiştir:

"Ve vâki oldu ki, Musa bu şeriatin sözleri tamam oluncıya kadar onları bir kitaba yazmağı bitirdiği zaman, Musa Allah'ın ahit sandığını taşıyan Levililer'e emredip dedi: Bu şeriat kitabını alın, ve onu Allah'ınız Rab'bin ahit sandığının yanına, sana karşı orada şahit olsun diye koyun"³⁴¹. Musa, bu kitabın, kendisinden sonra her yedi yılda bir okunmasını³⁴² ve vaad edilen topraklara girileceği gün, dikili büyük taşların üzerine yazılmasını da emretmiştir³⁴³.

³³⁴ Nahum M. Sarna, "Biblical Literature", ER, II/157.

³³⁵ Çıkış 17:8-14.

³³⁶ Çıkış 32:15-16. Ayrıca bkz. Çıkış 24:12; 31:18; Tesniye 4:12-13; 5:22; 9:10; 10:4-5.

³³⁷ Rowley, 35.

³³⁸ Çıkış 32:19.

³³⁹ Çıkış 34:27-28

³⁴⁰ Tesniye 10:4.

³⁴¹ Bkz. Tesniye 31:24-26. Ayrıca bkz. Tesniye 10:5, 9-11; Yeşu 9:32, 34.

³⁴² Bkz. Tesniye 31:10-11; 18:18-19.

³⁴³ Tesniye 27.

Yeşu, Musa'nın emrine uygun olarak, Rab'bin sözlerini taşlar üzerine yazmış ve bütün halkın huzurunda okumuştur³⁴⁴. Yeşu, ömrünün sonuna doğru, Tanrı'dan aldığı vahiyleri de yazmıştır³⁴⁵.

Tanah'ta anlatıldığına göre, kral Yoşiya zamanında (MÖ. 639-609), kâhin Hilkiya, mabedde Musa'nın yazdığı kitabı bulmuştur. Tanah'ın ifadelerinden³⁴⁶ anlaşılabilirdiği kadarıyla bu kitap, en azından, Tesniye Kitabı'dır ve MÖ. VII. yüzyıla kadar varlığını korumuştur³⁴⁷. Yoşiya döneminden itibaren mabedlerde Tevrat'ın okunması gelenek haline gelmiştir³⁴⁸.

Ezra zamanında İsrailoğulları, Ezra'dan, Musa'nın kitabını getirmesini istemişler ve Ezra'nın okuduğu kutsal metinleri sabahdan öğlene kadar dinlemişlerdir³⁴⁹. Tanah'ın bu açıklamaları, Tevrat'ın, Ezra zamanında (MÖ. V. yy.) mevcut olduğunu göstermektedir.

Tevrat'ta, Tanah'ın ilk beş kitabının yazarının Musa olduğu belirtilmemiştir. Yeşu, I.Krallar ve II.Krallar'da Tevrat'ı Musa'nın yazdığı açıklansa da³⁵⁰, bilim adamlarına göre bu ifadeler, sonraki dönemin bir etkisi sonucu söz konusu metinlere girmiştir. MÖ. 538'de Sion'a dönüşten sonra ise, Tevrat'ın tamamının Musa'ya izâfe edilmesi teâmül haline gelmiştir³⁵¹.

Peygamberler döneminde ise vahiy, ya peygamberler³⁵² ya bir sekreter³⁵³ ya da peygamberin etrafındaki kişiler³⁵⁴ tarafından yazılmıştır³⁵⁵. Tanah'ta Daniel ve Habakkuk'un da aldıkları vahyi yazdıkları ifade edilmiştir³⁵⁶.

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, vahyin yazılması, Musa döneminden başlayıp devam eden bir gelenektir. Vahyin yazılmasında taşlar, yazı tahtaları ve kâğıt kullanılmıştır³⁵⁷. Bununla birlikte, MÖ. II. yüzyılda Suriye kralı Epifanes'in Mabed'i yıkıp kutsal metinleri

³⁴⁴ Yeşu 8:32, 34.

³⁴⁵ Yeşu 24:26.

³⁴⁶ II.Krallar 22-23; II.Tarihler 34.

³⁴⁷ Sarna, 158.

³⁴⁸ Moshe Sevilla-Sharon, *İsrail Uhusu'nun Tarihi*, Yerusalayim 1981, 31.

³⁴⁹ Nehemya 8:1-18; 9:1-4.

³⁵⁰ Yeşu 8:32; 23:6; I.Krallar 2:3; II.Krallar 14:6; 23:25.

³⁵¹ Sarna, 158.

³⁵² Bkz. İşaya 30:8; II.Tarihler 21:12; Yeremya 29:1-3; 30:1-2.

³⁵³ Bkz. Yeremya 36:1-4, 18, 27, 28, 32.

³⁵⁴ Kaufmann, 349; Morris, 1040-1041.

³⁵⁵ Bkz. Tez metni, 15-16.

³⁵⁶ Daniel 7:1; Habakkuk 2:2.

³⁵⁷ Bkz. Tesniye 27; Yeşu 8:32; Yeremya 29:1-3; 30:1-2; İşaya 30:8; Habakkuk 2:2.

parçalaması ve MS. 70’de Romalılar’ın Mabet’i tamamen yıkmaları sebebiyle Tanah’ın ilk şekilleri günümüze gelmemiştir³⁵⁸. Tanah, birkaç istisnası dışında³⁵⁹, İbrânîce yazıldığı halde, bugün elde bulunan en eski İbrânîce Tanah metinleri, MS. X. yüzyıla aittir³⁶⁰. Günümüzdeki Tanah’ın, muhtelif zamanlarda ve değişik kişiler tarafından yazıldığı, bilimsel araştırmalarla ortaya çıkmıştır³⁶¹. Ancak Yahudi teolojisi, değişik yazarların varlığını kabul etmekle birlikte, Tanah’ın, Tanrı’nın Ruhu tarafından ilhâm edilmiş veya yazdırılmış olduğunu ve böylece aslına uygun olarak günümüze geldiğini iddia etmiştir³⁶².

³⁵⁸ Tümer – Küçük, 231.

³⁵⁹ Daniel, Ezra, Yeremya 10:2 ve Tekvin 31:47’deki “Yegar-sahaduta” adı, Aramice yazılmıştır. Bkz. Stanley A. Cook, *The Old Testament*, London 1936, 16.

³⁶⁰ Felicien Challeye, *Dinler Tarihi* (çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul 1994, 122.

³⁶¹ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1995, 100-101.

³⁶² Kaufmann Koehler, “Inspiration”, *The Jewish Encyclopedia*, New York 1902, VI/607.

İKİNCİ BÖLÜM
HİRİSTİYANLIK'TA VAHİY

HIRİSTİYANLIK'TA VAHİY

I. SİNOPTİK İNCİLLER'DE VAHİY

A. Kelimeler

Sinoptik İnciller'de vahiy nitellemek için, vaaz etmek – açıklamak (kèrussein), öğretmek (didaskein) ve açmak (apokaluptein) gibi terimler kullanılmıştır³⁶³. Kèrussein ve Didaskein, Sinoptik gelenekte vahiy ile ilgili en çok karşılaşılan kelimelerdir³⁶⁴. Matta ve Luka, bazen, bu iki kelimeyi bir cümle içinde birleştirmiştir: “İsa Yahudiler'in sinagoglarında *öğreterek*, hükümrânlığın Sevindirici Haberi'ni *yayarak* ... tüm Galile bölgesini bir uçtan öbür uca dolaştı”³⁶⁵. Söz konusu iki kelimenin zikredildiği cümleler incelendiğinde, Kèrussein'in, Tanrı'nın hükümrânlığı ile ilgili haberleri açıklamak için kullanıldığı; Didaskein'in ise iman ve ahlakî kuralların öğretilmesini ifade ettiği görülmektedir³⁶⁶.

B. İsa ve Vahiy

Matta, Markos ve Luka, özellikle İsa'nın yaşamı ve öğretisi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu İnciller'de İsa, bir peygamber, vâiz, öğretmen ve Tanrı'nın Oğlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsa, vaazları ile, peygamberlik geleneğini devam ettirmiştir. Sinoptik geleneğe göre, İsa'nın söylediği Tanrı Kelâmı ile, Tanah'ta peygamberler ve Musa aracılığıyla söylenen Tanrı Kelâmı arasında fark olmadığı ileri sürülmektedir³⁶⁷. Mesih, bir peygamber gibi görevine başlamış ve hükümrânlığın müjdesini vaaz etmiştir: “Yahya'nın tutuklanmasından sonra, İsa

³⁶³ Latourelle, 46.

³⁶⁴ Bkz. Markos 1:22, 38, 39; 6:6; Luka 13:22; 19:47; 20:1; 23:5.

³⁶⁵ Matta 4:23; 11:1; Luka 20:1.

³⁶⁶ Latourelle 47.

³⁶⁷ Bkz. Michael Schmaus, *Dogma I: God In Revelation*, London 1968, 124.

Galile'ye gelip Tanrı'nın Sevindirici Haberi'ni yaydı. 'Vakit doldu, Tanrı'nın hükümrânlığı yaklaştı. Günahtan dönün, Sevindirici Haber'e iman edin' diyordu"³⁶⁸.

İsa'nın vaazlarında ve mucizelerinde nübüvvet izleri gören insanlar onu peygamber olarak kabul etmişler; ölü bir çocuğu dirilttiğinde ise, "Aramızda yüce bir peygamber yükseldi" demekten kendilerini alamamışlardır³⁶⁹.

Latourelle, İsa'nın, kendisi hakkında peygamber ünvanını kullanmadığını belirtmektedir³⁷⁰. Ancak Sinoptik İnciller'de, İsa'ya peygamber ünvanının, bizzat kendisi tarafından izâfe edildiğini görmek mümkündür: "İsa kendi kentine geldi. Onlara sinagoglarında öğretti. Şaşırdılar. 'Bu adam böylesi bilgeliği ve bu güçlü işleri nereden sağladı?' diye soruşturuyorlardı, 'Marangozun oğlu değil mi o? Annesinin adı Meryem değil mi?... Öyleyse bunları nereden sağladı?'... İsa onlara, 'Bir peygamber öz kenti ve evinden başka bir yerde aşağı görülmez' dedi"³⁷¹.

Luka'da anlatılan başka bir olayda da İsa kendisi için peygamber ünvanını kullanmıştır: "...Bununla birlikte bugün, yarın, öbür gün durmaksızın yolumda gitmeliyim. Çünkü bir peygamberin Yerusalemler dışında öldürülmesi düşünülemez"³⁷².

Zikredilen cümlelerden hareketle Sinoptik İnciller'in, İsa'yı, peygamberler zincirinin bir halkası olarak gördüğünü söylemek mümkündür³⁷³. Ancak İnciller, İsa ile Tanah'ta ismi geçen peygamberler arasında kesin bir ayırım da gözetmektedir. İsa, Yunus'tan, Davut'tan, Süleyman ve İlyas'tan daha büyük ve yücedir³⁷⁴. İsa kendisini, Efendi'nin Oğlu'na, peygamberleri ise hizmetkârlara benzeterek, onlardan daha üstün bir mevkiye sahip olduğunu ima etmiştir³⁷⁵.

İsa ile peygamberler arasındaki diğer bir ayırım ise vahiy ile ilgilidir ve daha önemlidir. İlk bakışta da görülebileceği gibi Tanah'ın peygamberleri vahyi insanlara ulaştırırken, "Tanrı şöyle buyuruyor / söylüyor" şeklinde bir ifade kullanmışlardır. İsa ise, konuşmalarında herhangi

³⁶⁸ Markos 7:12-16.

³⁶⁹ Luka 7:12-16.

³⁷⁰ Latourelle, 48.

³⁷¹ Matta 13:53-58; Markos 6:1-6; Luka 4:16-30.

³⁷² Luka 13:33.

³⁷³ Schmaus, 124.

³⁷⁴ Bkz. Matta 12:21; 22:41-46; Markos 12:35-37; Luka 20:41-44.

³⁷⁵ Markos 12:1-2.

bir ilâhî referansa başvurmamış, kendi adına ve kendi yetkisiyle konuşmuştur. Sinoptik İnciller, “Ben size diyorum”³⁷⁶ ve “İsa onlara dedi”³⁷⁷ şeklindeki ifadelerle doludur. Muhâtapları, İsa’nın, böyle bir yetkiyle konuşmasına şaşırmışlardır: “İsa bu sözleri sona erdirdiğinde, tüm topluluk O’nun öğrettiklerine şaşırıp kaldı. Çünkü onlara kendi din yorumcuları gibi değil, yetkili biri olarak öğretiyordu”³⁷⁸.

Vahiy, kendi sözleri gibi ileten İsa, söylediklerini kabul edenin kurtulacağını, inkâr edenin ise felakete sürükleneceğini belirtmekten de çekinmemiştir³⁷⁹. İsa, başka bir vaazında kendisini Tanrı Sözü’nü eken bir ekinciye benzetmiş³⁸⁰ ve sözlerinin ebediyen duracağını ifade etmiştir³⁸¹.

İsa’nın vahiy ile ilgili yetkisi, Oğul olmasına bağlı görülmüştür³⁸². Gerçekten de İsa, Tanrı için “Baba” terimini kullanmış³⁸³, buna mukâbil Tanrı da, İsa’ya “Oğul” diye hitap etmiştir³⁸⁴. İsa, bütün bilgilerini Tanrı’dan almıştır; Tanrı’yı en iyi bilen ve O’nu açıklayabilecek yegâne kişi İsa’dır: “Her şey bana Babam tarafından verildi. Oğul’u Baba’dan başka kimse bilmez. Baba’yı da Oğul’dan başkası bilmez. Bir de, Oğul’un kendisine Baba’yı açıklamak istediği kişi Baba’yı bilir”³⁸⁵.

Özetlemek gerekirse, Sinoptik gelenekte İsa, Kelâm’ı öğreten ve Tanrı’nın hükümrânlığını bildiren bir kişidir. Vaazları ve meselleri ile Tanrı’yı açıklayan İsa, Baba’nın sırlarını bilen bir Oğul olarak karşımıza çıkmaktadır³⁸⁶. İsa’nın gelmesiyle vahiy, peygamberin şahsından ayrı, müstakil olaylar ve sözler olmaktan çıkmıştır. İsa’dan önceki nübüvvet olayında mesaj, peygamberin kişiliğinden daha önemlidir; ancak Mesih’in gelmesinden sonra görev ve mesaj, İsa’nın şahsı ile özdeşleşmiştir³⁸⁷. İsa bir mesajdır ve bu mesajı kendisi açıklamıştır³⁸⁸.

³⁷⁶ Bkz. Matta 5:22, 26, 28, 32, 34, 38, 44; 6:2, 5; 8:11...

³⁷⁷ Bkz. Matta 5:2; 9:22; 10:5; Markos 12:1; 16:15; Luka 6:39; 10:2; 13:42...

³⁷⁸ Bkz. Matta 7:28-29; 9:32-33; Markos 1:22; Luka 7:14-16.

³⁷⁹ Bkz. Matta 7:24-27; 10:32-33; Luka 6:46-49; 12:8-9.

³⁸⁰ Bkz. Matta 13:1-9, 18, 23; Markos 4:1-19; Luka 8:4-15.

³⁸¹ Bkz. Matta 24:35; Markos 13:31; Luka 21:33.

³⁸² McBrien – Chapman, 206.

³⁸³ Bkz. Matta 7:21; 10:32-33; 11:27; 12:50.

³⁸⁴ Bkz. Matta 3:17; Markos 1:11; Luka 3:22.

³⁸⁵ Matta 11:27; Luka 10:22.

³⁸⁶ G. B. Caird, *New Testament Theology*, (Completed and edited by L. D. Hurst), Oxford 1994, 139-140; Jensen, 438; Schmaus, 124; Latourelle, 48.

³⁸⁷ Bkz. O’Collins, 26-30.

³⁸⁸ Luka 11:20.

C. Havariler ve Vahiy

Havariler, ilâhi Kelâm'ı yaymaları ve kudretli işler göstermeleri için İsa tarafından seçilmiştir³⁸⁹. İsa'nın, "Sizlere karanlıkta söylediğimi aydınlıkta bildirin, kulağınıza fısıldananı damlardan yayın"³⁹⁰ diye emrettiği havariler, İncil'i yaymak için pek çok seyahatler yapmışlardır³⁹¹. İsa, havarileri gönderirken, tutuklanacaklarını da haber vermiş ve böyle bir durumda Baba'nın Ruhu'nun, nasıl konuşacaklarını kendilerine bildireceğini söylemiştir³⁹².

İsa vaazlarında, daima, simgesel bir anlatımı tercih etmiş³⁹³; mesellerin anlamını ise sadece havarilerine açıklamıştır: "Bunlara benzer daha bir sürü simgesel öyküyle onlara kavrayabilecekleri kadar Kutsal Söz'ü anlattı. Simge kullanmadan bir şey anlatmadı. Ama öğrencilerine özel olarak her şeyi açıkladı"³⁹⁴.

Sinoptik İnciller'de anlatılan başka bir rivâyette ise, simgesel öykünün anlamını soran havarilere İsa, "Tanrı hükümrânlığına ilişkin gizleri bilmek sizlere verilmiştir. Geri kalanlara ise simgesel öykülerle anlatılmaktadır. Öyle ki, bakarken görmesinler, işitirken anlamasınlar" şeklinde cevap vermiştir³⁹⁵.

Gerek tutuklandıklarında Kutsal Ruh'un kendilerine ne söyleyeceklerini hatırlatacağı vaadi, gerekse İsa'nın, simgelerin anlamını sadece öğrencilerine açıklaması, havarilerin vahiy ile ilgili ayrıcalıklı yerine işaret etmektedir. Bu sebeple İnciller'de havarileri kabul edenin İsa'yı, İsa'yı kabul edenin de Baba'yı kabul edeceği belirtilmiştir³⁹⁶. Ancak Sinoptik gelenek bize, havarilerin özel konumu ile ilgili başka bilgiler de sunmaktadır. Luka'da anlatıldığına göre İsa, dirildikten sonra, Kutsal Yazılar'ı kavramaları için havarilere anlayış vermiş³⁹⁷ ve yüceden gelecek bir güçle kuşatılacaklarını vaat etmiştir³⁹⁸.

³⁸⁹ Bkz. Markos 3:13-19; Matta 10:1-14; Luka 6:12-16.

³⁹⁰ Matta 10:27. Ayrıca bkz. Matta 10:5; Markos 6:7; 16:15, 20; Luka 9:1-2.

³⁹¹ Markos 6:12; Luka 9:1-2.

³⁹² Matta 10:19-20. Markos 13:11 ve Luka 12:11-12'de Kutsal Ruh'un, Luka 21:14-15'te ise İsa'nın, havarilere ne söyleyeceklerini bildireceği belirtilmektedir.

³⁹³ Bkz. Matta 13:3, 34; Markos 4:33.

³⁹⁴ Markos 4:33-34; Matta 13:34.

³⁹⁵ Bkz. Luka 8:9-10; Matta 13:10-17; Markos 4:10-12.

³⁹⁶ Matta 10:40.

³⁹⁷ Luka 24:45.

³⁹⁸ Luka 24:48-49.

Matta'nın ifadesine göre ise, İsa, öğrencilerine kim olduğunu sormuş, Simon Petrus, "Sen Mesih'sin, diri olan Tanrı'nın Oğlu'sun" karşılığını vermiştir. Bunun üzerine İsa, "Mutlusun ey Yunus oğlu Simon, çünkü bunu sana esinleyen insanî bir kaynak değil, göklerdeki Babam'dır"³⁹⁹ diyerek Petrus'un vahye mazhar olduğunu ifade etmiştir⁴⁰⁰.

Petrus, Yakup ve Yuhanna adlı havarilerin bir rüyet gördükleri ve bu rüyette İsa, Musa ve İlyas'ın birbirleri ile konuştuğu da Sinoptik İnciller'de anlatılmıştır. Söz konusu üç havari, rüyetin sonunda buluttan gelen, "Sevgili Oğlum budur; O'ndan hoşnudum. O'nu dinleyin" şeklinde bir ses de duymuştur⁴⁰¹.

Verilen bilgilerden de anlaşılabilirceği gibi, havariler, hem Sinoptik İnciller'de İsa'nın öğretisine indirgenen vahyi görüp duymuşlar, hem de kendileri ilâhi vahyin muhâtabı olmuşlardır. Bu sebeple İsa, havarilerin, peygamberlerden ve sâlih kişilerden üstün olduklarını belirtmekten çekinmemiştir: "Gördüklerinizi gören gözlere ne mutlu! Nice peygamberler ve krallar⁴⁰² gördüklerinizi görmek istediler, ama göremediler. Duyduklarınızı duymak istediler, ama duyamadılar"⁴⁰³.

D. Vahiy Alan Diğer Kişiler

Sinoptik İnciller'de, İsa ve havarilerin dışında kalan bazı kişilere de vahiy geldiğinden söz edilmiştir⁴⁰⁴. Matta'ya göre, Tanrı'nın Meleği, Meryem'in nişanlısı olan Yusuf'a rüyada ilâhi mesajlar ulaştırmıştır⁴⁰⁵. Luka, Tanrı'nın Meleği'nin Zekeriya'ya görünüp onunla konuştuğunu ifade etmiştir: "Kendi sınıfı görev yaptığı döneme, Zekeriya Tanrı önünde rahiplik etmekteydi. Rahiplik töresi uyarınca, Rab'bin tapınağına girip buhur sunma kurası ona düştü. Buhur yakıldığı sırada tüm halk topluluğu dışarıda dua ediyordu. Tann'nın bir meleği buhur sunağının yanında durarak Zekeriya'ya göründü. Meleği görünce Zekeriya sarsıldı, korkudan içi titredi. Ama melek,

³⁹⁹ Matta 16:13-20. Krş. Markos 8:27-30; Luka 9:18-21.

⁴⁰⁰ Moule, 56.

⁴⁰¹ Matta 17:1-8; Markos 9:2-9; Luka 9:28-39. İnciller'de bu olayın gerçekleştiği gün ile ilgili farklı bilgiler göze çarpmaktadır. Krş. Luka 9:28; Matta 17:1; Markos 9:2.

⁴⁰² Matta'ya göre sâlih kişiler. Bkz. Matta 13:17.

⁴⁰³ Luka 10:23-24; Matta 13:17.

⁴⁰⁴ Moule, 56.

⁴⁰⁵ Bkz. Matta 1:20; 2:13, 19, 20, 22.

‘Korkma, Zekeriya’ dedi, ‘Çünkü duan işitildi. Eşin Elizabet sana bir oğul doğuracak, adını Yahya koyacaksın’... Zekeriya meleğe sordu: ‘Bunu nasıl bileceğim? Kendim yaşlı bir adamım, eşim de yaşlandı’. Melek, ‘Ben Tanrı’nın katında duran Cebrail’im’ diye yanıtladı, ‘Sana bunu söylemeye ve Sevindirici Haber’i müjdelemeye gönderildim’...’⁴⁰⁶.

Cebrail adlı melek Meryem’e İsa adında bir çocuğu olacağını müjdelemiştir⁴⁰⁷. Zekeriya, Kutsal Ruh ile dolup peygamberlik yapmıştır⁴⁰⁸. Simeon adlı dindar bir kişiye ise, Mesih’i görmeden ölmeyeceği bildirilmiştir⁴⁰⁹. Yahya, kendisine gelen ilâhi sözleri yaymak için çevresindeki bölgeleri dolaşmıştır⁴¹⁰. İsa’nın çarmıha gerilmesinden sonra, mezarına gelen kadınların bir melek ile karşılaştıkları ve bu meleğin kadınlarla konuştuğu da Sinoptik İnciller’de belirtilmiştir⁴¹¹.

Yeni Ahit’teki ifadelere göre vahiy, sadece Yahya, Meryem, Zekeriya gibi Hristiyan teolojisi içinde önemli yeri olan kişilere gelmemiştir. Luka’da çobanların da vahiy ile muhâtap oldukları açıklanmıştır: “Bu bölgede (Beytlehem’de) gece kırdı nöbetleşerek sürülerini gözleyen çobanlar vardı. Rab’bin meleği onlara göründü ve Rab’bin görkemi çevrelerinde parladı. Büyük bir korkuyla sarsıldılar. Melek onlara, ‘Korkmayın’ dedi, ‘İşte size tüm insanlığı ilgilendiren çok Sevindirici Haber’i müjdeliyorum. Çünkü bugün size Davut’un Kenti’nde bir kurtarıcı doğdu. O Rab olan Mesih’tir. İşte size belirtisi: Hayvan yemliğinde yatan, kundağa sarılı bir bebek bulacaksınız’. O anda, Tanrı’yı öven göksel bir topluluk, meleğin yanında belirip şöyle dedi: ‘En yücelerdeki Tanrı’ya yücelik, yeryüzünde O’nu hoşnut eden insanlara esenlik olsun!’...Çobanlar kendilerine açıklandığı gibi, duydukları, gördükleri her şey için Tanrı’yı yüceltip överek geri döndüler”⁴¹².

Görüldüğü gibi, Sinoptik gelenekte değişik kişilerin vahiy tecrübesi yaşadığı kabul edilmiştir. Bu tecrübelerin ortak noktası ise, vahyin içeriğinin İsa ile ilgili olmasıdır.

⁴⁰⁶ Luka 1:11-22.

⁴⁰⁷ Luka 1:26-38.

⁴⁰⁸ Luka 1:66-67.

⁴⁰⁹ Luka 2:25-27.

⁴¹⁰ Luka 3:2-3.

⁴¹¹ Matta 28:1-7; Markos 16:1-7; Luka 24:1-7. Ayrıca bkz. Yuhanna 20:11-13.

⁴¹² Luka 2:8-20.

II. ELÇİLERİN İŞLERİ KİTABI'NDA VAHİY

A. Tanıklık

Elçilerin İşleri Kitabı'nda “tanıklık” ve “tanık olma” terimleri üzerinde ısrarla durulmaktadır. “Tanık” ifadesi, özellikle, havariler için kullanılan bir ünvandır: “Kutsal Ruh sizlere geldiğinde güç ile kuşanacaksınız. Yeruşalem’de, tüm Yahudiye’de, Samiriye’de ve dünyanın en uzak köşesine dek benim tanıklarım olacaksınız”⁴¹³. Bu cümlede, Kutsal Ruh’un, tanıklık konusunda belirleyici bir rolü olduğu da açıklanmaktadır.

Havarilerin görevi, görüp duydukları şeylere tanıklık etmek ve bu bilgileri başkalarına aktarmaktır⁴¹⁴. Havarilerin tanıklık ettiği hususlar:

1. Mesih’tir: “... Pavlos kendisini Kutsal Söz’ü yaymaya adanmıştı. İsa’nın Mesih olduğuna ilişkin Yahudiler’e tanıklık ediyordu”⁴¹⁵.

2. Mesih’in sözleridir: “Pavlos’la Barnabas ise bir süre Antakya’da kaldılar. Birçoklarıyla birlikte Rab’bin Sözü’nü öğrettiler ve Sevindirici Haber’i müjdelediler”⁴¹⁶.

3. Mesih ile ilgili sözlerdir: “Pavlos tam iki yıl kiraladığı evde oturdu ve yanına gelen herkesi kabul etti. Tanrı hükümrânlığını yayıyor ve hiçbir engelle karşılaşmadan, yüreklilikle Rab İsa Mesih’e ilişkin konuları öğretiyordu”⁴¹⁷.

Havarilerin tanıklık esnasında söyledikleri sözler, aslında, Tanrı’nın Kelâmı’dır: “Pavlos bundan sonra bir buçuk yıl orada kalarak insanlara Tanrı Sözü’nü öğretti”⁴¹⁸.

Havarilerin, gördüklerini ve duyduklarını açıklamaktan kaçınmaları mümkün değildir⁴¹⁹. Bu tanıklık, İsa herhangi bir kitap yazmadığı veya yazılı bir metin bırakmadığı için, yapılması

⁴¹³ İşler 1:8. Ayrıca bkz. İşler 1:22; 2:32; 3:15; 5:32; 10:39, 41; 13:31.

⁴¹⁴ McBrien – Chapman, 207.

⁴¹⁵ İşler 18:5; 5:42; 8:5, 35; 9:20.

⁴¹⁶ İşler 15:35.

⁴¹⁷ İşler 18:25; 28:31.

⁴¹⁸ Bkz. İşler 18:11; 29-31; 13:48; 16:32.

⁴¹⁹ İşler 4:20; 18:5.

gerekli olan bir iştir. Vahiy, bu tanıklığın yazıya geçirilmesiyle şekillenmiştir. Nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşan vahiy, havarilerin tanıklığını ihtiva etmektedir⁴²⁰.

B. Rüyet

Yeni Ahit'te de rüyetler, Tanah'ta olduğu gibi, vahyin vasıtaları olarak görülmüştür⁴²¹. Rüyet kelimesi, Yeni Ahit'te yirmi dört kez zikredilmiştir; bununla birlikte, rüyetten en çok Elçilerin İşleri Kitabı'nda söz edilmiştir⁴²².

Elçilerin İşleri'nde Pavlos'un gördüğü rüyetler çoğunluktadır. O, Hristiyanlar'a zulmeden biri olarak Şam'a giderken gökten ansızın parlayan bir ışık görmüş ve İsa'nın sesini duymuştur. Saul'ün⁴²³ yanındakiler ise, sadece sesi işitebilmişlerdir⁴²⁴. Başka bir rüyette Tanrı Pavlos'a, "Korkma! Konuş ve sesini kısıma. Çünkü ben seninle beraberim ve kimse sana saldırmayacak, kaba kuvvet kullanmayacak. Çünkü bu kentte bana bağlanacak büyük bir halk topluluğu var" diyerek onu teşvik etmiştir⁴²⁵. Tanrı, Yerusalemlen'den kaçıp gitmesini de, bir rüyette görünerek Pavlos'a bildirmiştir⁴²⁶.

Yeni Ahit'te anlatılan rüyetlerde görülen, daima, ilâhi bir varlık değildir. Nitekim Pavlos, bir rüyette kendisinden yardım isteyen Makedonyalı bir adam görmüş ve bu rüyeti, Tanrı'nın kendilerden Makedonya'ya gitmelerini istediği, şeklinde yorumlamışlardır⁴²⁷. Petrus ise, karnının acıktığı bir zamanda, vecd halinde, sembolik unsurları ihtiva eden bir rüyet görmüştür:

"... Üzerine bir vecd hali geldi; göğün açıldığını, çarşafa benzer koca bir nesnenin indiğini gördü. Bu nesne dört köşesinden yere sarkıtılmıştı. İçinde yeryüzünün tüm dört ayaklı yaratıklarıyla sürüngenleri bulunuyordu. Bir ses ona şöyle buyurdu: 'Kalk, Petrus, kes ve ye!' Ama Petrus, 'Hayır, ya Rab' dedi, 'Çünkü ben hiçbir zaman sıradan ya da kirli sayılan bir şeyi

⁴²⁰ Latourelle, 53, 59.

⁴²¹ S. W. Green – H. H. Rowley, "Vision", DB, 1024.

⁴²² *Concordance to the Good News Bible* (ed. David Robinson), New York 1983, 1258

⁴²³ Bu olayın olduğu zaman, Pavlos'un adı Saul'dür.

⁴²⁴ Bkz. İşler 9:1-9; 22:6-16; 26:12-18.

⁴²⁵ İşler 18:9-11.

⁴²⁶ İşler 22:17-21.

⁴²⁷ İşler 16:9-10.

yemedim'. Bunun üzerine ses bir kez daha duyuldu: 'Tanrı'nın arıttığı şeyi sen sıradan sayma'. Bu olay üç kez yinelendi ve o nesne hemen göğe çekildi"⁴²⁸.

Rüyet, peygamberlere ve havarilere özel bir şey değildir. Elçilerin İşleri Kitabı'nda Kornelius adında Kayseriye'de yaşayan ve Allah'tan korkan bir yüzbaşının rüyetinde Tanrı ile konuştuğu ifade edilmiştir⁴²⁹. Hananya adındaki dindar bir kişi de rüyet görmüş ve bu rüyette Pavlos'a iletilmek üzere Tanrı'dan mesaj almıştır⁴³⁰.

C. Kutsal Ruh, Havariler ve Vahiy

Yeni Ahit'te, Tanah'ın "ruah" terimine karşılık, Grekçe "pneuma" kelimesi görülmektedir. "Pneuma" sözcük anlamı itibariyle, "rüzgâr" demektir⁴³¹; ancak Yeni Ahit'te söz konusu terim, bu anlamda sadece iki kez yer almaktadır⁴³². Pneuma, insanın algılama, hissetme ve düşünme gibi ruhî yönlerini açıklamak için de kullanılmıştır⁴³³.

Yeni Ahit'in Kutsal Ruh ile ilgili ifadelerini, iki döneme ayırarak incelemek mümkündür:

1. İsa ve Kutsal Ruh

İsa, mucizevî bir şekilde ana rahmine düşmesinden itibaren Tanrı'nın Ruhü'nün etkisi altında kalmıştır⁴³⁴. Kutsal Ruh, İsa Mesih'i, dinî görevinin başlangıcında önce çöle gitmek, oradan da Galile'ye dönmek üzere yönlendirmiştir⁴³⁵. İsa, yaşamı boyunca yaptığı vaazlarda, Tanrı'nın Ruhü ile dolu olduğunu hissetmiştir⁴³⁶. Mesih'in gösterdiği birçok mucizede Kutsal Ruh'a işaret edilmiş; İsa'nın cinleri çıkarması⁴³⁷, hasta ve zayıfları iyileştirmesi, hatta bir ölüyü diriltmesinin⁴³⁸ Kutsal Ruh'un etkisiyle gerçekleştiği kabul edilmiştir⁴³⁹.

⁴²⁸ İşler 10:9-16.

⁴²⁹ İşler 10:1-7.

⁴³⁰ İşler 9:10-16.

⁴³¹ Koch, 877.

⁴³² Bkz. Yuhanna 3:8; İbrânîlere 1:7.

⁴³³ Bkz. Markos 2:8; 8:12; Luka 1:47, 80; Yuhanna 11:33; 13:21; İşler 18:25; Romalılara 1:9; 2:29; I.Kor. 2:11; 4:21; Gal. 6:1.

⁴³⁴ Bkz. Luka 4:1; Yuhanna 1:32; 3:34.

⁴³⁵ Matta 4:1; Markos 1:12; Luka 4:14.

⁴³⁶ Luka 4:18.

⁴³⁷ Matta 12:28. Luka 11:20'de, İsa'nın bu mucizeyi Tanrı'nın parmağı ile gerçekleştirdiği ifade edilmektedir.

⁴³⁸ Bkz. Luka 5:17; 6:19; 8:54; 13:32.

⁴³⁹ Koch, 879.

2. Havariler ve Kutsal Ruh

Elçilerin İşleri Kitabı'na göre İsa, Pentekost Günü, Kutsal Ruh'u havarilere vermiştir⁴⁴⁰. Havarilerin Kutsal Ruh ile dolmalarını anlatan ifadeler; gökten sesin duyulması, ateşe benzeyen dillerin görülmesi, havarilerin değişik dillerde konuşmaları gibi sembolik unsurları içermektedir⁴⁴¹. Bununla birlikte havarilerin, büyük bir ruhsal güçle donandıkları ve bu gücün, Mesih'in öğretisini açıklayıp yaymalarını onlara ilhâm ettiği açıkça görülmektedir⁴⁴².

Havariler, yeni dini yayma görevine, ancak Kutsal Ruh ile dolduktan sonra başlayabilmişlerdir⁴⁴³. Kutsal Ruh'u alan havarilerin, peygamberlik mertebesine yükseldikleri ileri sürülmüştür⁴⁴⁴.

Kutsal Ruh, havarilere İsa'nın öğretisini hatırlatmış⁴⁴⁵; Pavlos'u, yolculukları ile ilgili olarak yönlendirmiş⁴⁴⁶ ve yeni dinin kilise teşkilatı içinde "peygamber" ve "muallim" diye adlandırılan kişilerle konuşmuştur:

"Antakya'daki kilise topluluğunda peygamberler ve öğretmenler vardı: Barnabas, Siyah adıyla bilinen Simeon, Kirineli Lukius, Manaen ve Saul. Bunlar Rab'be karşı ruhsal görevlerini yapıp oruç tutarken Kutsal Ruh, 'Barnabas'la Saul'u kendilerini çağırdığım işe ayırın' dedi..."⁴⁴⁷.

Kutsal Ruh, havarileri ve kilisenin önde gelenlerini insanüstü güçlerle teçhiz etmiş⁴⁴⁸; vaazlarının başarıya ulaşması için ilhâm edilmiş sözlerle, mucizelerle, fizikî veya ruhî olarak yerlerini değiştirmek ve gelecek ile ilgili haberleri bildirmek sûretiyle onları desteklemiştir⁴⁴⁹:

"Kayseriye'de birçok gün kalmıştık ki, Yahudiye'den Agabos adında bir peygamber geldi. Bizleri görmeye geldiğinde, Pavlos'un kemerini aldı, kendi ayaklarını, ellerini bağladı ve

⁴⁴⁰ Bkz. İşler 2:4, 17, 33.

⁴⁴¹ Bkz. İşler 2:1-13.

⁴⁴² Simpson – Lampe, 392.

⁴⁴³ İşler 1:8.

⁴⁴⁴ Koch, 881.

⁴⁴⁵ Yuhanna 14:25.

⁴⁴⁶ İşler 16:6-8.

⁴⁴⁷ Bkz. İşler 13:1-3.

⁴⁴⁸ Bkz. İşler 4:29-31; 19:5-8; II.Kor. 3:4-6; 4:1; I.Sel. 1:5.

⁴⁴⁹ Bkz. İşler 2:4, 11; 8:39; 9:17, 39-42; 11:27-28; 13:9-11; 20:23; 21:4; Romalılara 15:19; Vahiy 1:10; 4:2; 17:3; 21:10.

‘Kutsal Ruh şunları bildiriyor’ dedi, ‘Bu kemerin sahibi olan adamı Yahudiler Yerusaleml’de böylece bağlayıp ulusların eline teslim edecekler’’⁴⁵⁰.

Elçilerin İşleri Kitabı’nda üzerinde en çok durulan konu, Pavlos’un veya Petrus’un yaptıkları değil, Kutsal Ruh’un etkinliğidir⁴⁵¹. Kutsal Ruh, İsa’nın göğe yükseltilmesinden sonra, O’nun öğretisini havarilere hatırlatmış, böylece havariler, vahyin yayılmasında İsa ile insanlık arasında köprü vazifesi görmüşlerdir⁴⁵². Daima Kutsal Ruh’un etkisi ve gözetimi altında oldukları için, havarilerin sözleri, aynı zamanda Tanrı Sözü’dür: “İlkin şunu bilmelisiniz: Kutsal Kitap’taki hiçbir Peygamberlik sözü hiçbir zaman insan isteğiyle ortaya çıkmamıştır. Tersine, Kutsal Ruh tarafından yöneltilen insanlar Tanrı’dan konuşmuştur’’⁴⁵³.

D. Melek ve Vahiy

Melek (İngilizce Angel), kök olarak, “haberci” anlamına gelen Latince “angelos” veya “aggelos” kelimesine dayanmaktadır⁴⁵⁴. Melekler, emirlerini yerine getirmek ve kendisini övmek için, Tanrı’nın yarattığı sâf ruhlardır⁴⁵⁵.

Yeni Ahit’te melekler, Tanah’ta olduğu gibi, Tanrı’nın elçiliği görevini üstlenmişlerdir⁴⁵⁶. Cebrael, Meryem’e hamile kalacağını bildirmiştir⁴⁵⁷. Rab’bin Meleği, Yusuf’a, Meryem’in masum olduğunu ve onu eş olarak kendisine almasını; İsa doğduktan sonra, çocuğu alıp Mısır’a gitmesini; kral Herodes’in ölümünden sonra ise tekrar İsrail’e dönmesini söylemiştir⁴⁵⁸. Melek, Zekeriya’ya da görünmüş, Yahya isimli bir çocuğu olacağını müjdelemiştir⁴⁵⁹. Rab’bin Meleği, çobanlara, Rab İsa’nın doğduğunu bildirmiştir⁴⁶⁰.

⁴⁵⁰ İşler, 21:10-11.

⁴⁵¹ Koch, 882.

⁴⁵² O’Collins, 45.

⁴⁵³ II.Petros 1:20-21. Ayrıca bkz. II.Tim. 3:16.

⁴⁵⁴ Michl, 20; Coudert, 282.

⁴⁵⁵ Erbaş, 100.

⁴⁵⁶ Coudert, 284.

⁴⁵⁷ Bkz. Luka 1:26-38.

⁴⁵⁸ Bkz. Matta 1:20-24; 2:13-14, 19-21.

⁴⁵⁹ Bkz. Luka 1:11-23.

⁴⁶⁰ Bkz. Luka 2:8-20.

Luka, İncili'nde olduğu gibi, Elçilerin İşleri Kitabı'nda da meleklerin fonksiyonlarından söz etmektedir. Rab'bin bir Meleği; havarileri hapisten kurtarmış⁴⁶¹, Filippos'a nereye gideceğini söylemiş⁴⁶², Kornilyus isimli kişi ile rüyette konuşmuştur⁴⁶³. Pavlos da Tanrı'nın Meleği'nin kendisine mesaj getirdiğini ifade etmiştir⁴⁶⁴.

İnsanlarla melekler arasındaki iletişim değişik şekillerde gerçekleşmektedir. İnsanlar, rüyada⁴⁶⁵, uyanırken⁴⁶⁶, rüyette⁴⁶⁷ melekleri görüp onlarla konuşmuşlardır. Melekler, bazen de, insan kılığında görünmüşlerdir⁴⁶⁸. İnsanlar, melekleri gördükleri için korkmuşlar; ancak melekler onları teskin etmişlerdir⁴⁶⁹.

Tanah'ta geçen "Yehova'nın Meleği" veya "Tanrı'nın Meleği" ifadesine karşılık olarak Yeni Ahit'te "Rab'bin Meleği" terimi kullanılmıştır⁴⁷⁰. Rab'bin Meleği, Tanrı'dan aldığı özel mesajları insanlara iletmıştır⁴⁷¹.

Yeni Ahit'te sadece iki meleğe isim verilmiştir. Bunlar, Zekeriya ve Meryem'e Tanrı'dan haber getiren Cebrail⁴⁷² ve baş melek olarak sunulan Mikail'dir⁴⁷³.

Hristiyan Kutsal Kitabı'na göre melekler, yalnızca peygamberlere değil, diğer insanlara da ilâhi mesajlar getirmişlerdir. Bununla birlikte Yeni Ahit'te, İsa'nın melek vasıtasıyla vahiy aldığına dair bir ifadeye rastlanılmamaktadır⁴⁷⁴.

E. Kura

Tanah'ta kâhinlerin, Tanrı'nın irâdesini tespit etmek için Urim ve Thummim denilen kuralara başvurdukları daha önce belirtilmişti. Yeni Ahit'te de, benzer bir uygulama ile

⁴⁶¹ Bkz. İşler 5:18-21; 12:6-11.

⁴⁶² İşler 8:26, 29.

⁴⁶³ Bkz. İşler 10:3-8, 22.

⁴⁶⁴ İşler 27:23-24.

⁴⁶⁵ Bkz. Matta 1:20; 2:13, 19.

⁴⁶⁶ Bkz. Markos 16:5; Luka 24:4-7; Yuhanna 20:12-13.

⁴⁶⁷ İşler 10:3.

⁴⁶⁸ Bkz. Markos 16:5; Matta 28:3; Luka 24:4; Yuhanna 20:12; İşler 1:10; 10:30; Vahiy 15:6; 19:14.

karşılaşmaktayız. Bilindiği gibi, oniki havariden bir olan Yahuda, İsa'ya ihanet edip onu Yahudiler'in eline vermiş⁴⁷⁵, sonra da vicdan azabıyla gidip kendisini asmıştı⁴⁷⁶. İsa'nın göğe yükseltilmesinin ardından havariler, Yahuda'nın yerine başka birisinin seçilmesi gerektiğine karar vermişler ve bu seçim için kuraya başvurmuşlardır. Onikinci havarinin seçimi ile ilgili olay, Elçilerin İşleri Kitabı'nda şöyle anlatılmaktadır:

“Buna göre, Yahya'nın vaftiz döneminden başlayarak Rab İsa'nın, aramızdan yukarı alındığı güne değin, bizimle birlikte geçirdiği bütün süre boyunca yanımızda bulunmuş olan adamlardan birinin, İsa'nın dirilişine tanıklık etmek üzere bize katılması gerekir'. Böylece iki kişiyi, Barsaba denilen ve Yustus olarak da bilinen Yusuf ile Matiya'yı önerdiler. Sonra şöyle dua ettiler: 'Ya Rab, sen herkesin yüreğini bilirsin. Yahuda'nın, ait olduğu yere gitmek için bıraktığı bu hizmeti ve elçilik görevini üstlenmek üzere bu iki kişiden hangisini seçtiğini göster bize'. Ardından bu iki kişiye kura çektirdiler; kura Matiya'ya çıktı. Böylelikle Matiya onbir elçiye katıldı”⁴⁷⁷.

Zikredilen bu cümlelerden hareketle kuranın, Yeni Ahit'te, vahyin vasıtalarından biri olduğu ileri sürülmektedir⁴⁷⁸. Yeni Ahit'te Kura'nın sadece bir kez kullanıldığı görülmektedir. Bu olayın, havarilere Kutsal Ruh'un verilmesinden önce gerçekleştiği ve bir daha tekerrür etmediği düşünüldüğünde, Yeni Ahit'te Kura'nın, çok az bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

⁴⁷⁵ Bkz. Matta 26:47-55; Markos 14:43-50; Luka 22:47-53; Yuhanna 18:1-10.

⁴⁷⁶ Matta 27:3-5. Elçilerin İşleri Kitabı'nda, Yahuda'nın, İsa'ya ihanet etmesinin karşılığında elde ettiği para ile bir tarla aldığı ve bu tarlada bütün bağırsakları dışarı çıkarılmış olarak ölü bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. İşler 1:18-20.

⁴⁷⁷ İşler 1:21-26.

⁴⁷⁸ William B. Nelson, “Revelation”, *The Oxford Companion to the Bible*, (ed. Bruce M. Metzger – Michael D. Coogan), 650; Moule, 56.

III. PAVLOS'A GÖRE VAHİY

A. Kelimeler

Pavlos, vahiy anlayışını açıklamak için değişik kelimeler kullanmıştır. Pavlos'un mektuplarında vahiy ile ilgili olarak en çok zikredilen apokaluptein (açıklamak) ve phaneroun (göstermek, görünür kılmak) terimlerinin⁴⁷⁹ yanı sıra, gnôrizein (bildirmek), kêrussein (vaaz etmek), didaskein (öğretmek), katangellein (İncil'i ilan etmek), logos (kelâm), mustêrion (gizem) ve euangelion (İncil) kelimeleriyle de karşılaşmaktayız⁴⁸⁰.

Pavlos'un mektuplarında geçen bu kelimeler arasında, onun vahiy düşüncesini açıklamaya en elverişli görüneni, hiç şüphesiz, "gizem"dir. Çünkü Pavlos, İsa'nın görünen kimliğinden ziyade, Mesih'in gizemi ile ilgilenmiştir⁴⁸¹. İsa'ya kadar gizli ve sır olarak (mustêrion) kalan gizem, Mesih'te açıklanmış ve gösterilmiştir (phaneroun). Bu gizem, İncil (eungelion) ve vaazlar (kêrussein) vasıtasıyla milletlerin bilgisine (gnôrizein) sunulmuştur⁴⁸².

Pavlos, gizem kelimesi ile, İsa'da gerçekleşen kurtuluş gerçeğini; önceleri gizli olan, peygamberlerin sözünü ettiği ve Tanrı'nın Mesih ile açıkladığı bir gerçeği ifade etmek istemiştir⁴⁸³:

"Sonsuz çağlar boyunca saklı tutulup günümüzde açıklanan giz, peygamberlerin kutsal yazıları ve öncesiz çağlar Tanrısı'nın buyruğu uyarınca şimdiki dönemde açıklanmış bulunuyor. Öyle ki, tüm uluslar iman buyruğuna uysunlar"⁴⁸⁴.

Benzer bir ifadeye Koloseliler'e Mektup'ta da rastlamaktayız: "Tanrı'nın sizin yararınıza bana verdiği görevle inanlılar topluluğunun hizmetkârı oldum. Görevim, Tanrı Sözü'nü, yani

⁴⁷⁹ Norbert Schiffers, 1455; Deninger, 360.

⁴⁸⁰ Latourelle, 59; Jensen, 438.

⁴⁸¹ Jensen, 438.

⁴⁸² Latourelle, 60.

⁴⁸³ Jensen, 438.

⁴⁸⁴ Romalılara 16:25-26.

geçmiş çağlardan ve kuşaklardan gizlenmiş, ama şimdi O'nun kutsallarına açıklanmış olan sırrı her yerde duyurmaktır⁴⁸⁵.

Pavlos'a göre gizem, herkesten önce seçkin tanıklara yani Ruh'un etkisi altındaki havarilere ve peygamberlere bildirilmiştir⁴⁸⁶. Havariler ve peygamberler bu sırrın aracıları ve habercileridir:

“Önceden kısaca yazdığım gibi bu giz bana özel açıklamayla (vahiyle) bildirildi... Söz konusu giz, daha önceki kuşaklardan gelen ademoğullarına bu dönemde olduğu gibi açıklanmamıştı. Oysa bu dönemde Ruh aracılığıyla Tanrı'nın kutsal habercilerine ve peygamberlerine açıklandı⁴⁸⁷.

Pavlos ve havariler, bu gizemi bildirmek ve vaaz etmekle görevlendirilmişlerdir⁴⁸⁸. Pavlos'un mektuplarında konu ile ilgili verilen bilgiler birleştirildiğinde gizemin Mesih olduğu ortaya çıkmaktadır⁴⁸⁹; çünkü bilgeliğin bütün sırları O'ndadır: “Dilerim bu kardeşlerim ... Tanrı'nın gizemi olan Mesih'i bilme aşamasına erişsinler. Bileliğin ve bilginin tüm gömülleri Mesih'te saklanmıştır⁴⁹⁰.

Pavlos'un vahiy ile ilgili olarak kullandığı diğer bir terim, “kelâm”dır. Pavlos'un mektuplarında bu kelime bazen, “Tanrı'nın Kelâmı”⁴⁹¹, bazen de “Mesih'in Kelâmı”⁴⁹² olarak zikredilmiştir. Tanrı'nın Kelâmı, ilâhi bir yönü olduğu için aktif ve faaldir: “Tanrı'nın Sözü diridir, etkindir. İki ağızlı her kılıçtan daha keskindir: Can ile ruhun ayrıldığı yere dek -eklemlere, iliklere dek- delip böler, yüreğin düşüncelerini, tasarılarını eleştirir⁴⁹³. Mektuplar'da Tanrı'nın Kelâmı'nın, bu etkin niteliği sebebiyle, “Kurtuluş Kelâmı”, “Hayat Kelâmı” şeklindeki kullanımlarını da görmekteyiz⁴⁹⁴.

⁴⁸⁵ Kol. 1:25-26.

⁴⁸⁶ Latourelle, 61; McBrien – Chapman, 207.

⁴⁸⁷ Bkz. Efes. 3:3-5; 1:9-10; Kol. 1:26.

⁴⁸⁸ Bkz. Efes. 3:8-9; Kol. 1:28.

⁴⁸⁹ Latourelle, 61.

⁴⁹⁰ Bkz. Kol. 2:2-3; 1:26-27; I.Tim. 3:16; Romalılara 16:25.

⁴⁹¹ Bkz. Romalılara 9:6; Kol. 1:25-26; I.Sel. 1:6; 2:13.

⁴⁹² Romalılara 10:17.

⁴⁹³ İbrânîlere 4:12.

⁴⁹⁴ Bkz. Efes. 1:13; Filip. 2:16; II.Kor. 6:7; Kol. 1:5; II.Tim. 2:15.

Pavlos'un vahiy anlayışı incelenirken üzerinde durulması gereken bir konu da vahyin kaynağı meselesidir. Vahyin kaynağı sorunu, Yuhanna ile Pavlos arasındaki temel teolojik farklılıklardan birini içermektedir. Pavlos'a göre Tanrı, Tanah'ta olduğu gibi, vahyin kaynağı olarak vahyedendir: "Bundan ötürü Tanrı'ya sürekli teşekkür sunuyoruz. Çünkü bizden duyduğunuz Tanrı Sözü'nü insan sözü olarak değil, Tanrı Sözü olarak kabul ettiniz ki, gerçekten öyledir"⁴⁹⁵. İsa bu vahyin muhtevasıdır⁴⁹⁶. Pavlos'a göre İsa vahyin kaynağı değil konusudur⁴⁹⁷.

B. Eski Ahit ve Yeni Ahit Vahiy Anlayışlarının Karşılaştırılması

Pavlos, İbrânîler'e Mektub'unda Eski ve Yeni Ahit vahiy anlayışlarını karşılaştırmıştır. İbrânîler'e Mektup, Mesih'in mükemmelliğini ve üstünlüğünü göstermek amacıyla Yahudi-Hıristiyanlara (Judeo-Christians) gönderilmiştir⁴⁹⁸. İbrânîler'e Mektup'ta ısrarla üzerinde durulan iki önemli konu vardır: Eski ve Yeni Ahit'in vahiy telakkileri arasındaki farklar ve Yeni Ahit'in üstünlüğü.

1. Farklar

İbrânîler'e Mektub'un ilk cümlesinden itibaren Eski ve Yeni Ahit vahyi arasındaki farklara işaret edilmiştir:

"Tanrı eski zamanlarda peygamberler aracılığıyla birçok kez ve çeşitli yollardan atalarımıza seslendi. Bu son çağda da her şeyin mirasçısı olarak belirlediği ve aracılığıyla evreni yarattığı kendi Oğlu'yla bize seslenmiştir"⁴⁹⁹.

a) Zaman Farkı

Pavlos, İbrânîler'e Mektup'ta, İsa'dan önceki vahyin zamanı ile İsa vasıtasıyla gelen vahyin zamanı arasında bir ayrım gözetmiştir.

b) Şekil ve Uslûp Farkı

⁴⁹⁵ Bkz. I.Sel. 2:13. Ayrıca bkz. I.Sel. 2:4; 4:15; II.Kor. 5:20.

⁴⁹⁶ Bkz. Romalılara 3:21-24; Gal. 1:16; Efes. 3:3-5; I.Tim. 3:16.

⁴⁹⁷ Schiffers, 1456.

⁴⁹⁸ Latourelle, 67.

⁴⁹⁹ İbrânîlere 1:1.

Eski Ahit'te vahiy bir silsile halinde ve parça parça gerçekleşmiştir. Yeni Ahit'te ise Oğul'un sözü bir bütündür. Eski Ahit'te vaat, emir, tehdit, teofani, söz, rüya ve rüyeti içeren vahiy, Yeni Ahit'te Oğul'un şahsında bir birliğe kavuşmuştur⁵⁰⁰.

c) Vahyi Alan Kişilerde Değişiklik

Eski Ahit'te Tanrı, seçilmiş kişilerle yani İsrailoğulları'yla konuşmuştur. Vahiy, İsrailoğulları'na ait bir özelliktir. Yeni Ahit'te ise vahiy, belli bir gruba ait değildir; Tanrı Mesih'in İncili vasıtasıyla bütün insanlarla konuşmuştur.

d) Vahye Aracılık Eden Kişilerde Değişiklik

Eski Ahit'te peygamberlerin yanı sıra Tanrı'nın, insanları yönlendirmek için kullandığı kişiler vahiy alırken, Yeni Ahit'te Mesih, vahyin yegâne vasıtasıdır⁵⁰¹: Hiçbir vakit, hiç kimse Tanrı'yı görmedi. Ancak Baba'nın bağrında olan biricik Oğul O'nu bildirdi⁵⁰².

2. Yeni Ahit'teki Vahyin Üstünlüğü

Pavlos'a göre Eski Ahit, meleklerin aracılığıyla vahyedilmiş sözlerdir; buna karşın Yeni Ahit, Tanrı tarafından bildirilmiş bir kurtuluştur. Mesih, bir "söz"den daha fazlasını, kendisinin açıkladığı kurtuluştur insanlara sunmuştur. Buna göre Yeni Ahit'teki vahiy, Mesih'in bildirdiği kurtuluş kelâmıdır⁵⁰³:

"Melekler aracılığıyla bildirilmiş olan söz geçerli olduysa, her suç ve her söz dinlemezlik hak ettiği karşılığı aldıysa, bu kadar büyük kurtuluştur görmezlikten gelirsek nasıl kurtulabiliriz? Başlangıçta Rab tarafından bildirilen bu kurtuluş, Rab'bi dinlemiş olanlarca bize doğrulandı"⁵⁰⁴.

İbrânîler'e Mektup'ta ifade edildiğine göre Eski Ahit vahyi, dağ, ateş, karanlık, fırtına gibi kozmik öğelere bağlı iken, yeni vahiy gökten ve göksel bir aracı ile insana ulaşmıştır:

"Sizler, dokunulabilen ve alev alev yanan dağa, karanlık, koyu karanlık ve kasırgaya, çağrı borazanının gürlemesine ve Tanrısal sözleri ileten sese yaklaşmış değilsiniz. O sesi işitenler,

⁵⁰⁰ Latourelle, 68.

⁵⁰¹ Latourelle, 68.

⁵⁰² Yuhanna 1:18.

⁵⁰³ Latourelle, 69.

⁵⁰⁴ İbrânîlere 2:2-3.

kendilerine bir sözcük daha söylenmesin diye yalvardılar... Oysa sizler herkesin yargıcı olan Tanrı'ya, yetkinliğe erdirilmiş doğru kişilerin ruhlarına, yeni antlaşmanın aracısı olan İsa'ya ve Habil'in kanından daha üstün bir anlam ifade eden serpmelik kanına yaklaştınız. Bunları söyleyeni reddetmemeye dikkat edin. Çünkü onlar yeryüzünde kendilerini uyararı reddettiklerinde nasıl kurtulamadıysa, göklerden bizi uyarandan yüz çevirirsek, bizim kurtulamayacağımız daha da kesindir... Böylece sarsılmaz bir egemenliğe kavuştuğumuza göre minnettar olalım”⁵⁰⁵.

Pavlos, yeni vahyin üstünlüğünü belirtmekle yetinmemiş; Eski Ahit'in yararsız ve geçersiz olduğunu da iddia etmiştir: “Önceki buyruk, zayıflığı ve yararsızlığı nedeniyle geçersiz kılındı. Çünkü Yasa hiçbir şeyi yetkinleştiremedi. Bunun yerine, aracılığıyla Tanrı'ya yaklaştığımız daha sağlam bir ümit verildi”⁵⁰⁶. Pavlos'a göre eski vahyin içeriği harflerle ilgilidir ve insanı helake sürüklemiştir; yeni vahiy ise ruh ile ilgilidir ve insana yaşam vermiştir⁵⁰⁷.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Pavlos, İbrânîler'e Mektub'unda vahyi ifade etmek için “gizem” ve “kelâm” kelimelerini kullanmış; Eski ve Yeni Ahit arasındaki karşılaştırmada Oğul'un kurtuluş kelâmı ile başlayan yeni vahyin diğerinden daha üstün olduğunu belirtmiştir⁵⁰⁸.

C. Yaratma, Tabiat Olayları ve Vahiy

Tanah'ta olduğu gibi, Yeni Ahit'te de yaratmanın ve tabiat olaylarının vahiy niteliği üzerinde durulmuştur. Pavlos'a göre Tanrı tabiat vasıtasıyla kendisini insana açıklamıştır⁵⁰⁹. Pavlos'un konu ile ilgili görüşlerini en açık bir şekilde gösteren ifadelere Romalılar'a Mektup'ta şahit olmaktadır:

“Kötü tutumlarıyla gerçeğe set çeken insanların tüm tanrısaymazlığına ve kötülüğüne karşı Tanrı'nın öfkesi gökten açıklanır. Çünkü Tanrı'ya ilişkin ne varsa onlara belirgindir; Tanrı onlara açıklamıştır. O'nun göze görünmeyen nitelikleri -başlangıcı, sonu olmayan gücü ve

⁵⁰⁵ İbrânîlere 12:18-29.

⁵⁰⁶ Bkz. İbrânîlere 7:18-19, 21-28; 8:13; 10:1-4.

⁵⁰⁷ II.Kor. 3:6.

⁵⁰⁸ Caird, 142; Latourelle, 71.

⁵⁰⁹ Bkz. McBrien – Chapman, 208; Latourelle, 334.

tanrılığı- dünyanın yaratılmasından bu yana yapılan işlerden anlaşılmakta ve açık açık görülmektedir. Onun için hiç özürleri yoktur. Çünkü Tanrı'yı bilmelerine karşın, O'nu Tanrı olarak yüceltmediler, ne de teşekkür sundular. Tam tersine, tasarılarında boş savlara kapıldılar ve anlayıştan yoksun akılları kapkaranlık oldu"⁵¹⁰.

Pavlos, bu ifadelerinde, dünyanın yaratılması vasıtasıyla Tanrı'nın kendisini insanlara bildirdiğini söylemektedir. Tabiat ezelî değildir, bir başlangıcı vardır. İnsanın, kendisinin ve âlemin sonradan yaratıldığını düşünerek bir yaratıcının varlığı fikrine ulaşması mümkündür⁵¹¹.

Pavlos'a göre söz konusu uluslar yaratılış vasıtasıyla Tanrı'nın gerçek bilgisine sahip olmuşlar; ancak yine de O'nu yüceltmemişlerdir. Bu sebeple, yazılı kanunu ihlâl eden Yahudiler gibi, uluslar da bağışlanmayacaktır. Pavlos, önlerinde açıklanmış (vahyedilmiş) duran bir Yaratıcı'yı tanımaktaki kusurları sebebiyle onları suçlamıştır. Tanrı, kendisi hakkında bilinebilecek her şeyi bildirmiştir; çünkü yaratılışından beri dünya, Tanrı'nın mükemmelliklerini okuduğumuz bir kitap gibidir. Dünyaya bakan bir kişi, onu yaratanın ihtişamını ve kudretini göremiyor ve dolayısıyla bir yaratıcı fikrine ulaşamıyorsa, Pavlos'a göre, bu kişinin affedilmesi mümkün değildir⁵¹².

Pavlos, ulusların, tabiattan hareketle Yasa'nın emirlerini yapabileceklerini düşünmüştür⁵¹³; zira insanın, kendisini yönlendiren ve zorlayan vicdanında, Tanrı irâdesinin bir vahyi vardır⁵¹⁴: "Tanrı katında aklanacak olanlar Yasa'yı işitenler değil, Yasa'yı yerine getirenlerdir. Kutsal Yasa'yı bilmeyen uluslar, kendiliklerinden bu Yasa'nın gereklerini yaptıkça, Yasa'dan habersiz olsalar bile kendi yasalarını koymuş olurlar. Böylelikle Kutsal Yasa'nın

⁵¹⁰ Romalılara 1:18-21.

⁵¹¹ O'Collins, 35.

⁵¹² Latourelle, 335-336. Pavlos, ulusların, tabiattan hareketle Tanrı'yı bulmaları ve O'na itaat etmeleri gerektiğini iddia etmektedir. Ona göre, tabiat vasıtasıyla gelen vahiy (Tanrı'nın kendisini açıklaması) bağlayıcıdır. Buna karşın, Yuhanna'da, insanların, İsa gelmeden sorumlu olmayacakları belirtilmektedir: "Gelmemiş ve onlarla konuşmamış olsaydım günahları olmayacaktı. Ama şimdi günahları için özürleri yoktur" (Yuhanna 15:22). Hem Pavlos'un konu ile ilgili görüşlerini hem de Yuhanna'nın ifadelerini, bir bütün olarak, düşündüğümüzde, tabiattaki harikülâde olaylardan hareketle, insanın Tanrı hakkında bilgi edinmesinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz; ancak herkesin, bu yolla Tanrı fikrine ulaşıp O'na ibadet etme imkânı ve yeteneği olmayabilir. Kendisine hiçbir nebevî mesaj gelmeyen ve tabiat vasıtasıyla Tanrı bilgisine ulaşamayan bu insanlar, Pavlos'a göre suçlu; Yuhanna'ya göre masumdur.

⁵¹³ İşler 14:15, 17.

gerektirdiklerinin yüreklerinde yazılı olduğunu gösterirler. Vicdanları buna tanıklık eder. Düşünceleri de onları ya suçlar, ya da savunur”⁵¹⁵.

Görüldüğü gibi, yaratılmış olan âlem üzerinde düşünerek elde edilen Tanrı bilgisi, mutlak anlamda, bir vahiydir; çünkü âlem, Tanrı’nın, insanı saygıya çağıran bir tezâhürüdür. Ancak Tanrı, ilâhi tezâhürün bu ilk şeklini açıklamak, teyit etmek ve tamamlamak için kesin ve özel bir kelâmı da insana göndermiştir⁵¹⁶.

D. Uhrevî (Eskatolojik) Vahiy

Pavlos’un düşünce sisteminde vahiy, iki aşamada tamamlanmaktadır. Birinci aşamada vahiy, saklı olan gizemin tarihsel Mesih vasıtasıyla açıklanmasını⁵¹⁷ ve Tanrı’nın adaletinin ortaya çıkmasını⁵¹⁸ içermiştir. Bu vahyi, seçilmiş insanlar, iman aracılığıyla almışlardır⁵¹⁹. Pavlos, diğer havarilerle birlikte bu vahyi açıklama görevini üstlenmiştir; ancak o, uhrevî vahye karşı çok derin bir arzu duymuştur. Çünkü ancak o zaman Rab İsa Mesih’in vahyi tamamlanmış olacaktır⁵²⁰:

“Tanrı adil olanı yapacak; size sıkıntı verenlere sıkıntı ile karşılık verecek, sıkıntı çeken sizleri ise bizimle birlikte rahatlatacaktır. Bütün bunlar, Rab İsa ateş alevleri içinde güçlü melekleriyle gökten gelip görüldüğü zaman olacak”⁵²¹.

İsa günah sorununu çözmek için kurban edilmiştir. Ancak günah meselesini tamamen çözmek ve tam eksiksiz bir kurtuluşu getirmek için tekrar gelip görünecektir⁵²².

İsa vasıtasıyla tarihte verilmiş olan vahiy ile gelecekte verilecek olan vahiy arasında bir devamlılık vardır⁵²³. Uhrevî vahiyde herkes vahye muhâtap olacaktır⁵²⁴; çünkü bu vahiy, vahyin son aşaması⁵²⁵, en güzel ve mükemmel şeklidir⁵²⁶:

⁵¹⁴ O’Collins, 35.

⁵¹⁵ Romalılara 2:13-15.

⁵¹⁶ Bkz. Latourelle, 337-338.

⁵¹⁷ Romalılara 16:25.

⁵¹⁸ Romalılara 3:21.

⁵¹⁹ Jensen, 438.

⁵²⁰ Latourelle, 66.

⁵²¹ Bkz. II.Sel. 1:6-8; I.Kor. 1:7; Titus 2:13.

-
- ⁵²² Bkz. İbrânilere 9:28.
⁵²³ O'Collins, 42.
⁵²⁴ Jensen, 438.
⁵²⁵ Deninger, 360.
⁵²⁶ McBrien – Chapman, 208.
⁵²⁷ I.Kor. 13:12.
⁵²⁸ Latourelle, 66.

sebeup olmuştur. Yuhanna vahiy ile ilgili olarak, “bilmek, tanımak, görmek, tanıklık etmek, söylemek, konuşmak ve yorumlamak” fiilleri ile “kelâm, tanık, ışık, gerçek, ihtişâm ve ışaret” gibi isimleri kullanmıřtır⁵³⁰.

Yuhanna’nın yazılarında, gerek Tanah’ta gerekse Yeni Ahit’in diğerk bölümlerinde vahiy ifade etmek için en çok kullanılan kelimelerden biri olan “apokaluptein” (açıklamak, açmak) fiili hemen hemen hiç zikredilmemiştir. Apokaluptein, Yuhanna’da, sadece bir kez, Tanah’taki bir ifadeyi aktarıırken⁵³¹ kullanılmıřtır⁵³². Yuhanna, “apokaluptein” kelimesinin yerine, “göstermek, görünür kılmak” anlamlarına gelen “phaneroun”u tercih etmiřtir⁵³³.

Vahiy ile ilgili kelimeleri gibi, Yuhanna’nın uslûbu ve muhtevası da, Yeni Ahit’in diğerk kitaplarından farklıdır. Sinoptik İnciller’de, öğreten, vaaz eden, Tanrı’nın hükümrânlığını müjdeleyen bir kişi olarak karşımıza çıkan Mesih, Yuhanna’da, Baba’nın yanında gördüklerini ve duyduklarını söyleyen bir tanık ve aynı zamanda Tanrı’nın ezelî Kelâmı’dır⁵³⁴.

Yuhanna’nın yazılarına has özelliklerden birisi de, dönemin Helenistik dinî akımlarında, bilhassa Gnostisizm’de çok yaygın olarak görülen hayat-ölüm, ışık-karanlık, gerçek-yanlış gibi karşıt kavramlara sık sık yer verilmesidir⁵³⁵.

Yuhanna’nın İncili’nde “Işık” kelimesi, Tanrı’nın İsa’da gerçekleşen vahyini ve bu vahyin, günahların kararttığı bir dünyaya girişini aıklamaktadır⁵³⁶: “Dünyaya Işık geldi, ama

⁵²⁹ Yuhanna 1:1, 18.

⁵³⁰ Latourelle, 73; Jensen, 438.

⁵³¹ Bkz. Yuhanna 12:37-38.

⁵³² Moule, 56; Latourelle, 81.

⁵³³ Deninger, 361.

⁵³⁴ Latourelle, 73.

⁵³⁵ Deninger, 361.

⁵³⁶ E. E. Ellis, “Light”, NBD, 739.

insanlar karanlığı Işık'tan daha çok sevdiler... Çünkü kötülük yapan herkes Işığa kin besler"⁵³⁷. İsa da, kendisi hakkında bu sıfatı kullanmıştır: "Ben dünyanın Işığı'yım. Ardım sıra gelen yaşam ışığına kavuşacak, hiçbir zaman karanlıkta kalmayacak"⁵³⁸.

Yuhanna'nın vahiy ile ilgili başka bir terimi ise, "tanıklık"tır. Tanık olma, Yeni Ahit'in diğer bölümlerinde de olduğu gibi, Yuhanna İncili'nde önemli bir yere sahiptir. Kelime, ilk olarak, Yahya hakkında kullanılmıştır. Yahya, Tanrı tarafından gönderilmiş ve Işık için tanıklık etmiştir⁵³⁹. Ancak Yuhanna'nın asıl üzerinde durduğu konu, İsa'nın Tanrı hakkındaki tanıklığıdır. İsa, Baba'dan gelmiştir⁵⁴⁰; İsa'yı gönderen ve yaptığı her şeyi Oğul'a gösteren Tanrı'dır⁵⁴¹. Bu sebeple İsa, Tanrı katında gördüğü ve duyduğu şeylere tanıklık etmiş ve bunları insanlara bildirmiştir: "Sana önemle belirtiyorum: Bildiğimizi söylüyor, gördüğümüze tanıklık ediyoruz"⁵⁴².

Yuhanna'da anlatıldığına göre Mesih, kendi tanıklığını, Yahya'nın tanıklığı ile karşılaştırmış ve kendi tanıklığının daha üstün olduğunu belirtmiştir⁵⁴³. İsa'nın yaptığı işler ve olağanüstü olaylar, aslında Tanrı'nın yaptığı şeylerdir⁵⁴⁴. Tanrı, Oğlu'nun yaptığı işlerle, Mesih'e tanıklık etmiştir⁵⁴⁵.

B. İsa: Tanrı'nın Kelâmı ve Oğlu

Kelâm kavramı, Grek ve İbrânî düşüncesinde uzun bir tarihî geçmişe sahiptir. Kelâm'ın Grekçe karşılığı olan Logos, sözcük anlamı itibarıyla, "sebe" ve "kelâm" demektir; terim olarak ise, âlemin yaratılmasından sorumlu olan, Tanrı'daki rasyonel ve dinamik unsura işaret etmektedir⁵⁴⁶. Yeni Ahit'te Tanrı'nın Kelâmı, İsa'nın bir ünvanı olmasının dışında, Tanah'ın dinî

⁵³⁷ Yuhanna 3:19-20.

⁵³⁸ Yuhanna 8:12; 9:5. Matta İncili'nde ise "Işık", Havarilerin bir ünvanı olarak açıklanmıştır. Bkz. Matta 5:14-16.

⁵³⁹ Bkz. Yuhanna 1:6-8, 15, 32, 34.

⁵⁴⁰ Yuhanna 16:28; 17:8.

⁵⁴¹ Bkz. Yuhanna 5:19-20; 7:14-16, 28-29; 8:42; 10:15; 12:49-50; 14:10, 24, 31; 17:8.

⁵⁴² Bkz. Yuhanna 3:11, 32; 8:26-29, 38, 40.

⁵⁴³ Bkz. Yuhanna 5:36-37; 8:18; 10:25.

⁵⁴⁴ Yuhanna 5:19, 30.

⁵⁴⁵ Latourelle, 75.

⁵⁴⁶ Edwin Lewis – Robert C. Danton, "Incarnation", HBD, 279; Edwin Lewis, "Logos", HBD, 397.

kurallarını veya belirli cümlelerini⁵⁴⁷, Tanrı'nın vahyedilmiş irâdesini ve amacını⁵⁴⁸, İsa'nın vaaz ettiği sözleri tasvir etmek için kullanılmıştır⁵⁴⁹.

Yuhanna'ya göre insan ve âlem, Kelâm (Logos) vasıtasıyla yaratılmıştır⁵⁵⁰. Dünya, Tanrı'nın varlığını ve O'nun mükemmelliğini göstermektedir; ancak insan, yaratılışın mesajına karşı duyarsız kalmıştır: "Kelâm dünyadaydı, dünya O'nunla var oldu, ama dünya O'nu tanımadı"⁵⁵¹. Kelâm, bu ilk mesajı göremeyen insanların günahla kararan kalplerini aydınlatmak için bedenleşmiştir. İsa Mesih, işte bu Kelâm'dır⁵⁵².

"Incarnation" kelimesi, Yeni Ahit'te zikredilmemiştir. Ancak aynı anlama gelen ve Latince'den Grekçe'ye geçen in carne (en sarki, bedenleşmek), İsa Mesih'in kişiliği ve yaptığı işler ile ilgili Yeni Ahit ifadelerinde⁵⁵³ bulunmaktadır⁵⁵⁴. Incarnation, Tanrı'nın yaratılmamış olan ezeli mesajının tenleşmesi ve İsa olarak insanların arasında yaşaması manasına gelmektedir⁵⁵⁵. Hristiyan teolojisinde İsa'nın dünyaya gelişi Incarnation, ölümü ise kefareti diye adlandırılmıştır⁵⁵⁶.

Edwin Lewis, vahiy sürecinin zirve noktasına İsa'da ulaştığı kanaatindedir. Onun düşüncesine göre bir insanın, ne Tanrı'yı görmesi⁵⁵⁷ ne de O'nun vahyettiği şeylerin tamamını bir başkasına bildirmesi mümkündür. Vahyin, en mükemmel, en son ve evrensel olabilmesi için, dilin sınırlarını aşması ve yaşayan bir realite olması gerekmektedir. Yuhanna "Kelâm insan olup aramızda yaşadı"⁵⁵⁸ derken, bu şartların gerçekleştiğini belirtmektedir. Tarihçiler, peygamberler, şairler, mezmur yazarları, Tanrı'nın elçileridir. Bu kişiler, vahyi insanlara ulaştırmışlar; ancak insanları vahiy ile karşılaştıramamışlardır. Vahiy ile insan arasındaki doğrudan karşılaşma, İsa

⁵⁴⁷ Bkz. Matta 15:6; Markos 7:13; Yuhanna 10:35.

⁵⁴⁸ Bkz. Luka 11:28; Romalılara 9:6; Kol. 1:25-27.

⁵⁴⁹ Bkz. Sanders, 870-871.

⁵⁵⁰ Yuhanna 1:3.

⁵⁵¹ Yuhanna 1:10.

⁵⁵² Lewis, "Logos", 397.

⁵⁵³ Bkz. Kol. 1:22; I.Tim. 3:16; I.Pet. 3:18; 4:1; I.Yuhanna 4:2; II.Yuhanna 7.

⁵⁵⁴ J. I. Packer, "Incarnation", NBD, 557.

⁵⁵⁵ Thomas Michel, Hristiyan Tanrıbilimine Giriş, İstanbul 1992, 56-57; Lewis – Danton, 279.

⁵⁵⁶ Packer, "Incarnation", 558.

⁵⁵⁷ Bkz. Yuhanna 1:18.

⁵⁵⁸ Yuhanna 1:14.

Mesih'te olmuştur. Tanrı, İsa'da, kendisini insana göstermiştir⁵⁵⁹. Nitekim Yuhanna, İsa'nın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: “Beni görmüş olan, Baba'yı görmüştür”⁵⁶⁰.

İsa'nın Tanrı'nın Kelâmı olması⁵⁶¹ kadar, Tanrı'nın Oğlu olması da, Yuhanna'nın vahiy düşüncesi açısından önemlidir; çünkü Yuhanna'nın yazılarında Logos'un, Baba'dan asla ayrılmayacak olan Oğul'u ifade ettiği öne sürülmüştür⁵⁶².

Tanrı'nın Oğlu ünvanı, Tanrı ile İsa arasında benzersiz bir ilişki ve âşinalık olduğunu ve Kelâm'ın İsa'da açıklandığını belirtmektedir⁵⁶³.

“Oğul” lakabı, Sinoptik İnciller'de çok az zikredilmiştir⁵⁶⁴. Yuhanna'da ise kelimenin kullanımında belirgin bir artış görülmektedir⁵⁶⁵. Oğul, Baba'yı tanır; çünkü ezelden beri O'ndadır ve İsa'yı O göndermiştir⁵⁶⁶. Oğul vaazlarında, Baba'nın katında görüp duyduğu şeyleri insanlara aktarmıştır⁵⁶⁷. İsa, kendiliğinden hiçbir şey yapamaz; onun söylediği ve yaptığı şeylerin tamamı, Baba'nın emrine uygun olduğu için⁵⁶⁸, İsa'nın yaşamı, Baba'yı en güzel şekilde açıklamıştır: “Yol da, gerçek de, yaşam da Ben'im. Ben aracı olmadıkça kimse Baba'ya gelemmez. Eğer beni tanımış olsaydınız, Babam'ı da tanırdınız. Artık O'nu biliyorsunuz, hem de gördünüz”⁵⁶⁹.

Oğul ve Baba birdir; bu sebeple İsa'yı gören Baba'yı görmüş; İsa'yı tanıyan Baba'yı tanımış olur⁵⁷⁰.

Verilen bilgilerden de anlaşılabileceği gibi, İsa, Oğul olması sebebiyle Tanrı'yı en iyi bilen kişidir. Tanrı'nın bedenleşmiş Kelâmı olarak İsa, Tanrı'yı açıklayabilecek en yetkin varlıktır. Buradan hareketle Hristiyan teolojisinde, vahyin en son ve en mükemmel şeklinin İsa olduğunu söylemek mümkündür.

⁵⁵⁹ Edwin Lewis, “Revelation”, HBD, 614.

⁵⁶⁰ Yuhanna 14:9.

⁵⁶¹ Yuhanna 1:1-14; I.Yuhanna 1:1. Ayrıca bkz. Vahiy 19:13.

⁵⁶² Lewis, “Logos”, 397.

⁵⁶³ Michel, 60; O'Collins, 27.

⁵⁶⁴ Bkz. Matta 11:27; 24:36; Markos 12:1-11; 13:22; Luka 10:22.

⁵⁶⁵ Packer, “Incarnation”, 560.

⁵⁶⁶ Bkz. Yuhanna 7:28-29; 8:42; 10:15.

⁵⁶⁷ Bkz. Yuhanna 3:11; 8:26-29, 38, 40.

⁵⁶⁸ Bkz. Yuhanna 7:16; 8:26; 12:49; 14:10.

⁵⁶⁹ Yuhanna 14:6-7.

⁵⁷⁰ Bkz. Yuhanna 8:19; 10:30, 38; 12:45; 14:6-11.

C. İsa: Vahyin Kaynağı ve Konusu

Yuhanna'nın teolojisine göre İsa'nın, vahyin hem kaynağı hem de konusu olduğu öne sürülmüştür⁵⁷¹. Bu görüş iki temele dayandırılmaktadır:

1. Mesih; sadece Tanrı'nın Kelâmı ve Oğlu değil, aynı zamanda Tanrı'dır.
2. Tanrı, İsa'da ve İsa vasıtasıyla açıklanmıştır. Bu sebeplerle İsa, vahyeden Tanrı'dır⁵⁷².

İsa öğretisini Tanrı'dan almıştır; ancak bu öğreti, vahyi alıp insanlara ileten peygamberlerin mesajından farklıdır; çünkü Baba kadar Mesih de vahyin hareket noktası ve kaynağıdır. Yuhanna, İsa'nın, sadece Baba'nın razı olacağı bir dini öğrettiğini ifade etmiştir⁵⁷³; bununla birlikte İsa da vahyin nesnesi, konusu ve vahyedilen Tanrı'dır. Gizemi açıklayan da gizem de İsa'dır⁵⁷⁴. O, yalnızca gerçeği ve Kelâm'ı bildirmez; kendisi Kelâm ve gerçektir⁵⁷⁵.

Yuhanna vahyin kaynağı konusunda Pavlos'tan farklı düşünmektedir. Pavlos, vahyin kaynağını Tanrı olarak görmektedir. Yuhanna teolojisinde İsa'nın vahyeden ve vahiy şeklinde iki fonksiyonunun olduğu; bu fonksiyonların birbirinden ayrılmadığı iddia edilmiştir. Buna göre vahyin oluşması sürecinde özne ve nesne (suje ve obje) birleşmiş⁵⁷⁶ ve böylece Tanrı ile insan arasındaki bu yeni iletişim, eşsiz bir vahiy olmuştur⁵⁷⁷.

⁵⁷¹ McBrien – Chapman, 235.

⁵⁷² Latourelle, 76.

⁵⁷³ Yuhanna 4:23.

⁵⁷⁴ Latourelle, 76.

⁵⁷⁵ Yuhanna 1:1; 14:5-6.

⁵⁷⁶ Schmaus, 129.

⁵⁷⁷ Deninger, 360. René Latourelle, Johannes Deninger, Richard P. McBrien, Geoffrey Chapman, Norbert Schiffrers gibi birçok yazar, Yuhanna teolojisine göre İsa'nın, vahyin kaynağı olduğunu iddia etmektedir. Ancak Yuhanna'da Oğul'un, sadece elçilik görevinin olduğunu bildiren ifadeler de bulunmaktadır: Oğul'un, kendiliğinden bir şey yapması mümkün değildir (Yuhanna 5:19, 30). İsa, Tanrı'dan duyduğu şeyleri insanlara açıklamıştır: "Çünkü ben kendiliğinden konuşmadım. Ne diyeceğimi, ne konuşacağımı beni gönderen Baba buyurdu ... Konuştuğum her sözü Baba'nın bana bildirdiği gibi söylüyorum" (12:49-50. Ayrıca bkz. 3:31-32; 7:14-16; 8:26-29, 38, 40; 14:10, 24, 31). Daha dikkat çekici bir ifade ise, İsa'nın, kendisini, Baba'nın gönderdiğini söylemesidir (7:28-29; 8:42; 17:8). Kanaatimizce, Yuhanna, İsa'yı "Tanrı" diye nitelemesine (1:1) rağmen, onu, vahyin kaynağı olarak kabul etmemektedir; zira başkasından aldığı bilgileri nakleden kişinin, bu bilgilerin kaynağı olması düşünülemez.

V. VAHİY EDEBİYATI

A. Vahiy Edebiyatı'nın Genel Özellikleri

Grekçe bir kelime olan Apocalyptic, sözcük anlamı itibariyle, “açmak, göz önüne koymak” demektir⁵⁷⁸; terim olarak ise, iki manaya gelmektedir:

1) Yahudi ve Hristiyan edebiyatının bir çeşidi. Bu edebiyatta, dünyanın sonu ile ilgili bilgiler verilmektedir⁵⁷⁹.

2) Genellikle bu edebiyatta görülen din. Bu anlamda Apokaliptisizm, Zerdüştilik ve kadim Pars dininde ortaya çıkmış dinî düşünce şeklidir. Bu akım, Sürgün'de ve Sürgün sonrası dönemde Yahudiliğe, daha sonra da ilk dönem Hristiyan cemaatine geçmiştir. Apokaliptisizm, birbirine zıt kozmik güçlere, Tanrı'ya ve Şeytan'a; iki farklı zamana (Birincisi Şeytan'ın hâkim olduğu şu an, ikincisi Tanrı'nın hâkim olacağı mükemmel zaman) inanmayı içeren düalist ve eskatolojik inançlar bütünü olarak tanımlanmaktadır⁵⁸⁰.

Yahudi Apokaliptik Literatürü (bundan sonra Vahiy Edebiyatı denilecektir) Sürgün ve Sürgün sonrası dönemin tarihî şartları içinde ortaya çıkmıştır. Babil Sürgünü (MÖ. 587-538) İsrailoğulları'nın bütün dinî ve toplumsal değerlerini yok etmiştir. Yahudiler, kendi kralları yerine putperest krallara itaat etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle IV. Antiyohus Epifanes zamanında (MÖ. 167-164) Yahudilik yasaklanmış ve inançlı Yahudiler korkunç baskılara maruz kalmışlardır. Bu baskı ve zulüm ortamı, MÖ. 200-100 yılları arasında İsrail toplumunda Vahiy Edebiyatı'nın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yahudi Vahiy Edebiyatı'nın en mükemmel örneği, Daniel Kitabı'dır. Bu kitabın ilk altı bölümü, önceki rivâyetlerin, bir efsane şeklinde tekrarından ibarettir. Kitabın 7-12. bölümleri, Vahiy Edebiyatı'nın önemli özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır: Cebrail isimli melek vizyonları açıklamaktadır; Babil Sürgünü'nde ortaya çıkan bir kahramanın adı mahlas olarak kullanılmıştır; korkunç hayaller etkileyici bir şekilde anlatılmıştır⁵⁸¹.

⁵⁷⁸ C. Stuhlmueller, “Apocalyptic”, NCE, I/663; F. F. Bruce, İncil'in Mesajı, İstanbul 1995, 111.

⁵⁷⁹ Schimmel, 219.

⁵⁸⁰ Bkz. M. Rist, “Apocalypticism”, IDB, I/157.

⁵⁸¹ Bkz. Stuhlmueller, 664; Ladd, “Apocalyptic”, NBD, 43.

Vahiy Edebiyatı'nın temel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1) Bu edebiyat, vahiy niteliği taşımaktadır. Peygamberlerin olmadığı dönemlerde bu yazılar, rüyalar, rüyetler ve semavî seyahatler aracılığıyla elde edilen vahiyleri içermiştir.
- 2) Vahiy Edebiyatı, taklit ürünüdür. Modern araştırmacılar, IV. Ezra Kitabı dışındaki Vahiy Literatürü'nde, gerçek rüyetlerin bulunmadığı kanaatindedirler. Söz konusu yazılardaki vahiyler, yazarın, çağdaşlarına gelen mesajı ilettiği, taklit edilmiş edebî istiârelerdir.
- 3) Vahiy Edebiyatı'nda müstear ad kullanılmıştır. Yazarlar, kitaplarını, Tanah'ta adı geçen veya önceki çağlarda yaşamış azizlere izâfe etmişlerdir. Bu usûl, mesajın geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlama amacıyla kullanılmıştır.
- 4) Vahiy Edebiyatı'nda sembolizm sıkça kullanılmıştır.

B. Yuhanna'nın Vahiy Kitabı

Vahiy Kitabı'nın yazarı, adının Yuhanna olduğunu açıklamakta⁵⁸² ve bir peygamber olduğunu iddia etmektedir⁵⁸³. Ancak kitabın hiçbir yerinde yazar, havari Yuhanna olduğunu söylememektedir. İlk dönem Hristiyan Geleneği ise dördüncü İncil ile Vahiy Kitabı yazarının aynı kişi olduğunu ısrarla belirtmiştir. Bu görüşte olanlar arasında, Justin Martyr, Irenaeus, Tertullian ve İskenderiyeli Clement bulunmaktadır.

İskenderiyeli Dionysius, Vahiy Kitabı'nın ilhâm edilmiş olduğunu düşünmesine karşın, kitabın üslûbunun ve içerdiği teolojik değerlendirmelerin sonraki çağlara ait olduğu gerekçesiyle, dördüncü İncil'in ve Vahiy Kitabı'nın farklı kişiler tarafından yazıldığı sonucuna ulaşmıştır. MS. 300-450 yılları arasında Doğu'daki pek çok Kilise Babası, Vahiy Kitabı'nı Kanonik listeden çıkarmıştır⁵⁸⁴.

Yuhanna, Kitabı'nın başlangıcında, bu vahyi, İsa Mesih'in kendisine verdiğini ifade etmektedir: "Buradaki olayları İsa Mesih açıkladı. Tanrı kısa zamanda olması gereken olayları kullarına göstereceğini diye bu açıklamayı Mesih'e verdi, O da gönderdiği meleği aracılığıyla bunu kulu Yuhanna'ya bildirdi"⁵⁸⁵.

⁵⁸² Vahiy 1:1, 4, 9; 22:8.

⁵⁸³ Vahiy 22:6, 9; 1:3; 10:11.

⁵⁸⁴ Bkz. E. F. Siegman, "Apocalypse, Book of", NCE, I/654.

⁵⁸⁵ Vahiy 1:1-2.

Yuhanna, Kitabı'nı, Roma İmparatorluğu'nun yönetiminde yaşayan Hristiyanlar'a yazmıştır. Bu insanlar, dayanılmaz işkencelere maruz kalmışlardı. Yuhanna, gelecekte olacak olayları ve Tanrı'nın zaferinin gerçekleşeceğini belirterek, İsa Mesih'e inananların baskılara boyun eğmemelerini istemektedir⁵⁸⁶. Yuhanna'ya göre, kötülükler ve zorluklar, ne kadar uzun ve ne kadar çetin olursa olsun, sonunda zafer, Tanrı'nın olacaktır⁵⁸⁷.

Vahiy Kitabı'nda güçlükle anlaşılabilen sembollerden ve garip rüyetlerden söz edilmiştir. Yuhanna'nın zikrettiği rüyetlerin, gerçekten onun görüp duyduğu şeyler mi, yoksa, Kanonik kabul edilmeyen Vahiy Edebiyatları'nda ve Daniel'de görülen edebî ifadeler mi olduğu sorulagelen bir meseledir. Siegman, Vahiy Kitabı'nda yer alan çelişkilerden ve imkânı olmayan rüyetlerden hareketle, söz konusu rüyetlerin gerçek olamayacağı kanaatindedir.

Bugün pek çok araştırmacı, Yuhanna'nın tabiatüstü/olağanüstü bir rüyet gördüğünü ve bu rüyette Mesih'ten vahiy aldığını kabul etmektedir. Yuhanna, bu tecrübeyi aktarırken Vahiy Edebiyatı'nı kullanmak zorunda kalmıştır; çünkü bu edebiyat, geliştirdiği semboller ve tasvirlerle, dilin sınırlarını zorlayan tecrübeleri anlatabilmenin en iyi yolu olarak bilinmektedir⁵⁸⁸.

Görüldüğü gibi, Vahiy Kitabı, Yuhanna'nın rüyette Mesih'ten aldığı ilâhî mesajları ihtiva etmektedir. Kitaba "Vahiy" adının verilmesi, vahiy ile ilgili bilgiler vermesi sebebiyle değil, kullanılan edebî uslûbun bir gereğidir.

⁵⁸⁶ Bkz. Bruce, 113-118.

⁵⁸⁷ Bkz. Vahiy 19-22.

⁵⁸⁸ Bkz. Siegman, 658.

VI. VAHİY, İLHÂM VE KİTÂB-I MUKADDES

İngilizce’de ilhâmı ifade etmek için kullanılan “inspiration” kelimesi, Latince “nefes vermek” anlamına gelen “inspirare” fiilinden türetilmiştir⁵⁸⁹. İlham, terim olarak, Tanrı’nın Ruhu’nun (veya Kutsal Ruh’un), vahye aracılık etmek için seçilen kişilerin düşünce ve kalplerinde yaptığı etki manasındadır⁵⁹⁰.

“İlhâm etmek” ifadesi Kitab-ı Mukaddes’te sadece bir kez görülmektedir: “Kutsal Yazılar’ın tümü Tanrı esinidir”⁵⁹¹. Buna göre Pavlos, Kutsal Metinleri, Tanrı’nın Ruhu’nun gücü ve rehberliği altındaki insanların yazıları olarak kabul etmektedir⁵⁹².

Hristiyanlar, Kitab-ı Mukaddes’in ilhâm edilmiş Tanrı Sözü olduğuna inanmaktadırlar. Onlara göre Kutsal Yazılar, Ruh tarafından ilhâm edilmiştir; bu sebeple söz konusu kitapların asıl yazarı Tanrı’dır. İnsanlar ise, Tanrı’nın, yazma işinde kullandığı vasıtalar⁵⁹³.

Kutsal Metinler’in ilhâmı konusu, ondokuzuncu yüzyılda metin tenkidi usûlünün gelişimine kadar, ciddî olarak ele alınmamıştır. Ondokuzuncu yüzyıla kadar genel temayül, Kutsal Kitab’ın ilâhi karakteri üzerinde durup insanî yönünü en az seviyeye indirmek yönünde olmuştur. Bu düşünce, Hristiyanları, literal (kelimesi kelimesine, harfi harfine) ilhâm görüşüne sevk etmiştir. Literal ilhâm fikrine göre Kitab-ı Mukaddes’teki bütün sözler, Tanrı tarafından dikte ettirilmiş ve yazar, otomatik olarak kayıt yapan bir makine olmaktan ileri gidememiştir⁵⁹⁴. Literal ilhâm, Yahudilik’de ve Hristiyanlık’ta, uzun süre devam eden bir dogmadır. Kitab-ı Mukaddes’te hiçbir hata ve çelişkinin olamayacağını iddia eden bu görüşün, günümüzde de savunucuları bulunmaktadır⁵⁹⁵.

Ancak hem Tanah’ın hem de Yeni Ahit’in muhtevası, literal ilhâm görüşünü destekler nitelikte değildir. Tevrat’ın ilk kaynakları, sonraki yazarlar tarafından yeni amaçlara uygun olarak yorumlanmıştır. Birinci ve İkinci Tarihler; Birinci ve İkinci Samuel ile Birinci ve İkinci Krallar’ın

⁵⁸⁹ Edward P. Blair, *Bible Handbook*, Nashville 1983, 472

⁵⁹⁰ Edwin Lewis, “Inspiration”, HBD, 281.

⁵⁹¹ II.Tim. 3:16.

⁵⁹² G. W. H. Lampe, “Inspiration and Revelation”, IDB, 714.

⁵⁹³ Hikmet Tanyu, *Ahd-i Cedid, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I/506.

⁵⁹⁴ Dom Celestin Charlier, *The Christian Approach to the Bible*, London 1958, 208.

yeniden uyarlanmış şeklidir. Matta, Markos'un rivâyetlerini almış, onun üslûbunu geliştirmiş ve kendi teolojisini kitabına koymuştur. Kitab-ı Mukaddes'teki tarihî tutarsızlar da literal ilhâm düşüncesine imkân vermemektedir. Yeni Ahit'te, İsa'nın, çarmıha gerilmesinden önceki son yemeğini, bir yerde Fısıh Bayramı'nda⁵⁹⁶, başka bir yerde ise Fısıh Bayramı'ndan bir gün önce⁵⁹⁷ yediği ifade edilmiştir. Yine Yeni Ahit'te bir yerde İsa'nın, dînî görevinin başlangıcında mabedi temizlediği açıklanırken⁵⁹⁸, başka bir yerde dînî görevinin sonunda temizlediği zikredilmektedir⁵⁹⁹. Markos'a göre İsa, zengin bir adama, "Beni niçin 'iyi' diye çağırıyorsun?" şeklinde hitap etmiş⁶⁰⁰; buna karşın Matta'da, "Bana niçin iyilik hakkında soruyorsun?" demiştir⁶⁰¹. Tanah'ta ise, II.Samuel'in yazarı, Davud'a, Yehuda ve İsrail'de sayım yapmasını söyleyenin Tanrı olduğunu bildirirken⁶⁰², I.Tarihler'in yazarı, Davud'a bu emri Şeytan'ın verdiği kanaatindedir⁶⁰³. Kitab-ı Mukaddes'te bu çeşit problemleri ve tutarsızlıkları çoğaltmak mümkündür. Buradan hareketle, Kutsal Kitap'ta literal ilhâmın kabul edilmediğini söyleyebiliriz.

Literal ilhâm düşüncesinin ondokuzuncu yüzyılda sarsılmasının ardından, Hristiyan teolojisi, Kitab-ı Mukaddes'in beşeri yönü üzerinde de durmaya başlamıştır. Bu yeni anlayışa göre Kutsal Kitap hem ilâhi hem de beşeridir; ilâhi olmasına rağmen beşeri, beşeriliği aracılığıyla ilâhidir. Bu iki unsur, ne birbiriyle karışmakta ne de birbirinden ayrılmaktadır⁶⁰⁴. Tanrı Kutsal Yazılar'ın yegâne yazarı değildir. Kitab-ı Mukaddes'in şekil ve yapısı, yazarların eseridir; çünkü Kutsal Ruh, yazarlara, hazır sözleri ve ifade kalıplarını nakletmemektedir. İlhâmın, muhâtaba bir şey dikte ettirmek şeklinde anlaşılması, yazarların da aldığı bilgileri otomatik olarak yazdığının düşünülmesi yanlıştır⁶⁰⁵.

İlhâmın gerçekleşmesi, mucizevî bir yolla olmamıştır; zira Tanrı, yazarın etkinliğine herhangi bir müdâhale bulunmamaktadır. Kutsal metin yazarları, diğer yazarlar gibi, yazılarına

⁵⁹⁵ Bkz. Blair, 475.

⁵⁹⁶ Markos 14:12-16.

⁵⁹⁷ Yuhanna 12:28; 19:14.

⁵⁹⁸ Yuhanna 2:13-22.

⁵⁹⁹ Markos 11:15-18.

⁶⁰⁰ Markos, 10:18.

⁶⁰¹ Matta 19:17.

⁶⁰² II.Samuel 24:1.

⁶⁰³ I.Tarihler 21:1.

⁶⁰⁴ Charlier, 218.

kendi tesirlerini bırakmışlardır. Hatta bu yazarlar, genel olarak, ilhâm aldıklarının bile farkında değildir⁶⁰⁶. Bu sebeple ilhâm, insanın normal etkinliğini ortadan kaldıran ilâhi bir fiil olarak düşünülmemelidir.

İlhâm, Kutsal Ruh'un insan düşüncesi ve irâdesi üzerindeki doğrudan etkisidir. Ruh'un bu etkisi, yazara bütün yapacaklarını bildirmekte ve onun eksikliklerini gidermektedir. Ruh'un ilhâmı, yazarın yaptığı işi gölgede bırakmadan onu idare eden aşkın prensiptir. Böylece yazar, kendi özgür irâdesiyle, Tanrı'nın isteklerine yanlışsız olarak uymaktadır.

İlhâm vesilesiyle Tanrı, yazarın yaptığı işin sorumluluğunu üzerine almış ve metnin gerçek yazarı olmuştur. Yazarın sorumluluğu ise iptal edilmiş değildir; sadece yaptığı iş, ilâhi bir alana çekilmiş ve yeni bir önem kazanmıştır. Buradan hareketle şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: Şayet Tanrı, Kitab-ı Mukaddes'in gerçek yazarı ise, bu yazılarda herhangi bir yanlış bulunmamalıdır. Ancak Kutsal Kitap'ta ezeli ve ebedî hakikat beşeri ifadelerle açıklanmış ve zorunlu olarak dilin eksiklikleri ile sınırlandırılmıştır. Kitab-ı Mukaddes değerlendirilirken bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır. Augustine bu konuda şöyle bir ölçü koymaktadır: "Harflerin ve hecelerin maddî (zahiri) anlamları değil, bunların gösterdikleri hakikat önemlidir"⁶⁰⁷.

Hristiyan teolojisi, ilhâmı, insanın elindeki bir müzik aletine benzeterek açıklamaya çalışmıştır. Müzik aleti, dışındaki bir varlık tarafından kendisine hayat verilmeye kadar ölü gibidir. Müzisyen ise, bu aletin yardımı olmadan kendisini ifade edemez. İfadenin güzelliği ve tarzı, müzisyenin kullandığı aletin niteliğine göre değişmekle birlikte, iyi bir yetenek, basit bir kemandan bile harikülâde sesler çıkartabilir. Bunun gibi ilhâm alan yazar da, ilâhi bir müzisyenin aletidir; ancak bu alet Tanrı'nın çaldığı bir müziği dinlemek için gereklidir⁶⁰⁸.

Bazı Hristiyan teologlar, ilhâm ile vahiy arasında ayırım gözetmişlerdir. Buna göre vahiy, Tanrı'nın, başkalarının bilmesine imkân olmayan şeyleri seçilmiş insanlara bildirmesi sürecidir. İlhâm ise, vahiy alan kişilerin, görüp duydukları şeyleri, gerek sözlü gerekse yazılı olarak, başkalarına aktarırken, Tanrı tarafından, hata yapmaktan korunmaları anlamına

⁶⁰⁵ Tanyu, 507; J. I. Packer, "Inspiration", NBD, 566.

⁶⁰⁶ Luis Alanso-Shökel, "Inspiration", ET, 722.

⁶⁰⁷ Bkz. Charlier, 210-216.

gelmektedir⁶⁰⁹. Buradan hareketle ilhâmın, vahyin diğer insanlara ve nesillere nakledilmesi ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür; çünkü peygamberlerin vaazları şifahi vahiy (spoken revelation) olduğu gibi ilhâm edilmiş Kutsal Metinler de yazılı vahiydir (written revelation). Hristiyan teolojisinde vahiy ile ilhâm arasında gözetilen diğer bir fark da, vahyin Oğul, ilhâmın ise Kutsal Ruh ile ilişkili görülmesidir. Ancak hem ilhâmın hem de vahyin konusu; Tanrı'nın, seçilmiş ve sorumlu insanlara kendisini açıklayıp onlarla konuşmasıdır. İlhâm ve vahiy, Kitab-ı Mukaddes'in ilâhi tabiatında birbirini tamamlayan paralel iki kavramdır⁶¹⁰.

Çoğunluğunu Katolikler'in oluşturduğu bazı teologlara göre ilhâmın, sadece Kutsal Kitap yazarlarına hasredilmesi doğru değildir. Kitab'ın oluşumuna katkıda bulunan herkes ilhâmın kapsamına alınmalıdır. İlhâm, İsrail ulusuna ve Hristiyan Kilisesi'ne yönelik ilâhi bir mevhıbedir. P. Benoit, bütün bu Yahudi ve Hristiyan toplumunu, "Tanrı'nın, Kitab-ı Mukaddes ile ilgili bilgileri, yazıya geçirilinceye kadar yaşatmak için seçilmiş kişiler" olarak nitelemektedir. Toplumun herbir üyesi, vahyin alınmasına, nakledilmesine ve içeriğinin zenginleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Kitab-ı Mukaddes'i yazarlar, toplumun temsilcileri olduğuna göre, Kutsal Yazılar'ın gerçek yazarının toplum olarak gösterilmesi de mümkündür⁶¹¹. Burada vahiy ve Kitab-ı Mukaddes ile ilgili çok önemli bir soru karşımıza çıkmaktadır: "Kitab-ı Mukaddes'in tamamı, Tanrı'nın Kelâmı mıdır?". Hristiyan Kutsal Kitabı'na göre ne İsa ne de Yeni Ahit yazarları, Kitab-ı Mukaddes'i Tanrı Sözü ile özdeşleştirmişlerdir. Onlar, Kutsal Yazılar'ı en yüce bir mevkiye koymalarına rağmen⁶¹², Tanrı'nın irâdesini ve Kelâmı'nı, Kutsal Kitab'ın somut ifadeleri ile eşit kabul etmemişlerdir⁶¹³.

Kutsal Metinler, vahyin ve vahyin sonuçlarının bir kaydıdır. Kitab-ı Mukaddes'te bulunan her şey vahiy değildir. Kutsal Yazılar, vahiy tecrübesini veya belirli insanların Tanrı anlayışını anlatmaktadır. İlhâm ile vahiy arasında çok yakın bir ilişki vardır. İlhâm alan insanlar, Tanrı'ya yaklaştıklarını hissetmektedir. Bu tecrübe onları, bir şeyler yapmaya sevk etmektedir. İlhâm alan bu kişilerin yaptıkları ve yazdıkları ile vahiy arasında tam bir eşitliğin olduğu

⁶⁰⁸ Charlier, 218-219.

⁶⁰⁹ Blair, 473.

⁶¹⁰ Bkz. Charlier, 207-208; Blair, 473.

⁶¹¹ Bkz. Blair, 474; Charlier, 209-210.

⁶¹² Yuhanna 10:35; II.Petrus 1:20-21.

zannedilmemelidir. İlhâm alanlar, sık sık, vahye uygun olmayan bir şekilde davranmakta ve yazmaktadırlar; çünkü bu kişiler, ilhâm kadar, kendilerini çevreleyen şartların ve kendi anlayışlarının da etkisi altında kalmaktadırlar. Kutsal Metinler, sadece vahyin harfiyen kaydı değil, vahye verilen değişik cevaplardan doğan kişisel, sosyal ve ulusal deneyimlerin kaydıdır.

Örnek olarak söylemek gerekirse, Musa'nın, Tanrı'dan aldığı şeylerle, Mısırlılar'dan öğrendiği şeyler birbirinden ayrılamaz. Bununla birlikte söz konusu bilgiler özdeşleştirilemezler de. Miras aldığı kültürel birikim, Musa'nın vahyi anlamasında etkili olmuştur. Üstelik Musa'nın aldığı vahiy ile ilgili mevcut bilgiler, doğrudan Musa'ya değil, yavaş yavaş gelişen bir geleneğe dayanmaktadır.

Verilen bilgilerden de anlaşılabilceği gibi, vahiy başka bir şey, insanların vahyin etkisiyle veya vahiy sebebiyle yaptıkları başka bir şeydir. Bununla birlikte Kutsal Metinler, her ikisini de kapsamaktadır⁶¹⁴.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA

KARŞILAŞTIRMA

I. VAHYİN TANIMI

Hem Yahudilik hem de Hristiyanlık için ortak bir vahiy tarifi yapmak mümkün görünmektedir. Buna göre vahiy, “Tanrı’nın, kendisini veya irâdesi ile ilgili bilgileri insana bildirmesidir”⁶¹⁵. Başka bir tarife göre vahiy, “ilâhi olanın insana bildirilmesi veya açıklanmasıdır”⁶¹⁶.

Vahiy bu şekilde tanımlandıktan sonra, ondokuzuncu yüzyılda çoğunluğunu Protestanların oluşturduğu birçok teoloğun ortaya attığı “Kurtuluş Tarihi” doktrinine de değinmek faydalı olacaktır.

Yahudilik’te Tanrı’nın tarihe müdâhale ettiği ve tarih içindeki bu müdâhalenin vahiy niteliği taşıdığı açıklanmıştır⁶¹⁷. Bununla birlikte, tarihteki bu olayların, anlam ve önemlerini açıklayacak ilâhi bir söz olmaksızın, vahiy kabul edilmeyeceği de beyan edilmiştir⁶¹⁸.

Hristiyan teolojisi, uzun bir süre vahyin şifahi yönü üzerinde durmuştur. Buna göre vahiy, Tanrı’nın, bazı gerçekleri, tabiatın doğal akışının ötesinde bir yolla insanlara bildirmesidir. Ancak ondokuzuncu asırdan itibaren, pek çok Hristiyan teolog, vahiy, “Kurtuluş Tarihi” olarak ele almıştır. “Kurtuluş Tarihi” düşüncesine göre vahiy, Tanrı’nın bazı gerçekleri bildirmesini değil, insanlık tarihi içinde gerçekleşen ilâhi eylemleri içermektedir. Vahiy, söz değil, fiildir. Kurtuluş Tarihi, insanlık tarihinin belirli bir dilimidir: İsrailoğulları’nın bir millet olarak ortaya çıkmasıyla başlamış, Hristiyan toplumunun doğuşu ile sona ermiştir. Kurtuluş Tarihi doktrinine göre, Kitab-ı Mukaddes, ilâhi sözler koleksiyonu değildir; buna karşın, Tanrı’nın, kendisini açıklamak için kullandığı tarihî olayların kaydedildiği bir kitaptır. Bu kitap, Kutsal Ruh’un kelime kelime dikte ettirmesi ile yazılmamış, yüzlerce yıl süren bir dönem içinde değişik yazarlar

⁶¹⁵ Abraham Shusterman, “Revelation”, *The Universal Jewish Encyclopedia* (ed. Isaac Landman), New York 1969, IX/147; Lipinski, 117.

⁶¹⁶ Bkz. Lewis, “Revelation”, 613; Deninger, 356.

⁶¹⁷ Bkz. Lipinski, 118; Schiffers, 1454; Brox, 771; Goudge, 748.

⁶¹⁸ Jensen, 437; Haag, 596.

tarafından kaleme alınmıştır. “Kurtuluş Tarihi” düşüncesini savunan teologlar, ilâhi olarak vahyedilen hiçbir teolojik ifadenin bulunmadığını iddia etmektedir. Dinî doktrinler vahyedilmemiştir; bunlar, Kutsal metinlerde zikredilen ve vahiy niteliği taşıyan olayların dinî önemini anlayan insanlar tarafından oluşturulmuştur⁶¹⁹.

Verilen bilgilerden hareketle vahyin iki değişik tanımını yapmak mümkündür:

Vahiy, Tanrı’nın, istediği gerçekleri insana bildirmesi sürecidir (Kurtuluş Tarihi).

Vahiy, Tanrı’nın açıkladığı gerçekler bütünüdür⁶²⁰.

II. VAHYİN KAYNAĞI

Yahudi teolojisine göre, insanın kendi çabasıyla Tanrı’ya ulaşması, O’nun hakkında bilgi edinmesi mümkün değildir⁶²¹. Bu sebeple vahyin kaynağı ve aktif tarafı Tanrı’dır.

Hristiyan teologlar da, insanın Tanrı hakkındaki malumatının, O’nun verdiği bilgilerle sınırlı olduğu düşüncesindedir⁶²². Ancak vahyin kaynağı konusunda Hristiyan Kutsal Kitabı’ndan iki farklı yorum çıkarılmaktadır. Pavlos’a göre vahyin kaynağı, Tanah’ta olduğu gibi, Tanrı’dır⁶²³. Yuhanna’nın bu konuda farklı düşündüğü iddia edilmektedir. Ona göre vahyin kaynağı, aynı zamanda Tanrı olan İsa’dır. Sinoptik İnciller’de de bu yönde bir eğilim görülmektedir. İsa, vaazlarında, hiçbir zaman, “Tanrı şöyle buyuruyor” dememiştir; buna karşın Sinoptik İnciller’de İsa’nın, “Ben size diyorum” şeklindeki ifadelerine sık sık rastlanmaktadır. Bu durum, özellikle, Dağdaki Vaaz’da açıkça görülmektedir: “Atalara ‘öldürmeyeceksin’ dediğini duyduunuz... Ama ben size derim ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanmayı hakedecektir”⁶²⁴.

Tanah’taki Tanrı buyruklarının yerine kendi sözlerini ikâme eden İsa, sadece Tanrı’ya ait olan günahları affetme yetkisini de üstlenmiş ve bazı insanların günahlarını bağışladığını söylemiştir⁶²⁵. Tanah’ta Tanrı Kelâmı’nın ebedî olacağı ifade edilmiştir⁶²⁶; İsa da kendi sözleri

⁶¹⁹ Bkz. John Hick, “Revelation”, The Encyclopedia of Philosophy, VII/189-191.

⁶²⁰ Goudge, 745.

⁶²¹ Bkz. Haag, 586; Deninger, 359; Schiffers, 1454.

⁶²² Michel, 18.

⁶²³ Bkz. İbrânîlere 1:1-2; Romalılara 1:2-4; I.Kor. 15:28.

⁶²⁴ Bkz. Matta 5:21, 27, 31, 33, 38, 43.

⁶²⁵ Bkz. Matta 9:1-8; Markos 2:1-12; Luka 5:17-26.

⁶²⁶ İşaya 40:8; 55:10-11.

hakkında aynı şeyleri söylemekten çekinmemiştir⁶²⁷. Sinoptik İnciller’de Tanrı gibi konuşan, günahları affeden ve sözlerinin ebedî olacağını açıklayan İsa, nihayet Yuhanna’da “Tanrı” olarak nitelendirilmiştir⁶²⁸. Bu sebeple Yuhanna teolojisinde İsa’nın, hem vahyeden (vahyin kaynağı) hem de vahyedilen (vahyin konusu) olduğu kabul edilmiştir⁶²⁹.

III. VAHYİN GELİŞ ŞEKİLLERİ

Tanah’ta, vahyin geliş şekillerindeki çeşitlilik, açıkça, göze çarpmaktadır. Tevrat’ta vahyin en önemli üç şekli açıklanmaktadır: “Eğer aranızda bir peygamber varsa, ben, Rab, rüyette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleyeceğim. Kulum Musa öyle değildir... onunla remz ile değil, açıkça, ağız ağıza söyleyeceğim”⁶³⁰. Tesniye Kitabı’ndaki bu ifadelerde, rüyet, rüya ve Musa’ya özel olan Tanrı’nın doğrudan konuşması, vahyin geliş şekilleri olarak sunulmaktadır. Yahudi Kutsal Kitabı’nda ifade edildiğine göre Tanrı, mesajını, rüyetlerde gösterdiği nesneler vasıtasıyla insana ulaştırmıştır. Yeremya, bir rüyetinde, kuzey yönüne dönük kaynar bir kazan görmüş; Tanrı da bu rüyetin anlamını kuzeyden gelecek bir bela olarak yorumlamıştır⁶³¹.

Tanah’ta Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin rüya vasıtasıyla kurulduğunu da görmekteyiz. Süleyman, Gibeon denilen yerde, rüyasında Tanrı’yı görmüştür. Süleyman, ne dilerse kendisini vereceğini söyleyen Tanrı’dan, sadece anlayışlı bir yürek istemiş; bunun üzerine Tanrı, ona, hem hikmet hem de zenginlik ve izzet vereceğini vaat etmiştir⁶³². Yakup, Yusuf, Laban ve Abimelek gibi kişiler de rüyalarında ilâhi mesajlar almışlardır⁶³³. Daniel ise garip tasvirleri içeren Apokaliptik tarzda⁶³⁴ bir rüya görmüştür⁶³⁵.

Tevrat’ın ilk bölümlerinde Tanrı’nın insanlarla vasıtasız iletişim kurduğunu ifade eden cümleler vardır. Bu metinlerde Adem, Hacer, İshak, Yakup ve İbrahim gibi kişilerin Tanrı’yı

⁶²⁷ Bkz. Matta 24:35; Markos 13:31; Luka 21:33.

⁶²⁸ Yuhanna 1:1.

⁶²⁹ Schiffrers, 1456; Deninger, 360; O’Collins, 27-28; Latourelle, 76-77.

⁶³⁰ Tesniye 12:6.

⁶³¹ Yeremya 1:13-15. Ayrıca bkz. Yeremya 18:1-10; 24:1-10; Amos 7:7-9.

⁶³² I.Krallar 3:5-15.

⁶³³ Bkz. Tekvin 20:3; 28:10; 31:24; 37:5-10.

⁶³⁴ Bkz. Tez metni 71-72.

gördükleri açıklanmıştır⁶³⁶. Ancak biz iki sebepten dolayı, Tanrı'nın görülebileceği anlamına gelen bu cümlelerin yorumlanması kanaatindeyiz.

a) Tanah'a göre insanın, Tanrı'yı gördükten sonra yaşaması mümkün değildir⁶³⁷. Ayrıcalıklı bir yere sahip olan Musa bile Tanrı'yı görememiştir⁶³⁸.

b) Tanah'ta ifade edildiğine göre, Tanrı'nın Meleği'ni gören insanlar, Tanrı'yı gördüklerini zannetmişlerdir⁶³⁹. Kanaatimizce, Tanah'ta Tanrı'yı gördüğü belirtilen insanlar, bir melek veya Tanrı'nın bir yerdeki tecellisini görmüşler ve yaşadıkları bu olağanüstü tecrübeyi, "Tanrı'yı görmek" olarak nitelendirmişlerdir.

Yahudi Kutsal Kitabı'nda, vahiy sürecinde, Tanrı'nın Meleği'nin ve Ruhu'nun da adları geçmektedir. Tanrı'nın Meleği ve Ruhu, ilâhi mesajların insanlara ulaşmasına aracılık etmiştir⁶⁴⁰. Tanah'ta geçen, "Gökler Allah'ın izzetini beyan eder; ve gökkubbesi ellerinin işini ilan eder"⁶⁴¹ cümlesinden hareketle Yahudi teologlar, yaratılıştaki ve tabiat olaylarında ilâhi izler görmüş ve bunları vahiy kabul etmişlerdir.

Tanah'ın orijinal yönlerinden biri de, Yehova'nın tarihe müdâhalelerine özel bir önem atfetmesidir. Tanrı, İsrailoğulları'nın yaşamlarına sık sık karışmıştır. Tanrı'nın tarihe müdâhalesi üç şekilde olmaktadır:

a) Tanrı, peygamber göndermek sûretiyle insanları kontrol etmiş ve onları yönlendirmiştir.

b) Tanrı, sâlih kişilere yardımını göndererek onları teyit etmiştir. İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı⁶⁴², peygamber Debora'nın, olumsuz şartlar altında kazandığı zafer⁶⁴³ ve İsrailoğulları'nın Kudüs'ü Asurlular'dan geri almaları⁶⁴⁴ bu konuda göze çarpan ilk örneklerdir.

⁶³⁵ Daniel 7:1-28.

⁶³⁶ Bkz. Tekvin 3:8; 16:7-14; 18:1-15; 22:11-15; 26:2, 24; 35:1, 7, 9.

⁶³⁷ Bkz. Çıkış 19:21; Tesniye 4:33; 5:24-25.

⁶³⁸ Çıkış 33:20.

⁶³⁹ Bkz. Tekvin 16:13; 22:11-12; 31:11-13; Çıkış 3:2-6; Hâkimler 6:11-24.

⁶⁴⁰ Bkz. Tekvin 31:11; Çıkış 3:2; Sayılar 24:2-3; Hâkimler 6:11, 22; II.Samuel 23:2; II.Tarihler 15:1; 20:14; 24:20...

⁶⁴¹ Mezmurlar 19:1.

⁶⁴² Bkz. Çıkış 7:3-5; 14:30-31; Tesniye 26:5-9.

⁶⁴³ Hâkimler 4.

⁶⁴⁴ İşaya 36-37.

c) Tanrı, kötülük yapan kişileri cezalandırmak için de tarihin normal akışına müdâhale etmiştir⁶⁴⁵. Tanrı'ya itaatsizlikleri sebebiyle İsrailoğulları Sürgün'e mahkûm edilmiştir⁶⁴⁶.

Tanah'a genel olarak bakıldığında, Tanrı'nın tarihe müdâhalelerinin, hem İsrailoğulları'na hem de diğer uluslara, O'nun yüceliğini, gücünü, rıza ve öfkesini gösteren vasıtalar olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür⁶⁴⁷.

Yahudi Kutsal Kitabı, Urim ve Thummim denilen bir kehânet/kura usûlünü kullanarak Tanrı ile iletişim kurulabileceğini kabul etmektedir: "Ve Saul Rab'den sordu, fakat Rab kendisine ne rüyalarla, ne Urim'le, ne de peygamberlerle cevap vermedi"⁶⁴⁸. Saul, bir suçluyu bulmak için de Urim ve Thummim'i kullanmıştır⁶⁴⁹. Kâhinlerin uyguladığı ve genelde kralların başvurduğu⁶⁵⁰ bu kehânet yöntemi, peygamberlik müessesesinin ortaya çıkmasından sonra, İsrail toplumunda görülmemiştir⁶⁵¹.

Görüldüğü gibi Tanah'ta vahyin çok değişik vasıtalarından söz edilmektedir. Yeni Ahit ise, vahyin bu değişik geliş şekillerini, zamanı geçmiş vasıtalar olarak görmektedir: "Tanrı eski zamanlarda peygamberler aracılığıyla birçok kez ve çeşitli yollardan atalarımıza seslendi. Bu son çağda da her şeyin mirasçısı olarak belirlediği ve aracılığıyla evreni yarattığı Oğlu'yla bize seslenmiştir"⁶⁵².

Melekler, Kutsal Ruh, kura (Urim ve Thummim) ve tabiat olayları, Yeni Ahit'te de vahyin vasıtaları olarak görülmektedir⁶⁵³. Ancak söz konusu vasıtalar, Yeni Ahit'in bütünlüğü içinde silik ve önemsiz olarak kalmaktadır. Hristiyan Kutsal Kitabı, bizim anlayabildiğimiz kadarıyla, vahiy ile ilgili olarak üç unsur üzerinde yoğunlaşmaktadır: İsa Mesih, havariler ve Kutsal Ruh. Tanrı'nın Kelâmı⁶⁵⁴, Oğlu⁶⁵⁵ ve hatta bizzat Tanrı⁶⁵⁶ olan İsa, en son ve en

⁶⁴⁵ Bkz. Watt, 159-176.

⁶⁴⁶ Hezekiel 12:15.

⁶⁴⁷ Bkz. Rowley, 40-44; Haag, 595-596; Schiffers, 1454; O'Collins, 14.

⁶⁴⁸ I.Samuel 28:6.

⁶⁴⁹ Bkz. I.Samuel 14:37-45.

⁶⁵⁰ Kaplan, 94.

⁶⁵¹ Bkz. Mendelsohn, 740; Motyer, "Urim and Thummim", 1036.

⁶⁵² İbrânîlere 1:1.

⁶⁵³ Bkz. Matta 1:20-24; 2:13-14, 19-21; Luka 1:26-38; Yuhanna 14:26; İşler 1:21-26; 13:1-3; 16:6-8; 21:10-11; Romalılara 1:18-21; 2:13-15.

⁶⁵⁴ Yuhanna 1:1.

⁶⁵⁵ Bkz. Matta 4:3; 26:63; 27:40; Markos 1:1; Luka 1:37; 8:28.

mükemmel vahiydir⁶⁵⁷. Hristiyan teolojisiinde havariler kimi zaman peygamber⁶⁵⁸, kimi zaman ise peygamberden daha üstün görülmüşlerdir⁶⁵⁹. Havariler, İsa Mesih'te görüp duydukları şeyleri, Kutsal Ruh'un gözetimi ve rehberliği ile sonraki nesillere, yanlışsız olarak nakletmişlerdir.

Hem Yahudilik'te hem de Hristiyanlık'ta vahyin geliş şekilleri arasında hiyerarşik tasnifler yapılmıştır. Yahudilik'te Musa'nın Sina dağındaki tecrübesi, vahyin zirvesi olarak değerlendirilmiştir⁶⁶⁰. Urim ve Thummim, vahyin geliş şekilleri arasında en az öneme sahip olanıdır⁶⁶¹. Rüyalara da, rüyelere nisbetle daha az önem verilmiştir⁶⁶².

Hristiyanlar vahyi, iki ana döneme ayırmaktadırlar:

- a) İsa Mesih'te gerçekleşen vahiy,
- b) İsa'dan önceki vahiy. Bu dönem de kendi içinde üçe ayrılmaktadır: İlk insanlara verilen vahiy; İbrahim, İshak ve Yakub'a verilen vahiy (Patriarcal vahiy); Musa'ya verilen vahiy⁶⁶³.

Görüldüğü gibi Hristiyanlar da Musa'ya verilen vahyin ayrıcalıklı yerine işaret etmektedir. Ancak yine de İsa'nın vahiy sürecindeki konumu daha önemlidir.

Hristiyanlar tarafından yapılan başka bir tasnife göre iki çeşit vahiy vardır:

- a) İbrahim, İshak, Yakup ve Musa gibi kişilere gelen vahiyler. Bu tür vahiy, vahiy alan kişinin maddî varlığından farklıdır. Allah'ın değişik şekillerde hitap ettiği bu kişiler, sadece vahiy anında Tanrı ile iletişim kurmuşlardır. Vahiy esnasında bu peygamberlerin irâdeleri yok olmuş, Allah'ın irâdesi onlara hâkim olmuştur. Peygamberlerin, vahye bağlı sözleri Tanrı Kelâmı'dır; vahye dayanmayan sözleri ise kendi sözleridir.

- b) Vahyin ikinci çeşidinde vahiy ve vahiy alan kişinin maddî varlığı birbirinden ayrı değildir. Bu vahyin örneği İsa'dır. Birinci tür vahiy, belirli zamanlarda gelmektedir; halbuki

⁶⁵⁶ Yuhanna 1:1.

⁶⁵⁷ Bkz. Deninger, 360; Latourelle, 71; Caird, 142; Lewis, "Revelation", 614.

⁶⁵⁸ Packer, "Revelation", 1092.

⁶⁵⁹ Bkz. Luka 10:23-24; Matta 13:17.

⁶⁶⁰ Bkz. Jacop Joshua Ross, "Revelation: In Talmudic Literature", EJ, IV/119; McBrien - Chapman, 203; Shusterman, 147.

⁶⁶¹ Bkz. Rowley, 28, 31; Motyer, 1036.

⁶⁶² "Dream", HBD, 141.

⁶⁶³ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Ankara 1988, 82.

ikincisinde vahiy görevi, İsa'nın hayatının her anını kapsamaktadır. Bu sebeple İsa'nın bütün yaşamı vahiy haline gelmiş olmaktadır⁶⁶⁴.

IV. VAHYİN ETKİSİ

Vahiy esnasında insan, kendinden daha yüce bir varlık ile ilişki kurmaktadır. Tanah, az da olsa, bu olağanüstü ilişkinin, insan üzerindeki etkilerini açıklamıştır. Yahudi Kutsal Kitabı'nda belirtildiğine göre İbrahim ve Hezekiel vahiy esnasında yüzüstü yere düşmüştür⁶⁶⁵. Saul ve bir grup peygambere Tanrı'nın Ruhu gelmiş, bunun üzerine peygamberlik yapan Saul, elbiselerini çıkarmış ve bütün bir gün çıplak olarak durmuştur⁶⁶⁶. Tanah'ta Tanrı ile iletişim kurmak için müzikten yararlanıldığı da bildirilmektedir: "Ve Elişa dedi: ...Şimdi bana saz çalan bir adam getirin. Ve vâki oldu ki, saz çalan adam çalarken Rab'bin eli onun üzerine geldi. Ve dedi: Rab şöyle diyor..."⁶⁶⁷. Vahyin kendisine sevinç kaynağı olduğunu söyleyen⁶⁶⁸ Yeremya, vahiy sebebiyle, kimi zaman, alay edildiğini de belirtmekten geri durmamıştır⁶⁶⁹. Vahiy esnasında yaşanan diğer bir tecrübe ise, peygamberin başka mekânlara taşınmasıdır⁶⁷⁰.

Vahyin üzerinde yaptığı etkiyi en ayrıntılı şekilde açıklayanlardan birisi Daniel'dir: "Ve ben, Daniel, rüyeti yalnız ben gördüm; ve benimle beraber olan adamlar rüyeti görmediler, ancak onların üzerine büyük bir titreme düştü, ve gizlenmek için kaçtılar. Ben yalnız kaldım, bu büyük rüyeti gördüm ve bende kuvvet kalmadı; yüzümün rengi bozuldu ve kuvvetimi tutamadım. Fakat sözlerin gürlmesini işittim ve sözlerin gürlmesini işitince yüzüstü derin uykuya daldım, yüzüm yerde idi"⁶⁷¹.

Tanah'ta peygamberlerin vahiy anında yaşadıkları deneyimler çok az tasvir edilmiştir. Yahudi Kutsal Kitabı'nın, vahyin muhtevası ile daha çok ilgilendiğini söylemek mümkündür⁶⁷².

⁶⁶⁴ Bkz. Şaban Kuzgun, *Dört İncil, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ankara 1996, 128-129.

⁶⁶⁵ Bkz. Tekvin 17:3; Hezekiel 1:28; 3:22-24.

⁶⁶⁶ I.Samuel 19:19-24.

⁶⁶⁷ II.Krallar 3:14-19.

⁶⁶⁸ Yeremya 15:16.

⁶⁶⁹ Yeremya 20:8-9.

⁶⁷⁰ Bkz. Hezekiel 3:12-15; 8:1-4; 11:24-25; 40:1-4; 43:1-7.

⁶⁷¹ Daniel 10:7-9.

⁶⁷² Bkz. Wilson, 16.

Yeni Ahit'te Tanrı'nın Kelâmı İsa'nın bedenine hulûl ettiği için vahiy, Tanrı-insan karşılaşması şeklinde değil, insan-insan karşılaşması olarak sunulmuştur. Bu sebeple Hıristiyan Kutsal Kitabı, vahiy esnasında yaşanan olağanüstü deneyimleri içermemektedir. Havariler ve inananlar, vahyi, İsa'dan almışlardır. Bu yeni anlayışta vahiy tecrübesi, havarilerin, bir insanın (İsa'nın) yapıp söylediklerine tanıklık etmelerinden öte bir şey değildir. Bununla birlikte, Yeni Ahit'te hem İsa'nın doğumundan önce hem de göğe yükseltilmesinden sonra, Tanah'ta anlatılanlara benzeyen vahiy tecrübelerinden söz edilmiştir.

Saul, Şam'a giderken yolda, gökten ansızın parlayan bir ışık görmüş ve bazı sözler duymuştur. Saul ile birlikte bulunan insanlar da bu sesleri işitmişler; ancak hiçbir şey görememişlerdir. Saul, bu olaydan sonra bir müddet görme kabiliyetini kaybetmiştir⁶⁷³.

Vahiy Kitabı'nın yazarı ise, Ruh yönetiminde başka mekânlara taşınmıştır⁶⁷⁴. Zekeriya, vahiy tecrübesinin ardından üç gün boyunca konuşamamıştır⁶⁷⁵.

Tanah, peygamberin vahiy anında yaşadığı tecrübeyi çok az açıklamıştır. Ancak Yeni Ahit'in bu konuda daha az bilgi içerdiği görülmektedir.

⁶⁷³ Bkz. İşler 9:1-9; 22:6-16; 26:12-18.

⁶⁷⁴ Vahiy 17:3; 21:10.

⁶⁷⁵ Luka 1:20-23.

SONUÇ

Dinler, insanın kurtuluşunu sağlama amacını gütmektedir. Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Zerdüştilik ve Hinduizm gibi dinler, bu amacın gerçekleşmesini, Tanrı ile insan arasındaki iletişime ve insanın bu iletişim sonunda takınacağı tavıra bağlı görmektedir. Söz konusu dinler, Tanrı ile insan arasındaki iletişimi “vahiy” diye adlandırmaktadır. Biz bu çalışmamızda, Yahudilik’te ve Hristiyanlık’ta vahyin nasıl anlaşıldığını açıklamaya gayret ettik. Çalışmamızın sonucunda ulaştığımız neticeler şunlardır:

Vahiy, temelde, iki varlık arasında gerçekleşmekte ve bir varlığın diğerine yaptığı açıklamayı ifade etmektedir. Tanrı ile insan arasındaki iletişimde vahyi başlatan Tanrı’dır. İnsanın bu iletişime müdâhale etmesi söz konusu değildir⁶⁷⁶. Vahyin zamanını ve alıcılarını tespit eden Tanrı’dır. Vahiy sürecinde Tanrı, insanın anlayabileceği bir dille konuşmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, bazen, mesajın anlamını teyit etmek için badem dalı, kazan gibi maddî unsurların kullanıldığı da görülmektedir.

Yahudilik’te vahiy, “Tanrı’nın, kendisini ve irâdesini açıkladığı bir fiil” olarak tanımlanmıştır. Tanah’ta bugün anladığımız manada vahyi karşılayan teknik bir terim bulunmamaktadır. Bununla birlikte İbranice’de gālā (açmak, ortaya çıkarmak), yāda’ (açıklamak, bildirmek), nir’ah (kendisini göstermek) ve noda’ (kendisini bildirmek) gibi kelimelerin vahyi ifade ettiği kabul edilmiştir.

⁶⁷⁶ Bununla birlikte vahyin vasıtaları arasında gösterilen “Urim ve Thummim” adlı kehânet usûlünde vahiy, insanın teşebbüsü ile başlamaktadır.

Yahudilik'te vahyin değişik şekillerde gerçekleştiği görölmektedir. Tanah'ta vahyin, daha çok, rüya ve rüyet aracılığıyla insana ulaştığı açıklanmaktadır. Bununla birlikte rüyet, rüyaya nisbetle, daha önemli ve daha üstün bir yere sahiptir. Tanah'ın ilk bölümlerinde insanların Tanrı'yı gördükleri ve Tanrı'nın insanla doğrudan iletişim kurduğu yönünde bir eğilim vardır. Ancak Tanah'taki bu açıklamalar, erken dönem İbrani düşüncesinin bir zaafı olarak yorumlanmaktadır; zira Tanah'ta insanların Tanrı'yı gördükten sonra yaşayamayacakları belirtilmektedir. Yahudi Kutsal Kitabı'nda bildirildiğine göre, bir melek gören insanlar, sık sık, Tanrı'yı gördükleri zannına kapılmışlardır. Bu sebeple Tanah'ın ilk bölümlerinde zikredilen Tanrı'nın görülmesi ile ilgili rivayetler, bir meleğin veya Tanrı'nın tecellisinin görülmesi şeklinde yorumlanmalıdır. Tanah'ın sonraki bölümlerinde ise Tanrı'nın, Meleği vasıtasıyla vahyettiği açıklanmaktadır.

Yahudilik'te, birtakım tabiat olayları ve tarihî hâdiseler de vahyin vasıtaları arasına dâhil edilmiştir. Tanrı, tarihin akışına müdâhale etmek suretiyle gücünü, eşsizliğini ve ulûhiyyetini hem Yahudiler'e hem de diğer milletlere göstermiştir. Yahudi teologlar, İsrail ulusunun tarihi içinde gerçekleşen bu olayların “vahiy” diye isimlendirilebilmeleri için, onların anlamını ve dinî önemini açıklayan nebevî bir kelâma da ihtiyaç olduğunu kabul etmişlerdir.

Tanah'ta Tanrı'nın irâdesini tespit etmek için “Urim ve Thummim” denilen bir kehânet usûlünün de kullanıldığı görölmektedir. Krallar, karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak Tanrı'ya danışmak gayesiyle bu usûle başvurmuşlardır. Anlaşılabilceği gibi, vahyin diğer vasıtalarında, vahiy Tanrı tarafından başlatıldığı halde, Urim ve Thummim'de başlangıç noktası insandır. Bu kehânet usûlü, peygamberlik müessesesi kuruluncaya kadar devam etmiştir.

Tanah'ta olduğu gibi Yeni Ahit'te de rüyet, rüya, Tanrı'nın Ruhu (Kutsal Ruh), Tanrı'nın Meleği, tabiat olayları ve kura vahyin vasıtaları olarak görölmüştür. Ancak bunlarla ilgili rivayetler oldukça azalmıştır. Mesela kura uygulamasına Yeni Ahit'te sadece bir kez başvurulmuştur. Yeni Ahit'te, İsa Mesih'in gelişiyle birlikte, vahyin diğer vasıtalarının eskidiği ve öneminin kalmadığı iddia edilmiştir. Sinoptik İnciller'de sık sık

görüldüğü gibi, İsa vaazlarında ilâhî bir referansa işaret etmemiştir. İsa, “Tanrı şöyle buyuruyor” şeklindeki bir ifade yerine, “Ben size şöyle diyorum” şeklindeki bir söylemi benimsemiştir. İnciller’de İsa’nın, insanların günahlarını affettiği de görülmektedir. Sinoptik İnciller’de hazırlanan bu alt yapıdan sonra, Yuhanna, İsa Mesih’in kimliğini açıkça beyan etmiştir: İsa, hem Tanrı hem de Tanrı’nın ezelî-ebedî Kelâmı’dır.

Hristiyanlar’a göre vahiy, İsa Mesih’te zirve noktasına ulaşmıştır. Çünkü en son ve en mükemmel vahyin, dilin sınırlarını aşması gerekmektedir. Tanrı, İsa’nın bedeninde görünerek bu şartı gerçekleştirmiştir. Böylece İsa, vahyin en mükemmel şekli haline gelmiştir: “Yol da, gerçek de, yaşam da Ben’im. Ben aracı olmadıkça kimse Baba’ya gelemmez. Eğer beni tanımış olsaydınız, Babam’ı da tanırdınız. Artık O’nu biliyorsunuz, hem de gördünüz”⁶⁷⁷.

Yeni Ahit’in vahiy anlayışı ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir konu da uhrevî (eskatolojik) vahiydir. Pavlos’un düşünce sisteminde yer alan bu görüşe göre insanlar, vahyin bu aşamasında Tanrı’yı daha iyi göreceklerdir. Pavlos, bir mektubunda, uhrevî vahiy beklentisini şu şekilde açıklamaktadır: “Şimdi aynada bir bilmece görür gibi görüyoruz, ama o zaman yüz yüze göreceğiz. Şimdi kısıtlı olarak biliyorum, ama Tanrı’nın beni tam olarak bildiği gibi, o zaman ben de tam olarak bileceğim”⁶⁷⁸.

Hristiyanlık’taki vahiy anlayışında havarilerin ayrıcalıklı bir yeri vardır. İsa, havarilerin, peygamberlerin isteyip de göremedikleri şeyleri gördüklerini bildirmiştir. Vahyin şahidi olan havariler, İsa yazılı bir metin bırakmadığı için, İsa ile insanlık arasında bir köprü görevi üstlenmişlerdir. Bu sebeple, havarilerin “tanıklığı”, Yeni Ahit’teki vahiy anlayışında temel bir unsurdur. Havariler, duyup gördükleri şeyleri, Kutsal Ruh’un gözetimi altında sonraki nesillere aktarmışlardır. Kutsal Ruh, onları yanlış yapmaktan korumuştur. Gerek havarilerin gerekse Kutsal Metin yazarlarının, vahyi aktarırken veya yazıya geçirirken hatadan korunmaları ilhâm sayesinde mümkün olmuştur. Buradan

⁶⁷⁷ Yuhanna 14:6-7.

⁶⁷⁸ I.Kor. 13:12.

hareketle Hristiyanlık'ta vahyin ilhâmdan ayrı düşünölemeyeceğini söylemek mümkündür.

Vahiy, peygamberlere özgü bir olay değildir. Hem Tanah'ta hem de Yeni Ahit'te Tanrı'nın, krallara, kâhinlere ve bazı insanlara vahyettiğini gösteren örnekler bulunmaktadır. Daha önemli olanı ise, millî bir din olarak bilinen Yahudilik'te, Tanrı'nın, İsrailoğulları'nın dışında, Mezopotamyalı bir falcı ile iletişim kurmuş olmasıdır.

Vahiy, Yahudilik'te yaratılışı, İsrailoğulları'nın yaşadığı olayları, ilâhi emirleri, hikmet yazılarını içerirken, Hristiyanlık'ta farklı bir muhtevaya bürünmüştür. Hristiyanlar vahyi, İsa'nın kişiliği ve yaşamı ile özdeşleştirmişlerdir. İsa'nın hayatı, Tanrı'ya iman, inayet ve göksel krallık, Yeni Ahit'in ana konularıdır. Dünya hayatını düzenleyen ilâhi emirler ve dinî hukuk, vahyin kapsamı içinde ele alımmamış ve bunların insanın kurtuluşunu sağlayamayacağı iddia edilmiştir.

ÖZET

Hinduizm, Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştilik ve İslam, vahiy düşüncesine yer veren dinlerdir. Yahudilik'te vahiy, "Tanrı'nın, kendisini ve irâdesini açıkladığı bir fiil" olarak tanımlanmıştır. Yahudi Kutsal Kitabı'nda vahyin terim anlamını karşılayan bir kavram olmamakla birlikte, İbranice gālā (açmak, ortaya çıkarmak), yāda' (açıklamak, bildirmek), nir'ah (kendisini göstermek), noda' (kendisini bildirmek) gibi kelimeler vahyi ifade etmektedir.

Vahyin geliş şekillerindeki çeşitlilik, Tanah'ın vahiy anlayışında ilk göze çarpan hususlardan birisidir. Vahyin kaynağı olan Tanrı Yehova, kimi zaman rüyetlerle, kimi zaman da rüyalar aracılığıyla insanlarla iletişim kurmuştur. Tanah'ın ilk bölümlerinde Tanrı'nın, insanla doğrudan konuştuğu ve insana görüldüğü açıklansa da, sonraki bölümlerde Tanrı'nın, Meleği vasıtasıyla insanlarla konuştuğu görülmektedir. Yahudi Kutsal Kitabı'nda Tanrı'nın Ruhu ve Eli'nin de vahiy sürecindeki fonksiyonlarına değinilmiştir.

Yahudilik'te birtakım tabiat olaylarının ve tarihî hadiselerin de vahiy niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Yahudi teolojisinde, konu ile ilgili uzun tartışmaların ardından, bu olayların, ancak anlamlarını ve dinî önemlerini açıklayan nebevî yorumlarla birlikte vahiy olarak anlaşılabilceği kabul edilmiştir. Yahudilik'te Urim ve Thummim denilen kehânet usûlü de vahyin vasıtaları arasına dâhil edilmiştir. Urim ve Thummim, Tanrı'nın irâdesini tespit etmek için kâhinlerin kullandığı kutsal kuralardır.

Tanah'ta, sadece peygamberlere değil, aynı zamanda krallara, dinî liderlere ve sıradan insanlara da vahyin geldiği görülmektedir.

Hıristiyanlık'ta, Tanrı'nın Meleği, Ruhu, rüya, rüyet, kura ve tabiat olayları vahyin vasıtası olarak görülmekle birlikte, Yeni Ahit'in ve Hıristiyan teolojisinin asıl üzerinde durduğu konu, İsa aracılığıyla gerçekleşen vahiydir. Daha önce dilin sınırları içinde tam olarak açıklanamayan Tanrı, İsa'nın bedeninde apaçık ortaya çıkmış ve görülmüştür. Bu sebeple İsa'da gerçekleşen vahiy, en son ve en mükemmel vahiydir.

SUMMARY

Revelation is basic theme in Hinduism, Judaism, Christianity and Islam. In Judaism revelation is the process by which God makes known His will to man. Although Tanakh lacks a technical term for idea of revelation, there are many words which explain it such as *gālā* (to uncover, unveil), *yāda'* (to proclaim, make oneself known), *nir'ah* (to make himself seen, show himself) and *noda'* (to make himself known).

It is one of basic characteristics of revelation in Tanakh that variety of it's means. Yahweh communicated to man in vision and dream. According to the primary parts of Tanakh, Yahweh show himself and speaks to man directly; nevertheless, in the following sections of Tanakh, God talks to man by means of His Angel. Jewish Sacred Book also touches on functions of the Spirit and Hand of God in the process of revelation.

In Judaism it is stated that some historical events is revelatory too. After long discussions, it is accepted these events aren't revelatory until explaining prophetic speech was with them. In Judaism Urim and Thummim also included means of revelation. Urim and Thummim is oracular media by which the will of God in relation to particular problems was ascertained.

According to the Tanakh recipients of revelation are not only prophets, but kings, religious leaders and anyone in Jewish community.

Although it is said in Christianity that the Angel of God, His Spirit, dream, vision, lot and events of nature are means of revelation, the most significant theme according to the New Covenant is revelation fulfilled by means of Jesus. The process of divine revelation come its climax in Jesus Christ; because that revelation broke out of limitation of language and became a living actuality.

BİBLİYOGRAFYA

- “Angel of the Lord”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 19.
- “Balaam”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 58.
- “Bible”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973,
- “Dreams”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 141.
- “Theophany”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 752.
- “Urim and Thummim”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 791-792.
- “Vahiy”, *Ana Britanica*, İstanbul 1986-1990, XXI/494-495.
- “Vision”, *Harper's Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 798.
- Alonso**, Luis -Shökel, “Inspiration”, *Encyclopedia of Theology*, New York 1986, 719-726.
- Archer**, John Clark, *The Great Religions of the Modern World* (ed. Edward J. Jurji), Princeton New Jersey 1967.
- Barr**, J., “Revelation”, *Dictionary of the Bible*, (Original edition by James Hastings; revised edition by Frederic C. Grant – H. H. Rowley), Edinburgh 1963, 847-849.
- Bauer**, Johannes B., “Dream”, *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 214-216.
- Besnard**, Albert M., “Katolik Mezhebi”, *Din Fenomeni*, (çev. Mehmet Aydın), Konya 1995, 133-196.

- Blair**, Edward P., *Bible Handbook*, Nashville 1983.
- Blunt**, A. W. F.- F. F. Bruce, "Dreams", *Dictionary of the Bible* (ed. James Hastings), Edinburg 1963, 221-222.
- Brandon**, S. G. F., "Holy Spirit", *A Dictionary of Comparative Religion* (ed. S. G. F. Brandon), London 1970, 335-336.
- "Revelation", *A Dictionary of Comparative Religion* (ed. S. G. F. Brandon), London 1970, 538.
- "Urim and Thummim", *A Dictionary of Comparative Religion* (ed. S. G. F. Brandon), London 1970, 632.
- Bristow**, George, *Vaat*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 1995.
- Brown**, David A., *A Guide to Religions*, London 1975.
- Brox**, Norbert, "Revelation", *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 770-775.
- Bruce**, F. F., *İncil'in Mesajı*, Müjde Yayınları, İstanbul 1995.
- Buhârî**, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut 1990.
- Burtchael**, J. T., "Theophany", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, XIV/69-70.
- Caird**, G. B., *New Testament Theology*, (Completed and edited by L. D. Hurst), Oxford 1994.
- Challeye**, Felicien, *Dinler Tarihi* (çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul 1994.
- Charlier**, Dom Celestin, *The Christian Approach to the Bible*, London 1958.
- Cook**, Stanley A., *The Old Testament*, London 1936.
- Coudert**, Allison, "Angel", *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York. 1983 – 1986, I/282-286.
- Davies**, G. Henton, "Theophany", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/619-620.
- De Wit**, C., "Dress", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 323-326.
- Demirci**, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, İstanbul 1996.

- Deninger, Johannes, "Revelation" (Almanca'dan İngilizce'ye çeviren, Matthew J. O'Connell), *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York.1983 – 1986, XII/356-362.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, Ankara 1991.
- Eliade, Mircea – Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Ali Erbaş), İstanbul 1997.
- Ellis, E. E., "Light", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 739.
- Erbaş, Ali, *İlâhî Dinlerde Melek İnancı* (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.
- Fernhout, Rein, *Canonical Texts: Bearers of Absolute Authority*, (İngilizce'ye çeviren: Henry Jansen-Lucy Jansen), Atlanta 1994.
- Gaster, Theodor H., "Dreams", *Encyclopedia Judaica* (ed. Cecil Roth – Jeoffrey Wigoder), Jerusalem 1972 – 1978, VI/208-209.
- Gnoli, Gherardo, "Zarathushtra", *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York.1983 – 1986, XV/556-559.
- Goudge, H. L., "Revelation", *The Encyclopedia of Religion and Ethics* (ed. James Hastings), New York 1980, X/745-749.
- Gölcük, Şerafettin, *Kelâm*, Konya 1991.
- Green, S. W. – H. H. Rowley, "Vision", *Dictionary of the Bible* (ed. James Hastings), Edinburg 1963, 1024.
- Haag, H., "Révélation", *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1985, X/586-599.
- Hacaloğlu, Haluk, *Zerdüşt, "Ahura Mazda"*, İstanbul 1995.
- Hick, John, "Revelation", *The Encyclopedia of Philosophy*, VII/189-191.
- İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Lübnan 1990.
- İncil (Sevindirici Haber)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1998.
- İncil (Müjde)*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 1991.
- İncil (Sevindirici Haber)*, Müjde Yayınları, İstanbul 1994.
- Jensen, J., "Revelation", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, XII/436-439.

- Johnson, A. R.**, “Angel of the Lord (Yahweh)”, *Dictionary of the Bible* (ed. James Hastings), *Edinburg* 1963, 31-32.
- Kaplan, Rabbi Aryeh**, *Handbook of Jewish Thought*, Jerusalem 1961.
- Kaufmann, Yehezkel**, *The Religion of Israel*, London 1961.
- Kılavuz, A. Saim**, *Anahatlarıyla İslâm Akaidi ve Kelâm’a Giriş*, İstanbul 1987.
- Kilborne, Benjamin**, “Dreams”, *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York 1983 – 1986, IV/482-491.
- Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)*, İstanbul 1995.
- Koch, Robert**, “Spirit”, *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 869-889.
- Koehler, Kaufmann**, “Inspiration”, *The Jewish Encyclopedia*, New York 1902, VI/607-609.
- Ladd, G. E.**, “Apocalyptic”, *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 43-44.
- Lampe, G. W. H.**, “Inspiration and Revelation”, *The Interpreter’s Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, II/713-718.
- Latourelle, René**, *Theology of Revelation*, London 1968.
- Lewis, Edwin– Robert C. Danton**, “Incarnation”, *Harper’s Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 279-280.
- Lewis, Edwin**, “Holy Spirit”, *Harper’s Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 265-266.
- “Inspiration”, *Harper’s Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 281-282.
- “Logos”, *Harper’s Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 397.
- “Revelation”, *Harper’s Bible Dictionary* (ed. Madeleine S. Miller – J. Lane Miller), New York 1973, 613-614.
- Lipinski, Edward**, “Revelation”, *Encyclopedia Judaica* (ed. Cecil Roth – Jeoffrey Wigoder), Jerusalem 1972 – 1978, XIV/117-119.

- Mascaró, Juan, *The Bhagavat Gita*, London 1970.
- Mc Carthy, D. J., "Prophet", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, XI/866-867.
- "Prophetism", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, XI/867-872.
- McBrien, Richard P.- Geoffrey Chapman, *Catholicism*, London 1981.
- Mendelsohn, I., "Dream", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, I/868-869.
- "Urim and Thummim", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/739-740.
- Michel, Thomas, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, İstanbul 1992.
- Michl, Johann, "Angel", *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 20-28.
- Morris, L. L., "Prophecy, Prophets", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1036-1047.
- Motyer, J. A., "Teraphim", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1253.
- "Urim and Thummim", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1306.
- Moule, C. F., "Revelation", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/54-58.
- Napier, B. D., "Vision", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/791.
- Nelson, William B., "Revelation", *The Oxford Companion to the Bible*, (ed. Bruce M. Metzger – Michael D. Coogan), 650.
- O'Collins, Gerard, *Theology and Revelation*, London 1968.
- Özbek, Durmuş, "Bugünkü Semâvî ve İlâhî Kitaplarda Melekler ve Özellikleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 1990, III/298-330.

- Packer, J. I.**, "Incarnation", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 557-561.
- "Inspiration", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 564-566.
- "Revelation", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1090-1093.
- Pelikan, Jaraslov Jan**, "Bible", *Encyclopedia Britannica*, III/570-581.
- Rist, M.**, "Apocalypticism", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (ed. Nolan B. Harman), New York 1952, I/157-161.
- Robinson, David**, *Concordance to the Good News Bible*, New York 1983.
- Rowley, H. H.**, *The Faith of Israel*, London 1961.
- Ross, Jacop Joshua**, "Revelation: In Talmudic Literature", *Encyclopedia Judaica* (ed. Cecil Roth – Jeoffrey Wigoder), Jerusalem 1972 – 1978, IV/119.
- Sanders, J. N.**, "The Word", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1337.
- Sarna, Nahum M.**, "Biblical Literature", *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York 1983 – 1986, II/152-173.
- Schiffers, Norbert**, "Revelation", *Encyclopedia of Theology*, New York 1986, 1453-1460.
- Schildenberger, Johannes**, "Prophet", *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 716-722.
- Schimmel, Annemarie**, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1995.
- Schmaus, Michael**, *Dogma I: God In Revelation*, London 1968.
- Schnackenburg, Rudolf**, "Vision", *Encyclopedia of Biblical Theology* (ed. Johannes Bauer), London 1970, 947-952.
- Selms, A. Van**, "Balaam", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 129.
- Sharon, Moshe Sevilla**, *İsrail Ulusu'nun Tarihi*, Yerusālayim 1981.
- Sharpe, Eric J.**, *50 Key Words*, London 1971.

- Shusterman, Abraham, "Revelation", *The Universal Jewish Encyclopedia* (ed. Isaac Landman), New York 1969, IX/147-148.
- Siegman, E. F., "Apocalypse, Book of", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, I/654-659.
- Simpson, J. G.- G. W. H. Lampe, "Holy Spirit", *Dictionary of the Bible* (ed. James Hastings), Edinburg 1963, 389-394.
- Sinanoğlu, Mustafa, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Nübüvvet* (Basılmamış Doktora Tezi), MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- Smart, Ninian, "Revelation (Hindu)", *A Dictionary of Comparative Religion* (ed. S. G. F. Brandon), London 1970, 538.
- Steward, R. A., "Angel", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 37-38.
- Stuhlmüller, C., "Apocalyptic", *The New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Washington 1967, I/663-664.
- Tanyu, Hikmet, Ahd-i Cedid, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), I/501-507.
- Taylor, J. B., "Angel of the Lord", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 38-39.
- "Word", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 1337.
- Thomson, J. G. S. S., "Dream", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 323.
- Tümer, Günay – Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997.
- Walters, G., "Holy Spirit", *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, 531-534.
- Watt, Montgomery, *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* (çev. Turan Koç), İstanbul 1991.
- Wilson, Robert R., "Biblical Prophecy", *Encyclopedia of Religion* (ed. Vergilius Ferm), New York.1983 – 1986, II/713-718.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ